

IRENSZEJ
BURJÁT HŐSÉNEK

FORDÍTOTTA
ÉS AZ UTÓSZÓT ÍRTA
LŐRINCZ L. LÁSZLÓ

Én a régi szép időket
Énekelem és a multat:
Mikor a magas ég még
Mindenfelé tarka volt,
Mikor a széles föld még
Mindenütt jó zsíros volt,
Mikor a hatalmas tenger
Milliónyi kis csepp volt,
Akkor született Irenszej,
Aki óriás-vitéz volt.

*

Angara folyama akkor
Alig-hogy-csak patak volt,
Széles földünk arany háta
Zöld füvekkel telve volt,
Akkor esett ez a dolog.
Amikor a szép szantálfa
Szúrós-tüskés bokor volt,
Szarvas apó szörnyű szarva
Szegecskényi-kicsiny volt,
Akkor született Irenszej,
Aki óriás-vitéz volt.

*

Agg Irenszej élt e földön
Asszonyával, békességben;
Untan Dúraj hű asszonnyal
Véges-végig együtt voltak.
Idegen volt itt az asszony,
Idegen törzs lánya szülte,
Messzi földről hozta ura
Más vidékre, nemzetségbe.
Árvák voltak mégis ketten,
Átok ülte ágyékukat;
Sarja nem fakadt nemüknek,
Fénye nem gyulladt szemüknek.
Kit térdükön ringatnának,
Kit karjukon dajkálnának;
Nem volt fiuk, fénylő fogú,
Nem volt lányuk, aranyhajú.
Évek tűntek egyre messzebb,
Égő szemük fénye elszállt,
Kilencvenöt hosszú nyár-tél
Hullott át a sors rostáján.
Agg Irenszej így dohogott:
„Tizenhárom fű elszáradt,
Tizenhárom hó elolvadt,

Titok fátyla fel nem lebbent;
Tizezernyi méneseemet
Nem számoltam sorban össze,
Lejtőjén a vén Altájnak,
Ligetében zöld Hangájnak.
Százezernyi méneseemet
Számolatlan hagytam soká.
Nem estek-e zsákmányául
Lomposfarkú, rút farkasnak?
Nem estek-e csapdájába
Kétlábon járó farkasnak?”
Jó dolgos élete párja
Ezüst asztalra terített,
Térült-fordult, tett-vett, aztán
Ezüst asztalra kumiszt tett,
Ezüsttel kivert asztalra
Ételt-italt tengernyit tett.
Ott ültek és teát ittak,
Okos, bölcs szavakat szóltak.
Fényes Nap-anyánk is felkelt,
Fele fénye is már lángolt,
Fele pedig föld alatt volt,
Altáj bércei alatt volt.
De ők ültek, beszélgettek,
Derengő hajnalban ültek.
Csacsogó, csörgő pataknak
Habja támadt e beszédűl,
Félredobott, lapos kövön
Fű zöldült a szép beszédűl.
Agg Irenszej akkor felkelt,
Vas karámba legott bement,
Vas-fekete vadlovára
Kantárt, zablát ezüstöst tett,
Kajla fülű hókájára
Kanavászból takarót tett.
Nyírfából faragott nyergét
A hátára reádobta,
Szálkás-ezüst hevederrel
Súlyos nyergét rácsatolta.
Palotájába ment aztán,
Palotában körülnézett:
Csikorgóra suvickozott
Csizmáját megpillantotta,
Fekete szarvasbőrből varrt
Lábbelijét felrántotta.
Hetven hálnak bőrből varrt,
Hermelinnek szőréből varrt,
Nyári kabátját felvette,
Nyári kabátját zizegve,
Nyeglén vállára vetette.

Ezüst csattal, ezüst szöggel,
Ezüst dísszel kiverő övét
Derekára felkötötte.
Kilencven lépésnyi hosszú
Kőrisfa-nyelű pányváját
- Vas végével, szőr szélével -
Tüstént a kezébe vette.
Felkapott a vadlovára,
Fehér foltos hókájára:
Hol ménese tengernyi volt,
Hol csikaja ezernyi volt,
Lejtőjére az Altájnak,
Ligetébe a Hangájnak,
Ligetébe a Hühejnek,
Fehér fejű lova hátán
Vad vágásban ellovagolt.
Harsogó kürthöz hasonló
Hangját bátran kiengedte,
Ménését összeterelte.
Három nap és három éjjel
Háborítatlanul számolt;
Nem hagyott ki egy csikót sem,
Nem vétett el egy kancát sem,
Szopós kiscsikó sem maradt
Anyja alatt számolatlan.

Igy történt ez! Így hallottam!
Hát biz nagy lett az a ménes,
Háromannyi mint legutóbb.
Csak a csikók, tarkák, hókák,
Akik akkor csikók voltak,
Aszott bőrrel, csörgő csonttal,
Alig-alig vánszorogtak.

Azután még
Három napig lovat számlált,
Három éjszakán nem aludt;
Harmadik éjszaka végén
Hiányt lelt a ménesében.
Hatvan ló volt egy csapatban,
Hatvan lóból egy hiányzott:
Sárga csikó nem volt sehol!
- „Farkas ette volna tán meg?
Fehér csontja akkor hol van?
Setétben talán tolvajok
Settenkedtek ide csendben?
Sűrű nyomuk akkor hol van?”
Igy motyogott bús-magában,
S elindult, hogy megkeresse:
Északra ment az Altájba,
Délre indult a Hühejbe.

Igy történt ez! Így hallottam!

*

Nyomokat lelt, nyomot látott
Déli részén az Altájnak:
Délnyugatról délkeletre
Ment a csikó egyre messzebb.
- „Jaj, most hogy megöregedtem,
Jaj, a világ csúfja lettem!
Déli végén az Altájnak,
Dalantájnak vad völgyében
Született a sárga-sárkány;
Hetvenhétfejű született!
Jaj, ez is ellenem támadt!
Körös-körül az Altájban,
Közel-távol a Hangájban,
Nincs, ki lopni merne tőlem!
Csak ez a rút sárga-sárkány,
Ez próbálja öregségem!
Míg a csontom fiatal volt,
Messze földre űztem innen!”
Földre nézett - könnye hullott,
Félrenézett - jót nevetett,
Úgy állott ott sírva-vígan
Egyedül a vad Altájban.

*

- „Fene sárkány, lebirlak még!
Fegyvereim hozom tüstént!
Fiatal a sárga-sárkány,
Fiatal a csontja-bőre,
Le kell birnom, le kell vágnom,
Lovaim könnyes szemébe
Hogy nézhetnék, ha ez győzne?
Tán éhezik, tán szomjazik,
Tán éhinség pusztít nála?”
Tar kobakját megcsóválta.

*

Hazafelé vette útját,
Harag égett agg szívében;
Két szeméből két oldalra,
Kényes lova oldalára,
Két patakban folyt a könnye.
Igy vágtatott hazafelé,
Igy érkezett meg a házba.
Ott azután:
Fehér pofáju szürkéjét
Füvet-legelni engedte,
Féltő szóval így küldötte:
- „Széles földjén nagy Altájnak,

Szöröd fénye ne kopjon meg!
Hühej földjén, Hühej fűvén
Hájas hátad ne fogyjon meg!”
Azután az ajtóhoz ért,
Aranyos kapujához ért.
Arany ajtaját kitárta
Szobáit mind végigjárta,
Felesége Untan Dúraj
Finom falatokkal várta.
Hetvenféle húsnak ízét
Hetven tányérba gyűjtötte,
Kilencven ételnek ízét
Kilenc nagy tálba keverte.
Ezüst asztalhoz ültette,
Takarosan terítette.
Ezüst asztal - csoda asztal,
Ha meghúzod - hamar nyúlik,
Ha engeded - ugrik össze!
- „Öreg uram, ördögadta!
Örüljek-e vagy zokogjak?
Nincs-e hiány ménesünkben?”
Nem felelt az; evett szótlan.
Ezüst asztal, csoda asztal
Takarosan megterítve:
Nem siettek, beszélgettek,
Nemes ételeket ettek.
Nem siettek, úgy beszéltek,
Hogy a fekete tengernek
Habja nőtt a szép beszédűtől,
Félredobott, lapos kövön
Fű zöldült a bölcs beszédűtől.
- „Öreg uram, vén Irenszej,
Öröm nem lakik szivedben,
Szemed könnye hullik gyakran,
Száraz földünket áztatja,
Mi marcangol, agg Irenszej?
Mitől a könny?” - kérdezgette.
- „Tavaszi szél durva, mérges,
Tábor füstjét fujja ősszel,
Vén embernek arcába vág,
Vért hullajt a szeme tőle!”
Válaszolta vén Irenszej.
- „Öreg vitéz, ördögadta!
Örök bánat tépi szived:
Kit térdeden ringathatnál,
Kit karodban dajkálhatnál,
Nincsen fiad, fehér fogú,
Nincsen lányod, aranyhajú!
Ezért bánkódsz búba esve?
Három telehold hulltával

Házad telve lesz gyermekkel!
Házad telve lesz örömmel!”
- „Melyik isten szállt le hozzánk,
Milyen isten vett ölébe?
Mit jövendölt, bút-e, jót-e?”
Alig birt az örömével,
Ahogy hasát látta nőni
Untan Dúraj feleségnek.

De azután:

- „Jaj, amíg még legény voltam,
Jaj, amíg még derék voltam,
Menekült a gonosz tőlem,
Messzire futott előlem.
Most, ahogy megöregedtem,
Most, hogy erőm elszállt messze,
Vas-deresem, szép csikómat
Vad vidékre vitték tőlem!
Harag gyulladt a szivemben,
Harcos hangja harsog számon!
Szivemben mégis a bánat,
Szememben mégis a könnyek,
Szégyen, hogy megöregedtem!”

*

Felhörpintette teáját,
Fel is állt az asztal mellől:
- „Nem hagyom én a csikómat!
Nemes-deres, árva jószág,
Nekem dukál, senki másnak!
Jó szerencsém, legyél vélem,
Lássam viszont szülőföldem!
Hol a célom, oda megyek,
Hosszú útra most elmegyek.
Jó szerencsém, legyél vélem,
Lássam viszont szülőföldem!”
Kisietett az udvarra;
- „Nyolc sugárú,
Őrizz engem!
Kilenc sugárú,
Kövesd utamat!
Ezer égi isten,
Égből figyeljetek!
Messze földre most elmegyek,
Menni kell? Felkerekedek!
Ott a célom, hová megyek!”
Igy fohászat befejezve
Ismét visszatért a házba.
Arany ajtaját nyitotta,
Alacsony küszöbét óvta, s
Belépett a kincstárába.

Kincs-ládáját kinyitotta,
Ködmönét vállára vette,
Susogó selyemből varrott
Subáját felterítette.
Subája hetvenhét gombját
Sóhajtásnyi idő alatt
Nagyujjával begombolta,
Mutatóujjával nyomta.
Deres-ezüsttel vert övét
Derekára felkötötte,
Girbe-gurba, ütött-kopott,
Göröngyös-ezüsttel kivert
Tegzét övre akasztotta.
Jávorszarvast jajra biró,
Jáspiskemény, szürke ijját
Jobb oldalára kötötte.
Vesszejéből - hetvenötöt -
Vert tegzébe beletette.
Vert tegzét a hetven¹ nyillal
Vékony övvel általfüzte,
Jobb oldalára kötötte.
Ott voltam én! Láttam mindet!
Sárga ijját, szörnyű ijját,
Szarvából egy vad bikának
- Kihúzásához két év kell,
Kifeszíteni kilenc év kell -,
Sóhajtásnyi idő alatt
Kökeményre feszítette.
Háza előtt húzta célzón;
Húját végül elengedte.
Fák törzse a földre hajlott,
Fák lombja a földet verte,
Kék-hegybéli jávorszarvas
Két fülét siketté tette.
- „Jó nyilam, légy mindig vélem!
Télen tartsalak kezemben,
Nyáron nyűjelek kezemben,
Soha el ne engedjelek!”
Szólt és tartójába tette.

*

Hátára páncélt csatolt fel,
Háromsoros hadi páncélt.
Mellét is páncéllal védte;
Merev, kétsoros acéllal,
Mindig-fényes vaspáncéllal.

¹ A hősénekekben gyakori a mennyiségek következetlen használata, mivel a szótagszámtól, alliterációtól stb. függően az énekes kötetlenül váltogatja őket.

Azután meg:
Csillogó sisakja alá
Cobolyprém sapkáját vette;
Sapkája mint szénaboglya,
Sás-kupacnyi bojt lóg rajta.
Coboly-sapka tetejére
Csillogó sisakját tette,
Csillámmal fényesítette.
Tíz évig ne legyen éhes
Tűző napon, télben-hóban;
Pókzsírt kent az ajakára!
Tíz évig ne legyen szomjas,
Tiltott vizből ne kíváncs;
Kukaczsírt kent a szájára!
- „Untan Dúraj, feleségem,
Utamra most ím elmegyek.
Utamon, hogy élve járjak,
Jó utamról, hogy megjöjjek,
Jós jelet most hátrahagyok!”
Hangájban vágott vesszejét
Húzta ki a tegezéből,
Átok-imáját mormolva
Ágy-párnába beleszúrta.

Azután imígyen szóla:
- „Untan Dúraj, öregasszony!
Ha élek és győző vagyok,
Ha egészségben megvagyok,
Ez a vessző, hangáj-vessző
Ez időtől veresedik,
Egyre szebben veresedik!
Ha az úton fehér csontom,
Húsom rothad, farkas eszi,
Ez a vessző, hangáj-vessző,
Sziszegve suhanó vessző,
Szárad egyre s porrá omlik.
Untan Dúraj, feleségem!
Utamra most hogy elmegyek,
Jobb kezedet add kezembe,
Jó szerencsét kívánj nékem!
Untan Dúraj, feleségem!
Áldozz a sors istenének,
Áldott, fehér isteneknek.²
Ők kísérek el utamon,
Őrző szemük vigyáz engem!
Jobb kezedet add kezembe,
Jó szerencsét kívánj nékem!
Jobb orcádat hadd csókoljam,

² A burját mitológiában a fehér istenek az emberek segítői, a feketék az ellenségei.

Jó szagodat hadd szagoljam!”
Ezt beszélte agg Irenszej.

*

Untan Dúraj így áldotta:
- „Szerencse, béke
Szálljon veled!
Fehér sors-isten
Fogja kezéd!
Szállásodra fordulj vissza,
Szerencsésen ha végezted
Szörnyű-nehéz feladatod!
Szálló szárnyon repülj vissza!”
Jobb kezét kezébe tette,
Jó szavakkal elkísérte,
Jobb orcáját megcsókolta.
- „Ördögadta öreg urad
Örök vándorútra indul,
Nem tér vissza talán soha!
Jó szerencse vezéreljen,
Jó hírekkel jöjjenek vissza!”
Jós szavakkal így búcsúzott.

*

Öreg párja óvta csendben:
- „Ördögadta öregember!
Fene hírű rossz időben
Fészkét vadlud el nem hagyja!
Mért akarsz te messze menni?
De ha mégis elmegy tőlem,
Derekasán végezd dolgod,
Terved, célod hogy elérted,
Térj meg békén otthonodba!
Öreg uram, vén Irenszej,
Örök Kék Ég óvjon téged,
Ördög bajba ne sodorjon!”
Jós szavakkal így áldotta.
Aztán párja még azt mondta:
- „Férfiember mit határoz,
Féljen bár a hosszú úttól,
Fáradjon a küzdelemben,
Feje hulljon viadalban,
Mit eltervez, végrehajtja!”
Kéz a kézben kiballagtak,
Kimentek a nagy udvarba.
Hát ottan meg:
Ott a fekete udvarban
Ormótlan nagy hombár állott,
Ólommal vert hombár állott.
Vas hombárját kinyitotta,

Vassal díszített bőrszijon
Hatvan-lábnyi-véres-szarvú,
Vörös bikáját kicsalta.
- „Feleségem, Untan Dúraj!
Fiatal már régen voltam,
Vad bikámon, véres szarvún
Viadalra elindultam,
Viadalom mind megvívтам!”
Mondta büszkén agg Irenszej.
Felpattant a vad bikára,
Fergetegként tovazúgott,
Északnyugati irányba.
Félelmetes bika-pata
Felvágta a kánok útját,
Véres-szarvú-bika-pata,
Verte fel hadának útját.
Vágta, űzte vad bikáját.
Igy volt bizony! Igy hallottam!

*

Határát is elhagyta már
Hazájának s egyre messzebb
Vágtatott vörös bikáján.
Vad vidéken, idegenben
Verte, űzte véres-szarvút.
Ott azután:
Kóbor lovak hosszú sorban
Kódorogtak a pusztában;
Lovak között meglapulva,
Lassan, sírva poroszkáló
Hókáját megpillantotta.
Hóka lónak lába törött,
Hályog ülte varázs-szemét,
Kiütötték másik szemét,
Kitörték a táltos-lábát.
Félig vak és félig sánta,
Foltos lovát megsajnálta.
Foltos lova csak ezt mondta:
- „Kínok kínját szenved az,
Kinek öreg a gazdája!
Szülőföldem hús forrását
Szüntelenül innám csendben,
Szünet nélkül nyelném csendben.
Füvét hazai pusztának
Fűrész-fogam rágná csendben!”

*

Ördögadta vén Irenszej
Orvosolni kezdett tüstént;
Fényes szőrű pejcsikónak

Fél szemét begyógyította,
Türelmetlen táncos-táltos
Törött lábát összetoldta,
Térült-fordult; gyógyította.
- „Szülőföldünk hús forrását
Szüntelenül kortyoljátok!
Füvét hazai pusztának
Fűrész-fogatok tépkedje!
De én haza nem mehetek,
Deres hajjal messze megyek,
Derék bikán bajba megyek!”
Mondta búval vén Irenszej.

*

Fogait összeharapta,
Forgó bikáját megcsapta.
Száját összeszorította,
Sajgó ajkát végignyalta,
Fürge szellő fehér haját
Fején összegubancolta.
Félelmetes bika-pata
Felvágta a kánok útját,
Véres-szarvú-bika-pata
Verte fel hadának útját.
Déli oldalán a hegynek
Dér-belepte bokrok mentén,
Ormótlan nagy bikájával
Orhoj csúcsát mászni kezdte.
Ott termett a felhők között;
Orhoj csúcsa lába alatt,
Orhoj csúcsról körülkémlelt.
Ottan akkor:
Dalantáj vidékét látta,
Sárga-sárkány szülőföldjét.
Szörnyű, hetvenhét fejével,
Hajszán nevű táltosával,
Haramia-kő szívével
Sárga-sárkányt is meglátta.
Sárga-sárkány Hajszán lova
Körül-varrott kötőféken,
Kökemény kikötőhelyhez
Két csomóval volt kikötve.
Hajszán lova ezt nyihogta:
- „Sárga-sárkány, édes gazdám,
Mi ragyog felénk csillogva?
Mi csillog fenn Orhoj csúcsán?
Ott a sziklán, ott a csúcson
Óriás tán, ki fenyeget?
Óh jaj, gazdám, sárga-sárkány,
Mit csináljunk, merre fussunk?”

Mondta Hajszán földet rúgva.

Erre aztán:

Hajszán gonosz táltosához
Hetvenhét, szarvas fejével,
Sárga-sárkány odafutott.
- „Talán kán jött messze földről
Találkozni, küzdni vélem?
Tapodja most Orhoj csúcsát?”
Felpattant a táltosára,
Fekete, gonosz lovára,
Suba nem, csak ing volt rajta,
Csizma sem - harisnya rajta,
Sapka sem hetvenhét fején,
Ugy vágtatott szélesebesen.

*

Sárga-sárkány gyepplőszárral
Sebes lovát visszafogta,
Gonosz táltosát ugratta.
Csak hármat szökkent a táltos,
Csúcsán Orhoj-hegynek termett.
Jobbra ugrott, balra szökkent,
Jobbján Irenszejnek termett.

*

Jobbra néztek, balra néztek,
Jó előre, majd meg hátra,
Míg legvégül találkoztak.
Irenszej emígy szólt néki:
- „Mért loptad el táltosomat,
Mért kínozod az öregebbet?
Sárga-sárkány, miért tetted?”
Hetvenfejű sárga-sárkány
Heves haraggal válaszolt,
Hetykén-büszkén így karattyolt:
- „Ördögadta öregember
Öreg husát ha ízleled,
Örökké élsz bizony tőle!
Csontjait ha szétharapod,
Csontok csúcsán velő buggyan.
Csurgasd bele levededbe,
Csámcsogó-íz támad tőle!”

Erre aztán:

Irenszej, az öreg vitéz,
Igy felelt rá (jól megadta!):
- „Hűvös öregség bár rám tört,
Hüvelykem még biztos-pontos.
Néma öregség bár rám tört,
Nagyujjam még most is pontos.
Ki más vagyonára szomjas,

Kínos halál annak vége:
Rabolt holmit elragadják,
Rabló fejét elhajítják!”
Igy oktatta sárga-sárkányt,
Irenszej, az öreg vitéz.

És azután:

- „Fiát sárkánynak legyőztem,
Félelmestől sose féltem,
Hat csigolya a nyakában;
Hatalmasnak sincs ennél több!
Hát akkor meg mitől féljek?”
Jorgoj, vörös bikájának
Jobb oldalán földre lépett:
Jorgoj balján térült-fordult,
Hatvan-ölnyi-széles-szarvú
Árnyékában meg sem mozdult.
Sárga-sárkány erre legott
Szállt lováról le a fűre,
Harag tüzétől perzselve,
Hajszán táltos balján megállt.
Fekete ló meg-megugrott,
Fujtatott mint égi bika.
Dühtől, vértől fuldokolva,
Dörgő ég villámaképpen,
Dübörögve megindultak.
Egymást tépték fogaikkal,
Erejük lám egyforma volt;
Egyformán zsírosak voltak,
Mint tevének két jó púpja.
Hátukról a húst letépték,
Hajukat, szőrüket tépték,
Húst kitépve, cafatokban
Hajítottak a magasba.
Mellükről a húst letépték,
Marjuk marták fogaikkal,
Maroknyi húst ki-kitépve
Hajítottak a mennyboltra.

Akkor aztán:

Hajszán, a fekete táltos,
Hatvan-lépés-hosszú-szarvú
Hátára sebesen pattant.
Hófehér, táltos-fogait
Háta húzába engedte,
Jorgojt a földre döntötte.
Kapta Jorgoj véres szarvát,
Kurta lábát földhöz nyomta,
Veszett táltos feje bubján
Hosszú szarvát általszúrta.
Szarvát tovább mélyesztette,
Szívét, tüdejét átszúrta.

Hajszánt, gonosz-táltos-csikót
Hatvan-lábnyi szarvaival
Föl, magasba, fölemelte.
Füvek csúcsán, nádak csúcsán
Csúsztotta meg húzta-vonta,
Fák csúcsán meg fák gyökerén
Fröccsenő vérét szétszórta.
Gerincét és csigolyáit
Gurította, rúgta, törte,
Fák csúcsán és fák gyökerén,
Fű fűrészén, nádak nedvén
Fröccsenő velejét kente.

*

Hosszú idő suhant közben,
Húzta-vonta rendületlen,
Görnyedten, pihenés nélkül,
Görgette a lovat egyre.
Csigolyáit csikorgatva
Csillagokig hajította.
Sárga-sárkány megszeppenve
Saját pofáját karmolta:
- „Félelmetes hosszú-szarvú!
Fél ekkora szarva volna,
Félelmet nem éreznék most!
Irenszejt legyőztem volna!”
Így reszketett rosszat sejtve.
Merész volt mint kecske bakja,
Mekegett mint árva kecske:
Hol bátor volt, hol meg gyáva,
Holt volt bár a félelemtől,
Mégis harcolt esztét vesztve,
Míg ráhullt a déli hegyre.
Lába botlott déli hegybe,
Feje hullt északi hegyre,
Izmát-inát eleresztve,
Irdatlan nagy zuhanással
Igy esett a sárga-sárkány
Irenszejtől földre döntve.
- „Legyőztem rút ellenemet,
Lám, örülnöm mégsem szabad,
Átkos fejét rút sárkánynak
Általlépni mégsem szabad!”
Jorgoj, vörös bikájának
Jó szarvát hogy szabadítsa,
Hatvan ölnyi véres szarvát,
Hajszán táltosból kihúzta,
Dermedt testét kék táltosnak
Darabokra szétvagdosta.
Marját marta, szügyét szúrta,

Máját vágta, fejét fúrta,
Mind messzire hajította.
Azután meg még ezt mondta:
- „Sárga-sárkány sátra-háza,
Sem vagyona nékem nem kell!
Nevem-hírem nékem is van,
Nem vagyok én koldus-árva,
Gazdag vagyok, gazdagságom
Garmadával áll raktárban,
Gazdálkodó alattvalóm
Gazdagodik a határban!”
Véres-szarva-hatvan-ölnyi
Vörös bikájára pattant,
Három nap és három éjjel
Hágta át a határokat,
Hagyott el havas hágókat,
Haza végül megérkezett.
Véres-szarva-hatvan-ölnyi
Vörös bikáját vezette,
Hombár ajtaját nyitotta,
Hatvan-ölnyi-véres-szarvú
Jorgoj bikáját becsukta.
Ízes faggyút ízlelgetve,
Irenszej, leszerszámozta,
Háza ajtaját kitárta.
Untan Dúraj, öreg párja,
Ünneplőjében fogadta.
- „Öreg uram, ördögadta!
Örüljek-e vagy tán sírjak?
Messzi útnak málló pora
Melledet lefogyasztotta?
Hosszú útnak hulló pora
Hátadat megapasztotta?
Démon fejét levágtad-é?
*Darhan*³ címét elnyerted-é?”
Agg Irenszej meg ezt mondta:
- „Sárga-sárkányt, győzhetetlent,
Sárba tapostam sarkammal!
Hetvenhét átkozott fejét,
Éles karddal szétszabdaltam!
Messzi útnak málló pora
Mellemet lefogyasztotta,
Hosszú útnak hulló pora
Hátamat megapasztotta.
Forró útnak izzadsága
Fájó szememet megmarta.
Öregember sajgó testét

³ Előkelő harcos címe a nomád seregben.

Övéi közt érzi jobban,
Támaszt váró gyenge lába
Társa mellett pihen jobban.
Erőm elszállt erdőn-nádon,
Ételt adjál, hetven ízűt!”

Hát erre lám:

Untan Dúraj, felesége,
Ezüst asztalhoz ültette,
Ezüst asztalt, csoda-asztalt
Takarosan terítette;
Hetvenféle húsnak ízét
Hetven tányérba gyűjtötte,
Kilencven ételnek ízét
Kilenc nagy tálba keverte.
Nem siettek, beszélgettek,
Nemes ételeket ettek.
Nem siettek, úgy beszéltek,
Hogy a fekete tengernek
Habja nőtt a szép beszédűtől,
Félredobott, lapos kövön
Fű zöldült a bölcs beszédűtől.
Sárga Nap-anyánk az égről
Sáppadt lánggal tért nyugodni.
Ördögadta vén Irenszej
Öreg párjával meg felkelt,
Ezüst asztalt félbehagyva
Takarójukra heverték.
Csorgó nyáluk - édes álmuk,
Coboly-párnára feküdtek.
Ösztövé, ráncos karjával
Öreg párját átölelte.
Éjfél táján éber álmát
Éles kés metszette félbe:
Gyermekek mozdult anyja méhén!

*

- „Vén Irenszej, kelj fel! Ébredj!
Véres szemed nyisd világra!
Északi dobodat verd meg,
Északi néped gyűjtsd össze!
Déli dobodat üttesd meg,
Déli néped hívasd össze!
Irdatlan fájdalom éget,
Ilyet soha nem éreztem!”

Erre aztán:

Északi dob hangját hallva
Északról öregasszony jött:
Haja mint a hattyú tolla,
Hófehér nádszál kezében.
Déli dob hangját megértve,

Délről is jött egy vénasszony:
Haja mint a hattyú szárnya,
Hófehér sás-szál kezében.
Összeültek, tanácskoztak,
Ősi, bölcs szavakat szóltak,
Bábaasszony és boszorkány
Boldogságot bőven hoztak,
Varázs-imákat mormogtak.

*

Hajnal dereng, nap még nyugszik,
Haragos sírás hallatszik:
Lám, fiú született ottan,
Lány is sírni kezdett ottan.
Öregasszonyok anyjukként
Ölükbe rejtették őket.
Bikát vágtak, bort hozattak,
Borjút öltek, húst sütöttek,
Horpadt hordóba bort tettek.
Hegyes nyársra meg húst húztak:
Dalantáj-dombnyi darabban
Hegyes nyársra húst húzkodtak.
Déli dobjuk megütötték,
Déli népük összehívták.
Északi dobjuk megverték,
Északi népüket várták.
Lakomára, lakmározni,
Szarka madár jött északról,
Szelet húst vitt karmai közt:
- „Árva kánunk ágyékából
Áldott magzat szülessen még!
Áradó folyónyi népét
Áldomásra szólítsa még!
Álomból is serkentse még!”
Északi nép északnak ment,
Déli nép délnek sietett,
Ki-ki jurtájába megtért.

Ekkor aztán:

Vas bölcsőt hoztak a házba,
Vastaglábú fehérszemély,
Ringatgatta a rívókat.
Bamba bivaly borjújának
Bokacsontjával játszottak.
Ferde nyelvű fejszét, fűrész,
Fésűt, ollót sokan hoztak:
Bölcsőjükben eljátszottak.

*

Irenszej, az öreg vitéz
Irdatlan hangján szót ejtett:

Bamba-bivaly-bokacsontot,
Ferde nyelvű fejszét-fűrész
Fehér bálvány lábához tett:
- „Öregisten, ősi bálvány!
Ördögadta öregember
Fiának nevet adjatok!
Férfiembert dicsőítő,
Fiatalnak hírét keltő
Névvel tiszteljétek meg őt!”

*

Szakállas öreg sietett;
Szakáll a térdét verte,
Szemöldöke állát érte,
Északról, lám, megérkezett,
Éhes szájjal jurtához jött.
Haja mint a hattyú tolla,
Halvány mint vadliba szárnya,
Harsogta hatalmas hangján:
- „Hanhan Szogtó legyen neve!
Öreg korában született
Ördögadta Irenszejnek!
Szélesvállú nem győzheti,
Szén-arcú le nem bírhatja,
Hegyezett lándzsának csúcsa
Hetven évig nem szúrhatja!
De a nádat őrizzétek,
Deres nádszál szerencsét hoz!”
- S bölcső végébe nádat tett.
Bökte nádját bölcső-szélbe, s
Sárga sást is bölcsőhöz tett.

Akkor aztán:

Északról jött öregember
Énekelve nevet adott.
Csipa csillogott szemében,
Bokacsontnyi - bal szemében,
Csirkefejnyi - jobb szemében,
Patkány-púpnyi - bal szemében.
Haja mint a hattyú tolla,
Halvány mint vadliba szárnya.
Fehér nádját kézbe vette,
Fényes arcát kis leánynak
Ferde sás-szállal illette:
- „Ördögadta öreg hősnek,
Őszült hajú feleségnek
Lánya legyen Aguj Nogón!”

*

Hús vízzel életre keltett
Hajszán, gonosz, táltos-lóra

Fehérhajút felültette,
Fekete ló kötőfékjét
Fene-erős vad vitéze
Kemény markába vetette.
Hattyú-tolla-halvány-hajút
- Fehér nádszál a kezében,
Furcsa sás a bal kezében,
Ferde csont a jobb kezében -
Hajszán lóra felültette,
Hazájába hazaküldte.

*

Déli dob hangjára futott
Délvidéki öregembert
- Haja mint a hattyú tolla -
Hajszán testvérére tette.
- Ferde csont a bal kezében,
Furcsa nádszál jobb kezében -
Kötőfékjén hős vezette,
Hazájába hazaküldte,
Akaratos, táltos-lován,
Almásszürkén, elvezette.

*

Sápadt árnyék hullt a földre,
Sárga levél hullt a kőre;
Coboly-párnára feküdtek,
Csorgó nyállal elaludtak.
Puha, meleg takaróval,
Pók megmászta puhely-párnán,
Horákoló hortyogással
Hosszan-mélyen jót aludtak.
Fényes Nap-anyánk is felkelt,
Fele fénye szinte lángolt,
Fele még a föld alatt volt,
Altáj bércei alatt volt.
Meleg vízben megmosdottak,
Mertek hozzá hideg vizet,
Szantállal jól szagosított
Szappannal mosták a hátuk,
Szaténnal törölték mellük.
Ezüst asztalt, varázs-asztalt
Takarosan terítettek,
Vörös-ezüst asztaluknak
Végébe, bugyogva forró
Vízbe, burját teát tettek.
Untan Dúraj, felesége
Unta már a burját teát,
Unos-untig csak ezt itta,
Öreg urát így korholta:

- „Vadkecske-húst kéne enni,
Vadjuhot is enni kéne,
Talán bizony éhen haljak?
Ezüst asztalra mit rakjak?
Ló lábát és marha marját,
Bika-bendőt rágtam rágózt;
Tővig vásott fogam tőle!
Jaj, de enném szarvas szívét,
Jávor járó lábát rágnám,
Kecske kicsinyét be enném,
Lapuló őz lapockáját!”

*

- „Bősz bőrét a vén lovaknak,
Bendőjét az agg bikáknak,
Tűvel-árral egyre varrtam:
Tővig kopott ujjam tőle!
Be jó volna zsákot varrni
Bendőjéből hegyi őznek!
Ördögadta vén Irenszej,
Öreg vagy tán vadászatra?”
Ravasz szavakkal korholta,
Rút beszéddel megvádolta.

Erre aztán:

Vén Irenszej védőn mondta:

- „Fiatal legény koromban,
Füvét Altájnak tapodtam!
Mint a pöndrók pudvás fában
Milliónyi vad legelt ott,
Jorgoj bikámmal legelt ott.
Jól van, jól van! Útrakelek!”

Ezüst ajtaját kirúgta,
Északi irányba fordult,
Égi táltosát így hívta:

- „Kilenc lépésnyi a füled,
Kilencven öl hátad hossza,
Tizenhárom iramszarvas
Tiszteletre méltó társa,
Erbej-lovam, egérszürke,
Erre, gyere gyorsan haza!
Egy ugrással ugorj haza!”

- Így kiáltott, lovát hívta
Irenszej, az öreg bajnok.

Kilenc lépésnyi a füle,
Kilencven öl háta hossza,
Nyári melegtől nyügetve
Égi sugártól égetve,

Fák árnyában feje-füle,
Futó hangra körülkémlelt.

- „Irenszejnek szavát hallom,

Irdatlan, bős hangját hallom.
Égben lopódzó lépését
Ellenségnek meghallotta?
Földön osonó árnyékát
Féktelennek tán meglátta?
Félelmében kiált talán?”
Tiszteletre méltó társnak,
Tizenhárom szarvasának,
Titkot súgva csak ezt mondta:
- „*Galdan*-paripa a nevem,
Gazdám-uram agg Irenszej,
Gondja van tán, hogy hív engem.
Altáj anyáknál
Kövéredjete!
Hühej hugunknál
Erősödjete!
Ördögadta öreg gazdám,
Égen lopódzó lépését
Ellenségnek meghallotta,
Földön osonó árnyékát
Féktelennek tán meglátta.
Hívó hangja fülemhez ért,
Harsogó szó szivemhez ért,
Határunkhoz futok vissza,
Hamar elhagylak bennetek!”

Erre aztán:
Kilenc ölnyi kajla füle,
Kilencven öl háta hossza,
Egérszürke táltos-lova,
Erbej, máris otthon termett.
Patájának puffanását,
Fehér foga csattogását
Vén Irenszej meghallotta,
Vert ezüsttel feldíszített
Kötőfékjét kézbe fogta,
Karcolt ezüsttel ékitett
Kantárát vállára vette.
Subát nem vett - ingben futott,
Sem harisnyát - meztláb volt,
Kilencven öl táltosához
Kedveskedve odafutott.
Karcolt ezüsttel ékitett
Kantárával kantározta,
Zabot rágó fehér fogát
Zablájával szorította.
Buzát rágó paripáját
Burját módra szerszámozta.
Fekete mocsárban termett
Fű zöldjével megetette,
Fehér kövek közt csobogó

Friss forrásból megittatta:
Vadászatra indította.
Északi hegy lejtőjére
Érkeztek szemhunyas alatt.
Altáj földjére érkeztek,
Hühej hegyére ugrottak.
Csapdát rakott vén Irenszej
Csalhatatlant, biztos vasút:
Csapdába mégsem hullt semmi.
Ördögadta csodálkozott:
- „Öregember csapdájától
Órizkedik Hühej vajda?
Órzi fiát Altáj vajda?”
Csapdát rakott este ismét,
Csalhatatlant a Hühejben;
Csapdába egér sem hullott,
Csavargó patkány sem esett.
Tüzet gyújtott hatalmasat,
Tünődve a lángot leste,
Csodálkozó csillagoknak
Régi regéket regélt el:
- „Fiatal legény koromban
Füvét Altájnak tapodtam.
Pohos pondrók pudvás fában,
Pusztá vadja, vizek vadja,
Mint a harcos hegyi hangya,
Hullámozottak a Hühejben.
Szerencsétlen öregembert
Szerencséje már elhagyta!”
Csodálkozó csalódását
Csillagoknak elmondotta.
Hátát tűznek fordította,
S háborgó lelkét csitítva,
Hamar álom lám elnyomta.
Fényes Nap-anyánk fényére
Felébredt a hús hajnalban.
Fehér kövek közt csacsogó
Friss vizével hús forrásnak
Fejét, arcát jól megmosta;
Felkészült a vadászatra.
Egérszürke táltos-lován
Egész Hühej csúcsáig ment,
Kilencven lépésnyi lován
Kő szirtjéig Altájnak ment.
Csalfa módon összetákolt
Csapdáit felállította.
Mindhiába. Virradattól
Még egy egér sem hullt bele.

*

Untan Dúraj felesége
Unta már a marha marját,
Mogorván dohogva mondta:
- „Szerencsétlent, szégyentelent,
Öreget az ördög vigye!
Halál hurcolja holttestét!
Haj, de szerencsétlen vagyok!
Öreg, tehetetlen mellett
Örlődnek napjaim lassan,
Szívem szúrja szenvedésem!”
Kabátszárnyát összefogta,
Káromolva az egeket,
Nyugatra a jurta-háztól
Nyugtalanul elbolyongott.
Vádolva az isteneket,
Vándorolni ment sietve,
Vad szavakat óbégatva
Váratlanul tért meg este.
Fényes nap alighogy felkelt,
Fél arcát már vizben mosta,
Másik felét meg sem mosta,
Máris indult vad haraggal,
Ment az útján, ment sietve.
Fényes Nap-anya orcája,
Fele már a föld alatt volt,
Fele fénye fáradt lánggal
Sárga-sárkány vidékére
Szórta fényét sisteregve.

Akkor aztán:

Sárga-sárkány szúrt szemeit,
Sűrű vérét, vad velejét
Fű hegyéről összeszedte,
Nád aljáról, nád csúcsáról
Csiszolt csontját hordta egybe.
Sás hegyéről, nád csúcsáról
Sűrű bokrok gyökeréről
Darabjait összehordta.
Kigyó testét, lógó lábát,
Kidúlt belét, kifolyt szemét,
Heves karddal összeszabdalt
Hetvenhét fejét felrakta.
Tágas tájú, széles szélű
Tajga visszhangját elfogta,
Varázsvízzel megöntözte,
Varázskénőccsel megkente,
Végül életre keltette:
Visszhang lett a sárkány lelke!
Homály ülte meg a földet,
Hold sem járt az éji úton,
Vissza, Irenszej házába

Vezette a sárga-sárkányt,
Untan Dúraj gonosz asszony.
Irenszej, ki már aludott,
Intó zajra nem rettent fel.
Sárga-sárkány gyenge teste,
Sáros lába megnyugodott;
Hetvenhetedik szobában
Heves bosszút forralt félve.
Sárga-sárkányt Untan Dúraj
Sátrában így elrejtette,
Puha párnán elaltatta,
Pók megmászta hely-párnán
Bosszút szöve elringatta.

Másnap aztán:

Irenszej, az öreg vitéz
Ismét csapdákat állított.
Erdőbeli csapdáiba
Erős kecske esett százsám,
Tajgabeli csapdáiba
Tarka szarvas meg ezersám.
Öreg vitéz, agg Irenszej,
Örömében hazaindult.
Fele úton lehettek már
Fényes jurta-palotától,
Táltos lova ím megállott.
Tajga földjén kapált lába,
Fejét, farkát felemelte,
Fülét égnek meresztette,
Másik fülét földhöz nyomta:
Minden földalatti világ
Moraját így meghallotta.
Igy szólt aztán Irenszejhez:
- „Ördögadta öreg gazdám,
Örökké tartson bár élted,
Értelmeddel fel nem fogod,
Éles fülem mit hallott most.
Untan Dúraj gazdasszonyunk
Undok árulásba esett:
Hetvenhétfejű gaz sárkány,
Hetvenhetedik szobában,
Heves szívvel bosszút forral,
Hegyes foggal falni készül.
Ördögadta gazdám-uram,
Öreg feleségnek hiszel?
Örök barátnak nem hiszel?
Figyelj rám, mit néked mondok,
Fejedbe vésd minden szómat!
Udvarodba hogy bémegyünk,
Untan asszony elénk fut majd,
Kedveskedve megsimogat,

Kezeivel megcirógat.
 Arca ragyog, szeme csillog,
 Alabástrom-arca ragyog.
 Szíves szóval szívet ámit,
 Simogatva kéri tőled
 Kötőfékjét jó lovadnak!
 »Asszony kezébe nem való
 Arany kötőfékje lónak!
 Soha asszonynak nem adtam,
 Soha őt meg nem ríkatam,
 Táltos ló ennek a neve,
 Tágas tajgán termett csikó!«
 - Mondd, és áldjál meg sietve;
 Altáj anyáknál
 Kövéredj!
 Hühej hugunknál
 Erősödj!
 Küldj el engem kedves szóval,
 Kötőfékem óvjad tőle!
 Kérje bár, te egyre mondjad:
 »Táltos kantárja férfinak való!
 Tajga termette vitéznek való!
 Asszony kezébe kantár nem való!
 Magam vezetem lovam pihenni,
 Magam engedem Altájba menni!«
 - Mondjad Untan asszonyodnak!”
 Három ugrással megtértek,
 Hosszú határukhoz értek.
 Untan Dúraj felesége
 Udvarukban várta őket.
 - „Öreg uram, lám, mit hoztál,
 Ökörhúsnál húsa puhább,
 Marha marjánál is lágyabb,
 Hegyi kecske kerek combja,
 Hegyesszarvú szarvas szegye.”
 Akkor aztán:
 - „Táltos lovad magam viszem,
 Tágas karámba vezetem!”
 - „Tágulj innét Untan asszony,
 Társam vagy bár tágas tajgán,
 Kötőfékjét táltosomnak
 Kezedbe néked sem adom!
 Égi lovam égő lángú
 Értő szemébe hogy néznék?
 Hegyi szellemek kánjának
 Hátasánál is különb ő!”
 Untan asszonyt mellbe lökte,
 Udvar fűvére döntötte.
 Undok árulást feledve,
 Lova nyakáról zsákmányát

Lecibálta egy kupacba;
Aranszarvú kecskék-dombja
Akkora, mint Altáj hegye.
Lova farán függő zsákmányt
Lehajította kupacba;
Hegyesszarvú vadjuh dombja
Hatalmas, mint Hühej hegye.

*

Zabot zúzó foga közül
Zabláját, lám, kiemelte.
Búzáat rágó táltosáról
Burját nyergét is levette.
Altáj anyáknál
Kövéredj!
Hühej hugunknál
Erősödj!
Kezét tette tomporára,
Küldte lovát messze-messze.
Ravasz felesége, Untan,
Rívó hangon meg ezt mondta:
- „Ördögadta öreg uram,
Öröm legyezi lelkemet,
Sajnálat szúrja szívemet,
Éhes vagy-é? Szomjas vagy-é?
Éber álom kerülget-é?”
Arany lépcsőn felvezette,
Anyáskodva kérdezgette:
- „Tágas tajgán lovagolva
Torkod talán nem száradt ki?
Gégéd borra nem szomjazik?
Tíz kondérnyit főztem néked,
Tíz üsttel kevertem néked!”
Tíz kondérral behozatott.

*

- „De kedvemre tettél, asszony!
Derék öreg csont vagy!” - mondta.
Férfiasan nekibuzdult;
Fenekéig mind kiitta.
Hát erre meg:
Piros bornak, párolt bornak
Pírja kiült orcájára:
- „Jaj, be kicsi ez a kondér,
Jaj, be kevés ez a kondér!
Talán van még dugott kondér
Ezüst asztal alá rejtve?
Torkomon por tapadozik,
Gégém sártól gémberedik...”
Ezüst asztal alá benyúlt;

Takarók alatt takarva
Hús csöbör vodkát talált ott.
Kigyóméreggel kevertet
Kilenc kondérral talált ott.
Kilenc kondért mind kiitta.
Kifordult két szeme nyomban,
Sárga máját méreg marta,
Láng csapott ki orrlikából,
Láz fénnyben fénylett szeme,
Lángot okádott a torka,
Lendült jobbra, bukott balra.

Akkor aztán:

Untan Dúraj felkiáltott:
- „Undorító öreg féreg,
Mocskos máját méreg marja!
Véres veséjét karcolja!
Sárga-sárkány, ide gyorsan!”
Sárga-sárkány futott nyomban.
Irenszej az asztal mellett,
Ingott jobbra, bukott balra.
Méreg-marta szemeivel
Hetvenhétfejűt meglátta,
Homályba borult szobában
Hetvenhétfejűt elkapta.
Egyforma volt nagy erejük;
Egész éjjel tépték egymást,
Este, reggel marták egymást.
Fényes Nap-anyánk is felkelt,
Fénye józanságot hozott;
Sugarától vén Irenszej
Izmaiban erő támadt,
Inában vitézség támadt.

*

Nap-anyánk az ég csúcsáról
Nézte félve, furcsa fénnel;
Irenszej erős izmával,
Inával és idegével
Sárból-vérből felragadta,
Sárga-sárkányt megforgatva
Szélsebesen földhöz csapta.

*

Sárga-sárkány sírt-rítt egyre:
- „Fű fűrészen, nádak nedvén
Feketére aszott testem,
Fröcskölt velóm, fene vérem,
Miért gyűjtögetted össze?
Erőm fogytán, izmom fárad,
Esőként permetez vérem,

Miért veszejtesz el, asszony?”

Erre aztán:

Untan Dúraj, gonosz asszony,
Undorító varázsmagvat
Sárkány lábához gurított,
Sárga magvat is hajított:
- „Ezt a sárkányt óvjátok meg!
Ellenfelét öljétek meg!”
- Varázsmaghoz imádkozott.
Vörös magvat is hajított:
Vén vitéznek, Irenszejnek,
Véres földön álló lábát
Vörös maggal meghintette,
Verő-szemmel megátkozta:
- „Bukj előre, hullj hátadra,
Bokacsontként törjön térded!”
Sárga-sárkány ingó lába
Sárga magra rátaposott,
Fekete magra rálépett:
Fene erő éledt benne.
Hátáról a húst letépte,
Hajította a magasba,
Melléből is húst tépett ki, s
Maroknyi húsát szakítva
Hajította a mennyboltra,
Harcos vén Irenszejnek.

*

Irenszej, az öreg vitéz
Ingó lába bizony fáradt;
Véres földön vörös magok,
Vesztett magok, átok-magok.
Ingó lába gyengült egyre,
Inai is meglazultak,
Három napnak elmúltával
Szemei homályosodtak.
Lába botlott déli hegybe,
Feje hullt északi hegyre.
Földön feküdt élettelen.
Lábait is szétvetette,
Levegőt nem nyelt a szája,
Úgy feküdt ott földre döntve.

*

- „Halott hősünk hová tegyük?
Haló porát hová vigyük?”
- Kérdezte a sárga-sárkány,
Kérkedve a győzelemtől,
Kékülve a félelemtől.
Fekete vashordót hozott,

Ferde abroncsot is hozott,
Kilencvenöt vasabroncsát
Körülverte, rátekergette,
Vashordóba, vas sírboltba
Vén Irenszejt elrejtette.
Vashordóját, vas sírboltját
Végig az úton görgette,
Fekete tengernek partján
Félelmetes ellenfelét
Hullámozó habba vetette,
Átkot mondott, majd Untannal,
Árulóval, hazatértek.
Sárga-sárkány vitéz házban,
Sápadtan a rémülettől
Sápítózva mondta gyorsan:
- „Vitéz urad veszejtettük,
Vérét, velejét engedjük,
Gyomot gyökerestől tépjünk!
Gyermekeid amíg élnek,
Győzelmünk nem élvezhetjük.
Gyilkoljuk meg tüstént őket!”
Tanakodtak, tanácskoztak,
Találgattak, fontolgattak:
Futó-dobogást hallottak.
Kilencven öl háta hossza,
Kilenc kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltos, az ablakot törte.
Két vas-bölcsőjét felkapta,
Két árváját felragadta,
Patája a port felverte,
Párát fújt az orra lika,
Fücsomókat vert a lába,
Fürgén, frissen fel-felszökkent.
Hármat ugrott, hármat szökkent,
Háromszor meg megrázkódott,
Két darabka véres-vörös
Kékes hús testéről lehullt.
Két árváját közé tette;
Kék felhőben elvágtatott,
Kelet felé nyoma veszett.
Sárga-sárkány óbégatott,
Sápítózott meg vacogott:
- „Becsapott az ördögfajzat,
Betörte az ablakomat!”
Üldözte, de ügyetlenül;
Üres kézzel térült vissza.

*

Kilencven öl háta hossza,
Kilenc kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltos, versenyt szállt a széllel.
Tebhej terebélyes földjén
Térült-fordult tanácstalan.
Tebhej magas csúcsa előtt
Tervet szöve visszafordult.
Egész napi járóföldet
Egy pillantás alatt bejárt.
Térült-fordult, huzakodott,
Türelmetlen nekifutott,
Tebhej szikla-tetejére,
Temérdek-nagy tetejére
Szikrát verve felugratott:
Szikrák szökkentek a sziklán,
Negyven hófehér fogából
Nemes láng libbent az égre.
Tebhej csúcsán, sziklacsúcsán
Terebélyes, sudár nyárfa
Zizegő-zöld levelekkel,
Zörgő, arany levelekkel,
Zengő ezüst levelekkel,
Zúgó ágakkal borítva,
Susogó patak alatta.
Surrant fehér kövek között,
Zörgő levelek és ágak
Ragyogtak a ringó vízben.
Tágas tajga teremtetten
Táltos, szomszját jól elverte,
Védenceit, kis gazdáit
Víz partjára leültette,
Arany nyárfa oldalára,
Ágas-bogas gyökerére,
Déli oldalra ültette.
Déli oldal - langyos oldal,
Démontól is védett oldal!
Vas cucliból vizet adott,
Varázsforrás-vizet hozott:
Varázspatak folyt előttük.
Kegyetlen tél hidegében
Két kis árvát, kis gazdáit
Keblen, mellén melengette,
Nyári napnak nyilaitól
Aranylevelű nyárfának
Árnyékába lefektette.
Három hosszú éven által
Hóna alatt nevelgette!

*

Gondozta és tisztogatta,
Gondba merülve ezt mondta:
- „Három hosszú éven által
Hónom alatt hordoztalak.
Három év múlt felettetek,
Házat, hazát keressetek!
Emberek közé menjetek!”

Akkor aztán:
Kilencven öl háta hossza,
Kilenc kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltos-paripát követve
Emberek közé indultak.
Tebhej tetejét elhagyták,
Terebélyes nyárfájukat
Távolból is alig látták.
Sziklacsúcsból szikra támadt;
Szilárd, erős lajtorjáján
Földre eresztette őket.

*

Két kis árva, kéz a kézben,
Kerek szemmel elindultak.
Csillagokra csodálkozva,
Tarbagánnal⁴ találkozva
Tamsin pusztába érkeztek.
Ötsúcsú fenyőfa alatt,
Örömben megpihentek.
Öreg óriásfenyőnek
Öt csúcsától észak felé,
Ördögjárta havas hegyláb.
Fehér hegyláb fagyott fűvén
Fényességes szép palota:
Falai az eget verték,
Fellegekig ért a tornya.
Hanhan Szogtó lám meglátta,
Hugocskájának azt mondta:
- „Fehér hegyláb fagyott fűvén
Fényességes szép palota.
Fűből kunyhót építetek most,
Fedelül hugocskámnak
Míg onnét vissza nem jövök.
Palotába, puhatolni,
Pajtást, barátot találni,
Próbát tenni, én elmegyek.
Gonosz embert ha találok,
Gondot rejt a visszatérés!

⁴ A belső-ázsiai puszták jellegzetes rágcslója.

De ha barátokra lelek,
 Derék, délceg daliákra,
 Éretted még visszatérek!”
 Fehér hegy láb fagyott fűvén,
 Fényességes palotában,
 Fenyegető magányában
 Sárga-sárkány várta Szogtót.
 Száznyolc-fejű riogatta,
 Sanda szemmel szölongatta:
 - „Ki szült a világra téged,
 Ki fia-bornya vagy, legény?”
 - „Öreg korában született,
 Ördögadta vad vitéznek,
 Sarja vagyok; Hanhan Szogtó!
 Fia vagyok Irenszejnek!”
 Így volt bizony! Így hallottam!
 - „Öreg napjain született,
 Ördögadta Irenszejnek
 Hanhan Szogtó, hallottam én!
 Híre a fülembe jutott!
 Szürke szívem megremegett,
 Szúrás szelte, marta májam,
 Tépte tüdőt, szúrta szemem.
 Goromba öreg Irenszej,
 Gonosz volt sok gyermekemhez!
 Lágy testemet ujja tépte,
 Lágyékomat lába rúgta,
 Sorsod küldött el énhozzám,
 Soha innét nem térsz vissza!
 Huszonöt ágú korbáccsal
 Ráhúzó majd a hátadra,
 Huszonötöt nappalonta,
 Huszonötöt éjjelente!”
 Fekete kenyerét törte;
 Felét a kezébe nyomta,
 Fekete kenyérrel etette.
 Korbácsát kezébe kapta,
 Kilökdöste az udvarra.
 Huszonöt ágú korbáccsal
 Reáhúzott a hátára,
 Ütötte, azután hűvös
 Verembe a földbe zárta.

*

Sárga-sárkány szomszédjában,
 Sátorában, csak magában
 Senyvedt öreg asszonyával
 Agg Orjol, az erdők ura.
 Mivel mindig unatkozott,
 Unalmában vodkát párolt;

Unta inni mindig maga.
Hetven hordót felrakatott
Hetven ló-húzza kocsira;
Sárga-sárkányt látogatta.
Sárga-sárkány meg azt mondta:
- „Emberfia jött el hozzám,
Erőszakkal beállított.
Verembe, a földbe zártam,
Verni fogom, amíg élek!
Darabka fekete kenyér,
Derék korbácsom csapása,
Sánta lábamnak rúgása
Sárkányt tisztelni megtanít!”
Sárga-sárkány mondta göggel.
Sűrű erdők szelíd ura,
Szent Orjol meg így feddette:
- „Mi dolog fiúcskát verni?
Mi dolog friss vérét venni?
Fekete erdőbe viszem,
Felnevelem tisztességgel!
Felnevelem szeretettel!
Szerető apai szíven
Szegény legény is boldog lesz,
Csillogó anyai szíven
Csunya leány is széppé lesz!”
Sűrű erdők szelíd ura,
Szent Orjol, bort csapolt legott,
Borát serlegbe csurgatta,
Bamba eszű sárga-sárkányt
Betegségig berugatta.
- „Hetven hordó borért adom,
Hetven hordó borocskáért
Híre-hamva se maradjon!”
Hebegte a sárga-sárkány.
Sűrű erdők szelíd ura,
Szent Orjol, meg hazavitte.
Szorgos szóval párját hívta:
- „Szorjol anyó, gyere tüstént,
Szogtó fiúcska a miénk!”
Lakomáztak reggel-este,
Langyos erdők rejtekében.
Lakomának vidám percén
Lágy könny öntözte az arcát.
- „Talán éhes, talán szomjas?
Tejecske tán nem volt elég?”
- „Jaj anyácskám, galambocskám!
Jávorszarvas két szép szarva
Jaj, egymástól el nem válik!
Nékem kellett csak elválnom
Nemes, árva hugocskámtól!

Tamsin fehér pusztájában
Tör az égre fenyő csúcsa,
Támad eget öt szép csúcsa.
Ott, az ötcsúcsú fenyőnél
Fűből kunyhót építettem,
Fedeleit fából emeltem.
Édes húgom, Aguj Nogón,
Éhség marja gyomrocskád?
Életed is kialudt tán?
Vaksi varjú rád káromgott?
Vörös róka megszaglászott?”
Sűrű erdők szelíd ura,
Szent Orjol, lám lóra kapott:
Tamsin fehér pusztájában
Testvérét, Agujt meglelte,
Türelmesen felnevelte.

Ezután meg:

- „Apám, nevelő apácskám,
Adjál nekem fegyvert-ruhát!
Félelmetes harci fegyvert,
Fénylő kardot, ferde nyelűt,
Döfő dárdát, edzett hegyűt.
Sűrű selymet, kagylószínűt,
Ezüst övet derekamra!”
Adta az, persze hogy adta,
Amit csak kért Szogató vitéz.
Szogató mind magához vette,
Szorgalmasan felöltötte.
- „Jaj, apácskám, most elmegyek,
Jávorszarvas útján megyek,
Hazai vízből kell innom,
Hamarosan visszatérek!”
Orjol szeme könnybe omlott:
- „Fiúnak és vadmadárnak
Fészkét-vackát el kell hagyni.
Féltő szóval megtiltani...?
Férfiember nem teheti!”
- „Jaj, anyácskám, most elmegyek,
Jávorszarvas útján megyek.
Szülőföldem széles útját,
Sűrű erdejét bejárom!”
Szorjol szeme könnybe szikkadt:
- „Édes fiácskám-madárcám,
Egyetlenegy aranyoskám!
Hajacskád még hulló pihe,
Hajlékony még lábad csontja,
Véred víznél alig sűrűbb,
Vitézeknek öles vállát
Nem éri még fejed búbja.
Marját marcona vitézek

Nemes-táltos lovainak
Nem éri még fejed búbja!
Nem kéne még messze menned!”
Orjol szent meg egyre szidta:
- „Asszonybeszéd, nincsen súlya!
Ha a fiát elereszti,
Hulló könnyeit nem rejti.
Haját tépi, könnyét sírja...
Férfimódra tegyél, fiam!”
Szogató vitéz térült-fordult,
Szerszámaint előhozta.
Nyűtt nyergét, zúzott zabláját,
Kopott kengyelét és szíját
Sánta csikájára rakta,
Szürke táltosra pakolta:
Sánta csikáját megcsapta.
Kánok útján, messze délnek,
Koszos kengyelét koptatva
Kocogott sánta csikóján.
Mikor senki nem láthatta,
Millió szem nem kutatta,
Csikóját megállította,
Csendes szóval csak ezt mondta:
- „Nyolcsugarú Nap-apám,
Nyugtass!
Nézz le te is rám,
Nyolcsugarú hold!
Ezer égi isten
Ezer szemével vigyázza utam!”
Sárgaréz pipáját tömte,
Sárga dohánnyal töltötte,
Vörös dohánnyal tömködté.
Verte acélját kovához;
Szívta, hogy szikrák repkedtek
Száz színnel a magas égig.
Láng csapott ki pipájából:
Lent az alvilágban lobbant.
Szogató vitéz imádkozott,
Szorgos szóval fohászkodott:
- „Hét kovácsa magas égnek,⁵
Hű társai isteneknek,
Ötvenöt nyugati isten
Öreg társa; eddzetek meg!
Kalapáccsal ha rám vertek,
Kemény üllőre fektettek,
Fegyver nem fogja testemet,
Gyors vitéznek széles válla

⁵ A Göncölszekér hét csillaga.

Gyenge gerincem nem győzi!”
Örök Kék Ég meghallotta,
Öreg Ég-apó ezt mondta:
- „Lám-csak-lám, az idő múlik,
Látom, megnőtt Szogtó vitéz,
Derék legény, szárbaszökkent!
Égben lopódzó lépését
Ellenségnek meghallotta?
Földön osonó árnyékát
Féktelennek tán meglátta?
Értelmével megértette?
Égi szellem szálljon, fusson!
Eszege Malán⁶ apónak
Hanhan Szogtó hírét vigye!
Tágas tajga teremtetten
Táltosát a fegyverekkel,
Szegekkel kivert nyereggel
Szogtó vitézhez elvigye!”

Akkor aztán:

Eszege Malán apó meg
Égi táltosát küldötte,
Hanhan Szogtó szeges nyergét
Hajnali kísértet vitte.
Ezüst kantárt, arany zablát,
Ezüst szeggel kivert nyergét
Lóhalálában cipelte
Lajtorjáján Malán bátyó,
Le a földre eresztette.
- „Tágas tajga teremtetten
Táltos lovad legyen vitéz!
Támadó őt sose győzze!
Gazdájának minden nyila
Gonosz ellenségét törje!
Öreg korában született
Ördögadta Irenszejnek,
Örökéltű Szogtó fiát
Szélesvállú le ne győzze!
Szégyenbe szédülni óvja!
Testét tompa kopja vége,
Tekert dárda durva vasa
Ne érje el, ne sértse fel!”
Szogtó vitéz táltos lova
Szíját kezébe ragadta,
Meredek marját megverte,
Széles szügyét megcsapkodta,
Finom fülét simogatta,
Lebegő lábát ugratta.

⁶ Előkelő istenség a burját mitológiában.

Sziklák csúcsán átrepültek,
Szikrát vert a szikla köve.
Fák csúcsának gonosz hegye
Fájó lábát felsértette.
Hatalmas-nagy repülésben
Homályba dermedt a szeme.
- „Tágas tajga teremtetten
Táltos lovam, csillapodjál!
Harcba, ellenségre vigyél!
Halódom már a hátadon,
Combom oldalad dörzsölte,
Csontom fehérlik húsból,
Vérem megdermed erebben,
Levegő lebeg mellemben,
Homály hullt fényes szememre,
Hullok kőként sziklacsúcsra.
Tamsin fehér pusztájában
Tartsunk szusszanás-pihenőt!”

*

Tamsin fehér pusztájában
Tartottak hosszú pihenőt:
Ötsúcsú fenyőfa alatt
Ömlő vérét állította.
Ismét lovát lovagolva
Ijesztő száznolcfejűnek
Házát-várát megkereste,
Hatalmas, haragos hanggal
Harsogta az udvarában:
- „Gyermekeket gyilkoló,
Gyere ki! Beszédem véled!”
Sárga-sárkány sápadt képpel
Sápitozva, sírva-ríva
Futkosott az udvar fűvén,
Fába szorultként nyüsztetett.
Hull a könnye hűvös cseppje,
Hallik foga koccanása.
Akkor Szogató:
- „Kegyetlen kötél-korbácsod,
Kurta vessződ meg van-e még?
Huszonöt ágból összefont
Hurkolt korbácsod van-e még?
Fekete, kemény kenyered
Fene fogad harapja még?”
- „Jaj, fiacskám, madaracskám,
Jártányi erőm sincsen már.
Ki az apád, galambocskám?
Szerető apai szíven
Szegény legény is boldog lesz,
Csillogó anya nevelte

Csúnya leány is széppé lesz!”

Duruzsolta, dorombolta.

Akkor aztán:

Szögtő vitéz így förmedt rá:

- „Fecsegsz, locsogsz, sárga-sárkány,

Félelem bújt tán szivedbe?

Hegyes bottal szurkáljalak?

Éles kövel piszkáljalak?”

- „Jaj, fiacskám, madaracskám,

Jártányi erőm sincsen már,

Jáspis szemem fénye bágyadt!”

- „Jáspis szemed fénye kihunyt?

Jártányi erőd sincsen már?

Furcsa féreg, sárga-sárkány,

Futni így sem hagylak téged!

Farkához szürkémnek kötlek!

Ha nem akarsz táltos farkán

Iszonyatos halált nyerni

Tamsin pusztára igyekezz!

Találkozzunk a fenyőnél,

Találkozzunk még ma este!”

- „Holnap reggel tán jobb lenne,

Holtom napját tovább tolni

Hogy is tudnám annál messzebb?”

- „*Tamsin* pusztába ma megyünk!

Tovább várni nincsen időm,

Téged várni kedvem sincsen.

Vas-hombárban elrejtőznél,

Veszedelmes tervet főznél!

Huszonöt vesszővel verni,

Huncut sárkány, te sem vártál!

Fekete kenyérrel tömni,

Fene sárkány, te sem vártál!

Fekete hombárba zártál!

Tanakodni nincs most idő,

Tamsin pusztára igyekezz!”

Szögtő vitéz mérge támadt;

Számolatlanul kitepte

Szép erdő vörösfenyőjét,

Sárkány hátát verte véle.

- „Házában a gazdát ölni,

Halálnak halálát nyerni

Harcos vitézhez nem való!

Ördögadta öreg fia,

Öröklétem bár az ára,

Gyerünk a varázs-fenyőhöz!”

*

Sárga-sárkány ment sietve,

Sápadt arcán könnye csorgott.

Tamsin fehér pusztájáig
Talpalt egyre, lába botlott.
Rettenet ült a szemében,
Remegett a szíve-mája:
Három ösvény volt előttük.
Három ösvény közepében
Ötcsúcsú fenyőfa állott.
Őrizte a három ösvényt,
Ördög elől, lélek elől.
Deres eget ért a csúcsa,
Derekát meg átfogni
Derék ember tíz sem elég.

*

Szitkozódó, átkozódó
Sárga-sárkányt kapta nyomban,
Kilencvenöt kemény szeggel
Kegyetlenül általverte,
Vérszopó, vad szörnyetegjét
Vörösfenyőhöz szegelte,
Jó erősen odaverte.
- „Amíg csak az idő idő,
Addig éljen, ne haljon meg!
Amíg csak a világ világ,
Ártó élte ne szűnjék meg!
Szeg sértse, kötél kinozza,
Sebét senki ne gyógyítsa!”
Vörösfenyő gyökeréhez
Vasból vert hordót állított:
Sárga-sárkány szitkozódó,
Siránkozó tüdejébe
Széles nyelű, tompa kést szúrt.
Véres habú veséjébe
Vasból kalapált ollót szúrt.
Fehér papírra sort vetett;
Felszegezte a fenyőre,
Fenyégetni a gonoszt és
Félteni a jámbor utast:
- „Fene sárkányt ki sajnálja,
Fekélyeit forrasztgatja,
Átkos sebét ápolgatja,
Ádáz bosszúm eléri azt!
Férfiember, ha erre jársz,
Féregből húst vágj ki késsel!
Ha kivágtad kemény húsát,
Hajítsd bele a hordóba!
Szánakozva ha segíted,
Számodra is áll még fenyő!
Asszony-leány, ha erre jársz,
Arasznyi húst szelj le róla,

Veszedelmes féreg húsát
Vesd bele a vashordóba!
Szánakozva ha segíted,
Számodra is áll még fenyő!”

Azután meg:

Visszafordult a fenyőtől
Vitte útja palotához.
Palotának udvarában
Pöffeszkedve, puffadozva
Vörös hajú, rút boszorka
(Vörösfenyő teste hossza!)
Vicsorgott kint az udvarban,
Acsargott bosszút lihegve.
Szogató vitéz visszarettent:
- „Sárga-sárkány társa bizton,
Szánakozni van jó oka!”
Fekete, Hangájban vágott
Ajzott ijját elővette,
Acsargót ott célba vette.
ViJJogva szállt el a vessző,
Láng csapott, libegve lobbant,
Lila lánggal égre lobbant;
Boszorka veleje loccsant.
ViJJogva szállt el a vessző,
Vöröshajút eltalálta,
Vérezve a földhöz vágta.
Vöröshajú rút hasából,
Vékony hangú sírás hallott;
Véres csecsemő kibújt ott!

Erre aztán:

Szogató vitéz fejét törte,
Szorgos kézzel gallyat rakott,
Fekete vas kemencébe,
Feneketlen vas kazánba
Kegyetlen szívvvel belökte.
Szárak gallyból tüzet rakott;
Szállt a pernye fel az égre.
Fényes Nap-anyánk már felkelt,
(Fele még a föld alatt volt),
Futott Szogató, hogy megnézze.
Sárkány fia így fogadta:
- „Jaj, apácskám, jó apácskám,
Jaj de meleg fekvő ágyam,
Jaj de forró bölcső-házam!”

*

Szogató vitéz fejét törte,
Szorgos kézzel gallyat rakott.
Fekete vas kemencéből,
Feneketlen vas kazánból

Sárkány fiát kicibálta,
Sárból vert hombárba zárta.
Gallyat hordott boglyaszámra,
Garmadába rakta őket,
Száras fát így összehordott,
Sistergőn, sercegeve égő
Nedves fát is összehordott.
Nem nézte, hogy ég-e, fűt-e,
Hatalmas nagy tüzet gyújtott.
Nedves fa sercegeve égett,
Nedves fa sem hunyt ki, égett!
Vörösen izzott a hombár,
Vasnál is forróbb a hombár.
Szogató vitéz meg belesett;
Éltető, kék köldökzsinór,
Éghetetlen, vörös zsinór,
Égből, ím, leereszkedett.
Hombár tetején keresztül
Halhatatlan csecsemőnek
Hátára meg hó-hajára,
Hús forrásvíz permetezett:
Hús forrásvíz tüzet oltott.

*

Szogató vitéz fejét törte,
Szorongatta gyermek gondja.
Kegyetlen nyilát felkapta,
Köldökzsinórra ráfogta;
Két darabban hullt a földre.
Köldökzsinór kettészakadt,
Kis gonosznak élte szakadt.
Csúf csecsemő még ezt mondta:
- „Ravasz róka rám támadott,
Rimánkodtam pedig egyre.
Zsinór szakadt - éltem szakad.
Korábban születtem volna,
Kondérban nem sülttem volna!
Szogatót biz megöltem volna!
Három napig éltem volna,
Hátam nem égették volna!
Kilenc napig éltem volna,
Kígyóként típortam volna!
Bús apámért bosszút venni,
Fenekedőt földre dobni,
Bizony megtehettem volna!”

*

- „Legyőzhetetlent legyőztem,
Lebírhatatlant lebirtam,
Fenekedő fejét vettem,

Fenyegető felé csaptam!”
Mondta Szogtó büszkélkedve.
Pénzt púpozva, kocsisámra,
Vert aranyat vödörsámra,
Lágy cobolybőrt ládasámra,
Lovak hátán, tevék púpján,
Hajtva őket, hazahordta.

*

Hát aztán meg:
Undok, áruló anyjával,
Untan asszonyával együtt,
Hosszú, kemény küzdelemben,
Hírt hozó, vad viadalban
Legyőzte a sárga-sárkányt.
Még ezután nemsokára,
Mérhetetlen magas hegyről,
Orhoj-csúcsról körülnézett.
Óriási nyárfát látott,
Otromba-nagy vörösfenyőt.
Szánakozni szégyellt volna;
Sárga-sárkányt általverte,
Tíz-ember-átérni-kevés
Törzséhez a tüskés fának
Vas szegekkel kiszegelte.
Kilencven kemény kapoccsal,
Kezét-lábát általverte,
Hetven hatalmas horoggal
Hájas hátát megtépkedte.

És akkor meg:
- „Rusnya férge, rút boszorka,
Ríhatsz, rimázkodhatsz egyre!
Vén Irenszejt legyilkoltad,
Vézna csecsemőd vérért
Varangy sárkányodnak adtad,
Vas-szegeid megszolgáltad!”
Tíz-ember-átérni-kevés
Törzséhez a tüskés fának
Vas szegekkel odaverte.
Kilencven kemény kapoccsal,
Kezét-lábát kiszegelte.
Hetven hatalmas horoggal
Hájas hátát megtépkedte.

*

Sárga-sárkány háza táját
Sosemlátott gyom felverte.
Járni-nehéz bokrok között
Jámbor jávor sétálgatott,
Őzek figyeltek örködve,

Öklelődtek az udvarban.
Kagyló-fényű vaksi varjú
Károgott az udvar felett,
Kerek farkú, vörös róka
Kutat a kerítés megett.
- „Derék derekammal győztem,
Dicsekedni mégsem fogok!”
Mondta Szogtó vitéz csendben.
Ménését, mi sárga-sárkány
Vagyon volt valaha rég,
Valamennyit megszámolta,
Vágtatni, legelni csapta.
Alattvalók sűrű sorát
Arany patakhoz vezette,
Zöld rétre telepítette.

Akkor aztán:
Vágtatóra fogta lovát,
Vándorolt csak egyre messzebb:
Orjol kán-apjának házát
Óvakodott felkeresni.
Visszatért a régi házhoz;
Vihar verte, szél szabdalta,
Mész lemállott, fal leomlott;
Mérhetetlen nagy, fekete
Vashombárt bezárva látott.
Hombár ajtaját nyitotta:
Hatvan öl a szarva hossza,
Hatalmas, vad *Jorgoj*-bika
Kilenc évig feküdt ottan,
Kilenc éve, kilenc napja
Kérődött a hombár árnyán.
Kinyitotta a vasajtót,
Kiengedte *Jorgoj*-bikát.
Udvarának buckás havát
Ügyes lába letaposta,
Kilenc éve kaszálatlan
Kövér fűvét lelegelte.
Porba puffant kerítését
Pontosan helyére tette.
Kidőlt karámjának fáját
Keservesen helyre rakta;
Rútul csúfított palota
Régi formáját mutatta.

*

Szogtó vitéz gondolkodott,
Szorgosan a fejét törte:
- „Szegény apám hová vitték?
Szélfűtt csontját hová tették?”
Kereste, de nem találta.

Fekete vashordó nyomát
Fürkésző szeme meglátta.
Ferde vasabroncsok csíkját
Fekete vízig követte.
Kilencven-öl-háta-hossza
Kék lovát meglegyintette,
Tüzes-tarka, táltos-lovát
Tűzszerzámmá változtatta.
Vékony selyembe csavarta,
Veres rongyba betekerte,
Végül a zsebébe tette.
Magát is átváltoztatta:
Mindig erős, mindig lomha
Sárga hallá változtatta.
Fekete tenger közepén
Félelmes tenger köldökén
Született egy óriás-hal.
Igy volt bizony! Így hallottam!
Szogató vitéz - a sárga hal,
Szorgalmasan úszott egyre.
Tenger tündöklő fenekén,
Hullám hűsítő taraján,
Óriás-halat meglátta.
Szívből köszöntötték egymást,
Szeretettel látták egymást,
Szogató vitéz megkérdezte:
- „Tizenhárom türkiz-folyó
Tengeredbe vizét hordja,
Tenger vize mégsem tiszta!
Kilenc éve nem tiszta ez,
Kristály-vizét szenny szabdalja,
Megölt ember vére mossa?”
Óriás hal így oktatta:
- „Kilenc éve már, hogy fekszik
Körös-körül vasabroncsban,
Fekete vashordó, mélyen
Fekete tengernek alján.
Tizenöt vaspánt takarja,
Tenger vizétől megóvjá.
Haragszol tán e hordóra?
Haragod ne legyen hosszú,
Holnap, mikor feljön a nap,
Hordódat a partra vetem!
De most kérlek, fordulj vissza,
Derék farkam hullámot vet,
Hullámot hajt uszony-végem,
Hordó vasát partra dobja!
Örvény támad, forgó forog,
Óriási hullám fakad,
Ontja magából a vizet!”

Erre Szogtó:
- „Várj, te nagy hal! Úszom tüstént,
Vándor szívem messze szólít,
Holnap, hajnali homályban
Hordóm ott legyen a parton!
Holnap, ha a parton pára
Forog a hajnali órán,
Forgód hordóm ki nem adja,
Másnap újra visszatérek,
Mebánod majd azt a napot!”
Mondta Szogtó fenyegetve.
- „Ne a szád, uszonyod járjon,
Nehéz nékem hullám-hajtás,
Míg itt vagy a közelemben!”
Mondta a nagy hal Szogtónak.

Hát akkor meg:
Szogtó vitéz, szavát értve,
Szorgalmasan tovaúszott.
Fekete tengernek alján,
Folyó-hordta homok-padján
Magát a partra vetette.
Csillogó pikkely-páncélját,
Csintalan lengő uszonyát
Ringó habokba vetette,
Régi alakját felvette.
Ember-lábon járkált egyre,
Ember-szemmel körülkémlelt.
Hajnali gomolygó pára
Hullám tarajára felült,
Fekete tenger feneke
Feretegtől korbácsolva
Homokját a partra szórta.
Háromszor, így egymás után,
Homokját a partra szórta,
Homályos hajnali ködben
Hordóját a partra dobta.

*

Ott hevert a parti porban
Óriás-fekete hordó,
Kilencven pánt pántolta át
Keresztbe-kasul keverve;
Kilencvenet összetörte.
Úgy feküdt ott, mint az alvó,
Untan asszonytól altatva.
Húsát hullám meg nem tépte,
Csontját csíbor meg nem rágt! Fehér tetemét apjának
Felvitte a régi házba.
Hát aztán meg:

Szikla hegyén, szikla csúcsán
Színarany levelű nyárfa
Zizegett, ha szél zörgette,
Zümmögött, ha zizegtette.
Aranyos patak alatta,
Alabástrom-fehér kövek
Között folyt a fehér vize.
Körös-körül élet támadt!
Érdes-fájú hordócskáját
Élet-vízzel telemerete,
Édes-vízzel megtöltötte,
Hordócskáját zsebre tette.
Színarany levelű nyárfa
Színes levelét elvette,
Letépett egy ezüst ágat,
Lelt rajta három levelet,
Kebelébe elrejtette.
Tágas tajga teremtetten
Táltosát is megittatta,
Zizegő arany levéllel,
Zörgő, ezüst ágacskaival
Táltos-lovát megétette.
Örök élet vizéből mert,
Ő is ivott pukkadásig,
Öntözte a vizet bátran.
Kézét-arcát végigmosta,
Kefével is megsúrolta.

Akkor aztán:

Lova lába lendült máris
Lankadatlan vágatásra;
Örök élet vizét vitte.
Ördögadta agg vitézre,
Öreg hősre, Irenszejre,
Lába hegyétől fejéig,
Lefelé és vissza ismét,
Homályos-haragos órán
Hordó vizét ráöntötte,
Hüségeseen megfürdette.
Rothadó hús romló szaga,
Rossz szagú csont csonka csonkja
Rontó szagát elvesztette.
- „Fehér holttest fagyott lelke,
Forrásvíztől fordulj vissza!”
Varázshegyen nőtt nyárfának
Veres levelét elvette,
Hunyó álomba hullt apja
Halántékára rátette.

Ott azután:

Kilenc keserű meg édes,
Kövek között futó forrás

Vizével jól megmosdatta,
Bordóbőrű borókával
Bajusza helyét megkente,
Bűbájosként megszentelte.
Irdatlan hangján dörögve
Irenszej meg magához tért:
- „Hosszú ideig aludtam,
Hosszú álomból virradtam?”
Fia kezét megragadta,
Féltő szavát meghallgatta,
Szent Orjolhoz elkísérte,
Szép szavakkal szörnyű sorsát
Szegről-végre elmesélte.

Akkor aztán:

Szogtó vitéz májat vágott;
Szürke marha meleg májat.
Máját a szájába tette,
Mindent tudó, mindent látó,
Jövőt tudó, multat néző
Jós-könyvét, a titkok titkát
Majdari isten szent könyvét,
Minden titkok bölcs őrzőjét
Féltőn a kezébe vette,
Forgatgatta, nézegette,
Arany asztalára tette.
Ákombákom borítását,
Ábráit és tarkabarka
Rajzait eszébe vette.
- „Jaj, hát ilyen az én sorsom?
Jávorszarvas két szarvaként
Kell, hogy együtt éljek véle?
Kegye fehér isteneknek
Határozott így mirőlunk,
Halmozott el szeretettel?
Menyasszonyom messze földön,
Más világban vár Szogtóra,
Tundrák, tajgák távol földjén;
Turag madár sem ér oda.
Ott született, ott nőtt nagyra!
Hol az árnyék sűrűn surran,
Hol kísértet leple lebben,
Hol vad virág kelyhe koccan,
Oda kell elmennem érte!
Gazar Bajan kán leánya,
Gazdag szépség, Nalhan Tajzsa;
Elmegyek, ha erőm birja!
Hogy jutok el, hogy érek el,
Holtan vagy élve jövök el?”
Szent könyvét végigolvasta,
Szemeiben könnyek keltek.

Mormogva az égre nézett,
Mosoly ülte mágus-arcát,
Ferdén le a földre nézett,
Félelem fürdette arcát.
Gyertyát gyújtott égi órán,
Gyözködött az értelmével.
Mikor Nap-anyánk is felkelt,
Minden sorát elolvasta.
Három nap és három éjjel
Háborgott a lelke-teste.
- „Ellenségek sűrű során
Erőm lesz-e általvágni?
Vastag nyakú, nagy erejű
Vére hullt azon a tájon,
Feje hullt a férges földre.
Fejem nékem is hullik tán?
Ezüst tegzű vad vitézek
Erét vágták, vérét vették,
Eszeveszett sárkány-ország,
Erőm elég lesz-e hozzád?
Mégis, mégis el kell menni,
Malán apó egymásnak szánt,
Földanya is egymásnak szánt.
Férfiember vére hulljon;
Feleségért útrakél ő!”

*

- „Hosszú útra most elmegyek,
Hosszú útra felkészülök,
Homályos, távoli tajga
Hűvös haván általmegyek,
Hazám földjére megtérek!”
Mondta Szogtó hű hűgának.
Aguj Nogón ezt kérdezte:
- „Messze földre mért kell menned?
Messzi asszonyt mért kell vened?
Nyolc idegen törzs leánya
Nyoszolyádba búvik nyomban!
Hét szomszéd szállás leánya
Heverődre hullik nyomban!
Mért kell néked messzi leány?”
- „Istenek szánták őt nékem,
Intő szavuk parancs-törvény,
Illendő azt megtartanom!”

*

- „Kilencven láb háta hossza,
Kilenc kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltosom, Altáj anyáknál,

Hühej hugunknál legelész.
Hentereg a hűvös havon!”

Azután meg:

Híres zsákját kinyitotta,
Hívó-sípját előkapta,
Tizenhárom-hangú sípját
- Tilos fújni bárki másnak -
Jobb kezében féltőn fogta.
Égre szállt a sípja hangja,
Északi irányba elszállt.
Háromszor is szólt a sípja;
Háta barna Földanyának
Háromszor remegett nyomban.
Erdő vadja vackát hagyta,
Égre nézett, földre fülelt,
Melyik kánnak szólt a sípja?
Fészkét rakó fényes madár
Fiókáit nem etette,
Egét féltően kémlelte;
Ellenségnek szól a sípja?
Ezer csillagon hallgatva
Ezer fehér-isten mondta:
- „Erdő-isten sípját fújja?”
Kék Ég Apó ezt gondolta:
- „Szogató fiunk, szemünk fénye
Szóltatja szorgos sípját.
Égen lopódzó lépését
Ellenségnek meghallotta?
Földön osonó árnyékát
Ellenségnek tán meglátta?”

Ekkor aztán:

Kilencven öl háta hossza,
Kilenc kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltos, síp szavát értette.
- „*Galdán* táltos-ló a nevem,
Gazdám sípja harcba szólít!
Égen lopódzó lépését
Ellenségnek meghallotta?
Földön osonó árnyékát
Ellenségnek tán meglátta?
Harcba hív a sípja szava!
Hazatérek, haza nyomban!”
Tiszteletre méltó társa,
Tizenhárom jávor, mondta:
- „El nem válunk, véled megyünk,
Ellenségtől mi sem félünk!
Ha mi tetőled elválunk
Első szarvas szíve megáll,
Hátulsónak háta hajlik,

Szélről futót farkas marja,
Szégyen nekünk nálad nélkül!”

- „Altáj anyánknál hízzatok,
Hühej hógunkhoz fussatok!
Hájas hátatok hajoljon!
Ugorjatok, szökelljétek,
Unin tavát, sárga tavát
Háromszor megkerüljétek!
Hátatokra tó vizéből
Három vödörrel öntsetek!
Ha én élek, messze földön,
Harsány-sárga sáfrány színét
Unin, sárga tó megtartja:
Heves hullám fodrozódik,
Hideg tajték tajtékszódik.
Ha meghalok idegenben,
Homok takarja a tavat,
Homály borítja a partját,
Halványítja égő színét.”
Mondta *Galdán*, szürke táltos.

Ekkor aztán:

Háromszor hempergett végig
Hühej földjén, felnyerített,
Fekete cobolynak prémjét
- Fergeteget fűtt az orra -
Hajította le a földre.
- „Ha rettegték, ha remegtek,
Cobolyprém alá bújjatok,
Csendesen meglapuljatok!
Ha félelem ferde nyila
Hasítja hájas hátatok,
Cobolyprém alá bújjatok!
Én most megyek messzi útra!”
Égi ösvényen elindult.
Jávorszarvasok öregje,
Jámbor jávorok vezére
Nyakához nyúlt féltő gonddal,
Nyomban három szőrt kitépett, s
Vágtatni kész társnak adta:
- „Várj csak, várj csak, szőröm vedd el!
Erő lakik minden szálban,
Engedelmes lesz az néked!
Hegyes szikla utadban áll?
Hetykén, büszkén átugratod!
Hatalmas tenger akadály?
Harag hajtson! Átugratod!
Vidd e szőrszálat kezvedben,
Vigyáz rád a hosszú úton!
Szertelen bár utad állja,
Szerencsével hazasegít!”

Ő meg erre:
- „Tizenhárom jávorszarvas!
Tiszteletre méltó társak!
Altáj anyánknál
Erősödjetek!
Hühej hógunknál
Kövérédjetek!”

Ekkor aztán:
Hazafelé vette útját,
Harag nem égett szívében,
Zsombék zöldje, rét repcéje,
Fű feje és bokor bogja
Forgott mint az ivókupa
Felhajítva a kék égre:
Igy vágtatott vad iramban.
Virág kelyhe, gyom gyökere
Vergődött patái alatt.
Fejét, fülét hátracsapta,
Ferdén a marján nyugtatta,
Farkát meg előre csapta,
Furcsán, a hátán koptatta.
Farka lengett, feje hajlott,
Fél világban általugrott.
Két első patája alól
Kék láng csapott fel az égre,
Két hátsó patája alól
Kénes forrás kelt a földben.
Tüzek táncoló fala közt
Türelmetlen szökelléssel,
Táncoló ugrádozással
Tornác mellett termett tüstént.
Udvar földjét, udvar zöldjét
Ugratta át egy ugrással;
Harsogó, táltos-ló hangján
Haragosan felnyerített.

Ott azután:
Nyerítésre, nyüsztésre
Nyomban visszhang kelt a házban,
Remegett az udvar-várfal,
Reszketett Szogató vitéz is.
Kabát nélkül - ingben futott,
Csizma nélkül - mezitláb volt,
Jobb kezében ezüst zabla,
Jól markolta, járt a lába,
Bal kezében ezüst nyereg,
Bársony borítóval fedve.

*

Ezüstös-arany zabláját
Egyenest szájába tette,

Arannyal vert ezüst nyergét,
Arasznyi, függő díszekkel
Lova hátára feltette,
Lángoló-vörös szalaggal
Lova haját átkötötte.
Táltosának még azt mondta:
- „Táltos-lovam, paripácskám,
Tág tajgába, messzi útra,
Sosemvolt országba megyünk!”
Susogó, selyem lepellel
Lova hátát betakarta,
Libbenő selyemmel fűzött,
Szögletes sügyellő csatját
Szíja végén átcsatolta,
Szerszámait mind rárakta.
Páncélját és fegyvereit,
Párducbőrös harci pajzsát
Pávaskodva felöltötte.
Hogy tíz évig étek híján
Hoppon-koppon is éléljen,
Hernyózsirral kente száját.
Por ha lepi torka táját,
Perzselő nap szomját szítja,
Pókzsirt kent az ajakára;
Szálljon messze szörnyű szomja!

Akkor így szólt:

- „Kis hugocskám, madaracskám,
Kincset, jelet adsz-e nékem?”
Gyönyörű Nogón húgocska
Gyűrűt húzott le ujjáról,
Szogató ujjára ráhúzta.
- „Ellenség ha reám támad,
Eszeveszett ellenem kél,
Elrabolja gazdagságunk,
Engemet is rabjává tesz,
Elveszti gyűrűm a fényét,
Elveszejtí ragyogását,
Elhagyja szikrázó színét!
Hogyha egészséges vagyok,
Holdfényben is napként ragyog!
Hát te mit adsz nékem, bátyó?
Varázstárgyat, amulettet?
Védő-óvó csodajelet?
Vigyázó, örökdő jelet?”

Akkor erre:

Tegezébe nyúlt Szogató báty
Tebhejben nyesett nyiláért:
- „Ha élek s épségben vagyok,
Harmat lepi ezt a vesszőt,
Szára zöldül, bimbó bomlik,

Szebb lesz egyre, napról-napra.
De ha dermedt tajga földjén
Derekam a hóra omlik;
Tebhejben vágott nyilvessző
Tetején piros csepp csordul,
Elszárad és porrá porlik.”

Ezután meg:

Gyönyörű Nogón húgocska
Gyöngé arcát megcsókolta,
Libbenő Nogón húgocska
Lepke-vállát átkarolta.
- „Messzi útra most elmegyek,
Messzi földre, messze megyek.
Amíg vissza nem térhetek,
Áldott házát szent apánknak,
Öreg házát agg vitéznek
Ördögtől, lélektől óvjad!
Napi három éhes-órán
Nyárfa asztalunkat terítsd!
Gazdálkodó gazdáinkat,
Gomolyát adó juhunkat
Gondosan fejedben tartsd!
Gombamód szaporodjanak!”

Akkor aztán

Szomorúan rakta lábát
Szogató vitéz, száraz szemmel,
Nehéz szívvel, nyűtt lélekkel,
Néma szájjal utcára ment.
Ameddig csak szem ellátott,
Alattvalók hosszú sora
Készülődött a búcsúra.
- „Fehérhajú, öreg anyók,
Találó áldást mondjatok!
Szakállas, szigorú szemű,
Szánakozó öregjeim,
Szép szavakkal megáldjatok!”

Majd ezután:

Északról jött népe közül
Égő szemű, szúrós bajszú,
Agg vitéz, lám, térdre esett.
Szemöldöke állát érte,
Szakálla a térdét verte,
Szíves szóval búcsúztatta:
- „Utadon legyen szerencse,
Utazzon véled, kísérjen!
Szerencse és siker kulcsa
Soha rejtve ne maradjon!
Kínos halál, könnyörtelen,
Kövessen bár hátad mögött,
Kívánom, hogy el ne érjen!

Életed tartson oly soká,
Míg a bika-súlyú kőszirt
Millió darabra omlik.”

*

Déli ország népe közül
Deli idők derék fia,
Most már kopasz, vén aggastyán,
Motyogta, meg-meghajolva:
- „Kán apácskánk, madaracskánk,
Kisérjen szerencse, jó hír!
Végzetisten vér fonala,
Vezessen előre egyre!
Vezessen mihozzánk vissza!
Gonosz átká ne fogamzzon,
Míg a ló nagyságú bazalt
Magától égbe nem röppen.
Idegen nemzetség lányát
Illendő módon nyerjed el!”

Igy ezután:

- „Fehérhajú roskadt vénék,
Tudós jóslatot mondatok,
Szülőföldünk szép szállásán
Szél se fújjon meg bennetek!
Én most hosszú útra megyek,
Évek során távol leszek,
Tizenöt év elmúltával
Tihozzátok visszatérek!
Kilenc hosszú év multával
Követet küldök hozzátok!
Kilenc követ jön hozzátok!”
Mondta Szogató már sietve.
Jobb oldali kötőfékjét
Jól meghúzta, megremegett
Jó járású lova lába.
Bal kezével megütötte
Barna tomporát lovának,
Borzas hajú táltosának.

Akkor aztán:

Tarfejű öregek, vénék
Talpig porba takaródtak,
Fejükig fényben fürödtek.
Maréknyi por puffant-pöffent,
Magas égig csillám csillant,
Lent a földön szikra szállott,
Lent a vízben kavics csobbant.
Szivárvány szikrázó színe
Szótttest szótt az égő égre;
Viharként és üstökösként
Vitéz Szogató messze tűnt el!

Tarfejűek tanakodtak:
 - „Talán kísértet a kánunk,
 Talán Malán apó fia?
 Találkozni istenekkel
 Tarka égbe tán felszállott?”
 - „Mitől féltek, tarfejűek?
 Miért néztek fel az égre?”
 Kérde Nogón nővér tőlük,
 Kék égre pislantva ő is.
 - „Testvérkém a földön fárad,
 Tervét teljesíteni ment el,
 Földi folyók mellett üget,
 Fák árnyékán fejét hajtja,
 Földi ember ő, nem isten!”
 Kincseskamrájába futott,
 Kihozott egy csorba csövet,
 Csorba csőbe belenézett:
 Csillogó csillámot látott,
 Aztán látta Szogtó vitézt;
 Arany ostorát forgatva
 Idegen föld szélére ért.
 Húvös halom emelkedett,
 Háta ezüst, teteje bronz:
 Húvös halomnak tetején
 Élő ember nem volt sehol.
 Hagyta legelni tártosát,
 Húvös halom hajlatában
 Eresztette legelőre,
 Ezüsthalm lankájára.
 Lábszárcsontból kifaragott,
 Lakkozott pipáját vette,
 Dermedt földre, féloldalra
 Dohányzacskóját kitette.
 Bal hónalja alól akkor
 Barna taplót kapott elő,
 Tűzszerzámaéhoz értette;
 Tízezer láng támadt tőle.
 Szikra szökkent, csillám csillant,
 Szerteszét sziszegve szállott,
 Láng csapott a kéklő égre,
 Lebbent fel az istenekig,
 Lobbant a hét alvilágba.
 Ezüst pipára rágyújtott;
 Erdő, pusztá megremegett.
 Szívta-fújta jó pipáját,
 Szállott a füst messze-messze,
 Fújta le a hét homályba,
 Fújta fel az égő égre, s
 Lakk pipáját meglengette:
 - „Ezer égi fehér isten,

Erősen oltalmazzatok!
Ne feledkezzetek óvni,
Nevelni Szogató fiatok!”
Láng libbent és csillám csillant,
Lakk pipából szikra pattant;
Fehér füst az égre röppent.
Lakk pipáját kioltotta,
Libbenő láng kihunyt nyomban:
Zacskóját zsebébe dugta.

Akkor aztán:

Jobb oldali kötőfékjét
Jól meghúzta, megremegett
Jó járású lova lába,
Tamariszkusz-nyelű korbács
Sujtott táltos tomporára.
Bal kezével megütötte
Barna tomporát lovának,
Borzas hajú táltosának.
Fű feje és bogáncs bogja,
Zsombék zöldje, csibor csápja,
Zuzmó szála égre röppent.
Patája csapása nyomán
Puffanó hang messze hallott.

Ezután meg:

Repült szinte táltos-lován,
Remegett a rezgő nyárfa.
Hirtelen zihálást hallott,
Hideg hullám szállt feléje,
Mintha gonosz közeledne.
- „Ellenség állja utamat,
Elemészteni jött talán?
Lenti világ gonosz ura,
Lenyelni jön felém talán?
Emberfia le nem győzhet,
Ennek sincs több csigolyája!
Hatnál több ennek se lehet,
Hát akkor meg mitől féljek?”
Farkaslélek támadt benne,
Fekete kő lett a szíve.
Szembenéző bokrok mögött
Szertelen zihálást hallott;
Húszt táltos-ló vágatása,
Húszt istenfi zihálása
Hosszú dombok mögül hallott.
Akkor összetalálkoztak,
Alig-alig barátkoztak.
Egy vitéz volt, erős, bátor,
Egér-szeme kéken fénylett.

*

Végül mégiscsak megálltak,
Végignézték egymás lovát,
Végigmustrálták fegyverét.
Sziszegett a hang szájukon,
Szíves szókat alig szóltak,
Alig-alig barátkoztak.
- „Kinek a kölyke vagy, legény?”
- „Kilenc országyira innen,
Kinn a tajgán, ott születtem.
Naran kán zöld pusztájában,
Nádak között, füvek között.
Nasin Hűjmer az én nevem!”
Mondta nagy ravaszul Szogtó.
- „Hát te ki kölyke vagy, legény?”
- „Messzi vidék dudvás dombján,
Meleg homokbuckák földjén,
Mindig homályszőtte tájon,
Ott születtem, ott élek én!”
- „Merre visz az utad, legény?
Messzire vagy közelre tán?
Milyen néven tiszteljelek?”
Tudakolta Szogtó vitéz.
- „Sárga-sárkány, tüzet fúvó,
Száznyolcfejű, fia vagyok!
Száznyolcfejű sárga-sárkány
Szeretelen, vad fia vagyok!
Heves, Dardaj-földi sárkány
Hetvenhétfejű - én vagyok!”
Sziszegett a szó szájukon,
Szíves szókat alig szóltak.

Még ezután:

- „Nasin Hűjmer vitéz lennél?
Nap apó fia te lennél?
Születésed hogy hallottam,
Szürke szívem megremegett,
Rövid bordám, véres vesém,
Rengő lábam megremegett.
Testvér, hazug szavad mit ér?
Te vagy bizony Szogtó vitéz!
Eléd jöttem, azt gondoltam,
Erőd gyenge, hajad puha,
Lábad mint a lepke szárnya,
Lágy tán még a csípőd csontja,
Ízületed gyenge, laza,
Izmaid még alig-izmok.
Most még én győzők feletted,
Mosolyogva töröm csontod!
Nevetve szaggatom izmod,
Nem győzhetsz soha felettem!
Szerencsétlen, síró gyermek,

Szerető leányért mennél
Lélek-látta messze földre?”

Erre aztán:

Szogató vitéz azt felelte:
- „Igy ismered gyermek csontját?
Izma ízét, ina szálát?
Sokat faltál fel, te rusnya?
De én mégsem félek tőled;
Emberfia erős karja
Eszeveszettet is lebír!
Hatalmasnak sincsen soha
Hatnál több nyakcsigolyája!”

*

Szóval szúrták, szidták egymást,
Nyelvvel nyelték, nyúzták egymást,
Szájjal szúrós szókat szóltak,
Bószon becsmérelték egymást.
- Bikaborjak párás pusztán -
Bögve egymásra rontottak!
Feketén gomolygó felhők;
Fenekedve összezsaptak!
Bikaborjak párás pusztán,
Bögtek, szarvuk meresztették:
Szarvasokként szúrták egymást.
Szemük düledt, foguk koccant,
Kocsira ha tennéd őket,
Kilenc ló sem tudná húzni,
Egy tevének két jó púpjá,
Egyik sem különb a másnál:
Egyformák ezek ott ketten.
Hátukról a húst letépték,
Hajukat, szőrüket tépték,
Mellükről a húst lemarták,
Marjuk marták fogaikkal.

Hát aztán meg:

Üvöltött a sárga-sárkány,
Úzte-vágta Szogató kardja.
Kecskebakként hangja harsog;
Kecskegida mekeg lassan.
Irdatlan nagy zuhanással,
Ijesztő nagy reccsenéssel
Botlott lába déli hegybe,
Búsult feje észak hegyén,
Eldőlt lassan, élettelen.
Szogató akkor égre nézett,
Szilaj karja hegyet emelt.
Felemelte észak hegyét:
Felső testére rátette.
Szines-kövű déli hegyét

Sárkány lábára helyezte.
Terebélyes teste táján
Taposott utat vezetett;
Térde táján volt a széle.
Akkor aztán:
Felkantározta jó lovát,
Felpattant a táltosára.
Egérszürke paripája
Egyet ugrott, kettőt szökkent,
Zúgott mint a vihar szele.
Vágtatott a kánok útján,
Verte lovát lankadatlan;
Vért izzadt a népek útján.
Forgószele futó futása,
Fergeteg baljós bűgása:
Tört előre rendületlen.
Fekete palotát látott;
Felhők fölé fúrta csúcsát.
Palota piros falánál,
Palánk szélén, kurta karón
Huszonhét ló feje függött.
Huszonhét legénynek nyila,
Íjja függött kurta karón;
Íjesztette lám a vándort!
Így töprengett Szogató vitéz:
- „Vastagnyakú vére hullott
Vad vidékén zord világnak.
Ezüsttegezt hordó vitéz
Elesett e démon-földön:
Én akkor meg mit tehetnék?
Sárga-sárkány lakik itten,
Sánta koldus sem menekszik!
Sápadt árnyék sem oson át,
Sem alatta, sem fölötte,
Sem előtte, sem mögötte.
Szegény szívem daccal dobog;
Szikra pattan, hangja harsog:
Bordám zihál; baljós jelek!
Balra menjek, jobbra menjek?
Sárkánnyal tán megütköznek?
Fejét vágjam, szemét szűrjam,
Fergetegként rontsak rája?
Férfi, célját ha eléri,
Fél világ büszkén néz rája.
Ha a célját el nem éri,
Halott testét vajh ki nézi?
Farkas jávorszarvast ha űz,
Fordul rája háromszor is,
Jávorszákmanyra ha engedi,
Jajgató kölykei bánják!

Asszonyember-kötelesség:
Aranytűvel ködmönt varrni!
Nem teszi, mit tenni kéne?
Nagyujját nyissz! - le kell vágni!”
Ott azután:
Térült-fordult, tippent-top pant,
Táltosát átváltoztatta;
Aranymaggá változtatta.
Öklömnyi, sárga görénnyé
Ő maga is átváltozott.
Kurta karma kapált nyomban,
Kotorta a füves földet;
Utat vágott a föld alatt.
Egészen a palotáig
Ért az árok, földalatti.
Palotának pincéjébe
Penderült a sárga görény.
Felfutott a felső házba,
Fene sárkányt ott meglátta:
Sárga-sárkányt, száznyolcfejt,
Sötét torkút, tüzes szeműt.
Épp aludt a sárga-sárkány,
Édes álma - nyála csorgott.
Állva aludt, álla koppant,
Ágyára nem heveredett,
Csak a falhoz támaszkodott.
Jobb oldali orrlikából
Jókora vörös láng csapott,
Bal oldali orrlikából
Baljós, izzó láng lobogott.
Sárga-sárkány álma mélyén
Sárga görény farka lebbent;
Idő nem volt ébredésre.
Iszonytató hörgés hallott:
Szánalom nélkül harapta
Sárga-sárkány bűz-torkát át!
- „Jaj, tán lélek, talán ördög,
Jaj, tán hét homálynak ura
Tépi torkom, veszi vérem?
Talán távoli országból
Öregkorában született
Ördögadta vén vitéznek
Szogató fia jött el hozzám?
Hallottam, hogy megszületett
Hanhan Szogató - gyilkos gyermek!
Szürke szivem megremegett,
Véres vesém belesajgott,
Verejték-víz loccsant lassan.
Démonok dermedt vidékén
Derék erre nincsen sehol,

Ki ellenem fenekedne.
Ki lehetne más, mint Szogtó!
Jaj, vitézem, jaj, leventém,
Jávort sem ölik a vackán,
Gazdát sem a gazdaságán!
Ne ölj meg a palotámban,
Ne vedd vérem udvaromban!
Küzdeni ha kívánsz vélem,
Kerüljünk el innét messze!
Találkozzunk a fenyőnél,
Tamsin pusztán, holnap hajnalt!”

Erre aztán:

Sárga görény átváltozott;
Szogtó-alakját felvette,
Sárga-sárkányt másnap hajnalt
Sápadt napnál leküzdötte,
Fejét vágta, vérét vette.
Száras fát egymásra rakott,
Száljával egymásra tette;
Nedves fát is gyűjtött hozzá,
Nedvét nappal szárította,
Sárga-sárkányt reátette,
Száznyolc fejét elégette.
Kilencvenhét zsákba rakta
Kihült csontját ellenének.
Szélfűtta sziklák peremén
Szilaj szélmalomhoz vitte,
Kihült csontját kövek közé,
Kerekek közé öntötte;
Lassan-szépen megőrölte.
Lapátjai jó malomnak
Hulló porát messze szórták;
Hullámzó tengerbe szórták.

Ezután meg:

Tarka táltosára pattant,
Tamariszkusz-korbács csattant
Tomporán tarka lovának;
Tamsin pusztán így ügetett.
Pusztá szélén, hideg végén,
Permetező porfelhőben,
Lila fényben, hahotázva,
Legényt látott jőni szemben.
Vakmerőn a lovát ülte,
Vörös lovát, vén paripát,
Nyereg nélkül, szőrén ülte.

Ekkor aztán:

Szogtó szive nagyot dobbant,
Szilaj kedve búra fordult;
Óriás jött véle szemben!
Nem is férfi, de óriás!

Nem is vitéz, de drágakő!
Piros arcán pihe sincsen,
Pehely sincsen sima állán,
Két fülében fülbevalók
Fityegtek a vállát verve.
Hanhan Szogató félve kérte:
- „Merre van a hazád, vitéz?
Merre vezet utad, merre?
Messze mész-e? Közel jössz-e?
Merészség vagy szükség kerget?
Menekülsz vagy üldözöl tán?
Kinek a fia-bornya vagy,
Kit tisztelhetek tebenned?”
- „Keleti vég kerek földjén
Kerültem én a világra.
Hosszú árnyék híres földjén,
Huhogó baglyok vidékén,
Hol kísértet karja kúszik,
Hol léleknek leple lebben,
Hívnak engem gögös-néven,
Hívnak engem Güldemejnek!”
- „Melyik föld a hazád vitéz?”

*

- „Keleti vég kerek földjén
Kánnak születtem, ha mondom!
Sziklás vidék, szirtes szurdok
Szent kánjának én, ha mondom!
Mindent nyelő sárga-sárkány
Minden fia közt legkisebb,
Száznyolcfejű fia vagyok.
Merre megyek, merre térek?
Messzire-é, közelre-é?
Nyugati irányba, messze,
Nyári nap nyögető földjén,
Nalhan Tajzsa, szép kánleány,
Gazar Baján kán leánya,
Gondja-búja csak énrajtam;
Én vagyok a vőlegénye,
Érkezem hozzá sietve!
Hát te, legény, merre jártál?
Házában apámnak jártál?”
- „Pusztán utam nem vitt arra!”
- „Palotánknak palánkjain
Huszonhét lónak a feje,
Huszonhét vitéz tegeze
Felakasztva, felfüggesztve,
Ferdén, karókra van tűzve!”
Hanhan Szogató azt felelte:
- „Mintha jártam volna arra,

Mintha meg is néztem volna,
Földön feküdt kerítése,
Falai meg leomlottak,
Gerendái földön voltak!”
Hangáj-nyilát előkapta,
Harcos fiát feregjének
Hangáj-nyillal lenyilazta.
Kánok útján repült tova,
Kő meg por repült az égre.
Népek útján szállt messzire,
Nemes deresét csapkodta,
Nehéz szívét vigasztalta.
Fehér hó csapott szemébe;
Fene tél lehet - gondolta.
Villám vágott le mellette;
Viharos nyár - így gondolta.
Tarka szarka énekéről
Tavaszi lehet - azt gondolta,
Énekéről csalogánynak;
Esős ősz lehet - számolta.

Igy azután:

Nem volt idő megállásra,
Nem volt erő leszállásra,
Keresztjében három útnak
Kantárját csak megrántotta.
Keresztjében három útnak
Kunyhó állott, kicsiny, kerek.
Fából volt a gerendája,
Fűből font az oldalrácsa.
Déli oldalról dobbant le,
Déli órán vánszorgott le.
Kunyhóban egy öregasszony,
Kegyetlen szemű vénasszony.
Foga fénye nem vakított,
Fekete foga csak egy volt.
Éles álla - vitéz kése,
Érdes bőre - reszelője,
Fehér haj a férges fején.
- „Hej, te bátor! Merről jöttél?
Ha derék vitéz vagy, maradj!
Puszták lapuló zsiványa,
Pusztulj innét! - hogyha az vagy!”
Ezüst merítőkanállal
Egyszer-kétszer felé ütött;
Lám Szogató meg megsértődött.

Erre aztán:

Mégsem akart búcsú nélkül
Messze földre máris menni,
Kunyhó ajtaját berúgta:
Küszöbjét keresztüllépte.

Vénasszony ezüst kanállal
 Veres teát mert magának.
 - „Hej, mamuskám, galambocskám!
 Teát, szomjat oltót, ádsz-e?”
 Vénasszony, ezüst kanállal
 Veres teát mert Szogtónak.
 Csészejét jobbjában fogta,
 - Csurgatott teát beléje, s
 Szogtó-bátornak nyújtotta.
 - „Mely ország lakásod, anyám?
 Messze vidék vagy közeli?”
 - „Malán isten parancsára
 Mindent vándort tudakolok,
 Nyüren anya parancsára⁷
 Nyomból szándékot olvasok!
 Levegőből érkezőnek
 Liba lábát enni adom,
 Földön, lovon érkezőnek
 Forró teám inni adom!
 Hát te ki bornya vagy, fiam?”
 - „Öreg apától született
 Ördögadta vitéz vagyok!”
 És ezután:
 Belenézett csészejébe,
 Beleszédült, amit látott:
 Zöld férgek, kukacok, hernyók
 Zümmögtek a tea alján.
 Vörös férgek, vad vérszopók
 Vergődtek a csésze szélén.
 Pusztalakó pajor, tetű,
 Potrohos kullancs, pióca,
 Mérgecs bogár; vérre vártak.
 Akkor aztán:
 Félrenézett, félrefordult,
 Feneketlen iszákjából
 Fényes csövet előhúzott.
 Csövébe a férget szívta,
 Cseppenként a teát itta:
 Férget aztán mind kifűtta!
 - „Finom teát főztél, anyó!
 Ízét még a számban érzem,
 Ide öntsél még iziben!”
 - „Mást is meg kell még itatnom,
 Mit mondok, ha teám fogytán?”
 - „Szerencsés, ki előbb megjön!
 Szegény későn érkezőnek
 Szeme könnyes, gyomra üres!

⁷ A földanya neve a burját mitológiában.

Tajga, puszta törvénye ez!”
Teát, rizst vödörbe kevert,
Térült-fordult, tippent-toppan;
Szogató vitéznek nyújtotta.

Erre aztán:

- „Hosszú úton hajam hullott,
Hideg szélben szemem szikkadt,
Tajga táján testem törtem,
Tegzemből a vessző hullott.
Piros teád, lám, megittam,
Pipával még nem kínáltál!
Kapt elő a pipád, anyó!”
- Körbenézett, félrefordult,
Káröröm kúszott keblébe.
Vénasszony vékonyát hajtotta,
Vedrét maga mellé dobta,
Pácolt, fényezett lábából
Piros pipáját kihúzta.
Vad Szogató meg ugrott nyomban;
Vödrébe a fejét nyomta.
Öregasszony ördögarcát
Ökölrel jól megdöngette,
Két kezével általfogta,
Kulcsontját - reccs! - kettétörte!
Lába erős rugásával
Lábszárcsontját is eltörte.

Majd azután:

Mint a vihar vonult tova.
Mint a mókus messze ugrott,
Ugrás közben hátrafordult:
Űzött vadként repült tova!
Üldözte őt lóvakaró,
Ezer lépés hosszú-szélű.
Vénasszony hangját hallotta:
- „Fussál, repülj, lóvakaróm,
Fejét nyakáról szakítsd le!
Fehér lóvakaróm, öld meg!”
Igy történt, biz! Így hallottam!
Hátranézett félve, lopva,
Hát az öregasszonyt látta.
Éppen akkor változott át
Ezer vörös, zöld bogárrá, s
Hogy még gyorsabban repüljön,
Harapta a lóvakarót!
Éjszaka megállás nélkül
Égett megette az ég is,
Zöld sáskák szárnya sziszegett,
Zümmögött a zuzmós föld is.
Nap sem hozta enyhülését;
Nem pihent a vakaró sem!

- „Jaj, valamit kéne tenni,
Vakarótól menekedni!”

Ezért aztán:

Fekete sziklát mozdított,
Megfordítva mögéje bújt.
Másik oldalára feküdt,
Másnap reggelig ott feküdt.
Másnap reggel kefe koppant,
Lóvakaró szele surrant,
Liget sziklája szétroppant.
Szogató vitéz keze kinyúlt;
Széttörte a lóvakarót!

- „Szégyentelen banya bújá
Szépen támad, el nem nyugszik!”

- Mondta Szogató örvendezve.

Hát akkor meg:

Vágtatóra kapta lovát,
Verte korbáccsal vékonyát.
Végén Tamsin pusztájának
Vörösfenyőt látott állni;
Kerek törzsénél kényes ló,
Kötőfékkal odakötve.
Haslóig hús gödörben állt:
Hasztalan kapált patája.

Igy volt, bizony! Így hallottam!
Szogató vitéz óvatosan
Szilaj lovát elengedte,
Kötőfékkal kötött táltost
Kerülve közelítette.

Igy volt, bizony! Így hallottam!

- „Nyerged miért a hátadon?
Nyugtalanul miért kapálsz?”

Kérdte Szogató a paripát.

- „Nyugati vidéken, messze,
Nyomorúságos vénasszony
Gazdám életét elvette,
Gyötrelmes vég felé lökte.
Vörösfenyő vaksi árnyán
Vézna teste, tompa lelke,
Vékony már mint a selyemszál.
Segítenék, szivem szakad,
Sodrott, erős kötőfékem
Szakítani nincsen erőm!
Kapálom a földet vadul!”

Ekkor aztán:

Szogató-bátor földre dobbant,
Sodrott kötőféket oldott,
Táltost hagyta tova futni,
Távolról követte nyomban, s
Táltos gazdáját meglelte.

Tágult szeme, szusszant szája:
Harcos táltos hős gazdája
Hátsófelét, alsófelét
Megrágták az undok férgek.
Melle húsát, nyakát, vállát,
Kirágták a gyilkos férgek.
Körmét rágták, kezét ették,
Szemét szívták, máját marták.
Haldokló vitéz sóhajtott:
- „Hej, barátom, jó barátom!
Surag Tajzsa az én nevem,
Sorgólzsin kán nemző apám!
Nyugati vidéken, messze,
Nyomorúságos vénasszony
Férges teát töltött belém.
Fene férgek bensőm rágják...
Vitéz csontját - déli hegyre!
Vitéz lóét - bokrok közé!
Ismered a régi mondást?
Temess engem illő módon!
Teremtettek, most meghalok!”

Hát erre meg:
Haldoklónak testét vette;
Hús forrás vizéhez vitte.
Kilenc forrás hús vizével
Kinzóit jól megöntözte.
Piros piócát, zöld sáskát
Permetezte, leöldöste.
Rágott testét bajtársának
Repkénylevéllel kezelte,
Altájban nőtt csodafűvel
Arcát kigömbölyítette.
Lovát, a táltos paripát
Levéllal, fűvel etette.

Erre aztán:
Surag vitéz azt mondotta:
- „Sápadt holttest helye: pusztá!
Jó név helye: mások szive!
Jó tett helyébe te jót várj!
Pusztá földjéről felvettél,
Puha síromból kivettél,
Porból élővé te tettél!
Mi az ára, mit kérsz érte?”
- „Kalmárlegény én nem vagyok!
Keletre születtem innét,
Keleti vidék a hazám,
Kereskedni nem jöttem én!
Öreg korában születtem
Ördögadta Irenszejnek,
Kilencvenöt éves aggnak;

Kán vagyok én: Hanhan Szogtó!”
- „Tíz évig legyünk barátok,
Tegyünk mindent csak egymásért!
Öt évig legyünk testvérek,
Őrizzük egymást jó szemmel!
Nyomorult banya, ha támad,
Nyíljon ajkad hívó szóra:
Surag Tajzsa! - zúgd a szélbe,
Szusszanj kettőt: máris jövök!
Hazádba térj szerencsével,
Halmozd áldásoddal néped!
Hanhan Szogtó, jó testvérem,
Sorsod jó szerencse legyen!
Sikerrel járd hosszú utad,
Feladatod ha végezted,
Fordulj vissza szerencsével!
Kínos halál, könyörtelen,
Kövessen bár hátad mögött,
Kívánom, hogy el ne érjen!
Életed tartson oly soká,
Míg a bika-súlyú kőszirt
Millió porszemmé omlik,
Míg a ló-nagyságu bazalt
Magától égbe nem röppen.
Jobb kezedet nyújtsd, testvérem,
Jó szorítás - vitézbúcsú!
Gondolj rám, ha gondok súlya
Gyötri szíved, tépi lelked!”
Barátsággal beszélgettek,
Barna arcuk pirult-virult.
Hamarosan odébbáltak,
Harsány szóval búcsúzkodtak,
Havas viharként vágtattak.

*

Hanhan Szogtó útja mentén
Hullámzott egy méreg-tenger.
Másik oldalán az útnak
Mérges, viharos, vad tenger.
Két tenger között a járás
Két lépésnyi - nem volt az több!
Táltos lovát kérdve kérte:
- „Talán fussunk vagy ugorjunk?
Tántorogjunk ríva vissza?
Tanács van-é, táltos-lovam?”
- „Kedves gazdám, jó vitézem!
Kapaszkodj a kápavasba!
Szöcskeszökkenéssel szálllok,
Kigyószisszenéssel kúszok;
Valahogy csak általérünk!”

Véknyát táltos fordította;
Visszaútra szedte lábát.
Hat mérföldnek távolából
Hatalmasat szökkent-ugrott.
Fortyogó tengerek felett,
Fővő méregtenger felett
Egy ugrással általugrott.
Patája picinyke vége
Piros tajtékhabba csúszott,
Farkának lobogó vége
Fröccsenő hab alá lógott;
Mérges tenger vize érte!
Hol a tenger habja érte,
Hullt a pata koppanással,
Hol a tenger vize érte,
Hullt a szőre susogással.
Tenger túlsó szélén mondta:
- „Tebhejben nőtt táltos-csikóm,
Miért ijesztettél engem?”
- „Vitéz vitézsége bár nagy,
Vezesse a sors bárhová,
Vének bölcsessége különb!
Táltos-csikót kérdezgetni,
Tárkony nélkül levest főzni,
Értelme egyiknek sincsen!
Idegen föld hús homályán
Ijed még a táltos-ló is!
Hosszú árnyék, lélek lebben,
Haza talán sosem érünk!
Kedves gazdám! Jó vitézem!
Kövön nyomokat ne keress!
Ha hó hullott - nyomot kövess!
Áradáskor hidat keress,
Apadáskor gázlót keress!
Táltos-csikót ne kérdezzess!
Vágd a sarkad vékonyomba,
Vágtatásra buzdítsd csikód!
Hó hullott? - Nyomot keresünk!
Apadás van? - Vízbe megyünk!
Vágd vékonyamba sarkantyudat,
Vad iramban máris megyünk!”
Fehér hó csapott szemükbe;
Fene tél lehet - gondolták.
Villám vakított mellettük;
Viharos nyár - így gondolták.
Tarka szarka énekéről
Tavaszi lehet - azt gondolták.
Énekéről csalogánynak:
Esős őszi lehet - számolták.
Ott azután:

Tengereket messze hagyva,
Távol kék ködből kibújni
Tebhej magas csúcsát látták.
Csörgedező csacska csermely
Csobogását meghallották.
Visszarettent Szogtó-bátor;
Vér csörgedezett, csacsogott,
Csermelyvízben vércsepp loccsant.
Hús, hegyekbe összerakva,
Holttestek fehérülő csontja,
Hullott lovak büzlő halma,
Hevert Tebhej szirtje alján
Hús halomban, bús halomban.

Ott azután:

Ló lábszára-csontját látta,
Leugrott jó táltosáról,
Lova lábszárához mérte;
Egyezett az arasz híján!
Ember combja-csontját látta,
Egybemérte sajátjával;
Egyezett az arasz híján,
Egyforma volt hüvelyk híján!
Szogtó-bátor szomorodott,
Bátor szíve facsarodott:
- „Vastagnyakú vére hullott
Vad vidékén zord világnak.
Ezüst tegezt hordó vitéz
Elesett e démon-földön.
Hát akkor én mit tehetnék?
Hegy csúcsára hogy mászhatnék?
Férfiember, célját vívja;
Feje hulljon pusztá porán,
Félni mégsem fordul sorsa!
Híre-neve őrzi soká,
Hol-volt, nem-volt hősi tettét!”

*

Tágas tajga teremtetten
Táltosából tűzszerszám lett;
Zekéje zsebébe tette.
Zöldszemű hó-menyétasszony
Alakját, lám, ő felvette;
Alkonyi, homályos órán
Átosont a démon-hegyen,
Hasadékot keresett és
Átosont az ördög-hegyen!
Három csúcs alatt futott át,
Három sziklán úgy mászott át;
Hús körme tövig levásott,
Hús a gyökeréig kopott

Nagy futásban, osonásban.
Nem maradt fogáshoz körme,
Csillogó, csillámló csúcsról
Csúszott lassan le a mélybe.

Erre aztán:

Fekete mókus alakját
Felvette - ép a hús körme!
Sziklacsúcson már nem osont;
Suhant a fák koronáján.
Fától fáig ugrándozott,
Fürgén ágról ágra ugrott.
Hirtelen ugrándozásban,
Heves törzsön-csuszkálásban
Hús éles körme levásott,
Hús a gyökeréig kopott.
Csergedező patak felett
Csúszott lassan le a mélybe.
- „Ezer isten, most mit tegyek?”

Hát akkor meg:

Kék sólyommá változott át.
Két szárnya vitte szünetlen,
Kék Ég-apó sátra alatt,
Kerek égbolt árnya alatt.
Három nap és három éjjel
Hajlította szürke szárnyát.
Három éjnek elmúltával
Határát látta a hegynek:
Sziklabércek határánál
Szíve fáradt, hullt a földre.

Igy azután:

Másfél éjjel múlt felette.
Másodikon szíve dobbant:
- „Jaj, hát mégis sikerült tán?
Jaj, hát általértem mégis?
Földet óvó ezer isten,
Fiatokat őrizzétek!
Szegény Szogató gyermeketek
Szerencsével kísérjétek!”
Mondta Szogató s körülnézett.
Messze, lenn a hegyek ölén
Arany-ezüst nyárfát látott,
Arany levél, ezüst levél,
Öklömnyi a vízbe hullott;
Örök-élet-vízbe hullott.
Csacsogó csermely vizében
Csillogott az arany levél,
Árkában a hús forrásnak
Ázott mind az ezüst levél.

Akkor aztán:

Hús forrásban szomjat oltott,

Habját nyelte élet-víznek.
Tűzszer számát előkapta,
Takarosan meglocsolta;
Táltos-lóvá változtatta.
Harmadik locsolás után
Harmadfű csikója kapált!
Kilencven öl háta hossza,
Kilenc kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltos, alakját felvette.
Veres vedrét telimerte;
Vízzel táltosát itatta,
Táltos-lovát kikötötte.
Tábortűzet amíg rakott
Sárga fényben, tűz fényében,
Sárga nap is szépen lement.
Reggel, mikor Nap anyó kelt,
Rőt sugáron rigó reppent,
Arany-nap felé fordulva
Arcát-kezét meglocsolta.
Élet vizében megfürdött;
Élővé a halottból lett!
Sziklabércek szurdokában
Szigorú szemekkel nézett:
Marhacsorda, szilaj ménes,
Mint a hangyák eső előtt;
Gazar Baján kán szállása,
Gazdasága, gazdagsága
Gomolygott mint fa levele,
Garázda ősz mikor tépi.
Házak, kertek, kerítések,
Hosszú rétek, magas tornyok
Csúcsukkal az eget verték,
Csillogtak festett csúcsukkal.
Csíkos-tarka palotának
Csillagokig ért a tornya.

*

Szögtő vitéz ereje nőtt,
Szilajsága is visszatért,
Csontja csúcsa erősödött,
Csorbult ina keményedett,
Izma ruganyosan roppant.
Igy volt, bizony! Így hallottam!
Táltosát elővezette;
Tágas-tajgán-teremtettnek
Tágra nyílt a barna szeme,
Táncolt, vígan ugrándozott.
Igy volt, bizony! Így hallottam!
Hát aztán meg:

Kánok útján repült tova,
Kovakövön szikra szökkent.
Népek kitaposott útján
Néma suhanással suttyant.
Ugratta a táltos lovát:
Udvarában Gazar kánnak
Szemhunyás alatt a csikó!
Ló-pányvázó oszlop mellett
Legelt hét szürke ló szépen.
Hét kantárszíz összefonva,
Hevenyészve felbogozva.
Nyomban lecsusszant a lóról;
Nyolcadiknak tajgán termett
Táltosát is kikötötte.
Rebbent szeme, keze kört írt;
Rühes csikó lett belőle.
Ő maga is átváltozott;
Öreg vénség lett belőle.
Jobb szemében csipa csillant,
Juh-bokacsontnyinak látszott,
Bal szeméből genny gördült ki,
Barna méhecskének látszott.
Szemöldökének bozontos
Szőre lenn a térdét érte.

Akkor aztán:

Lépcső alján lépte koppant:
Lopódzott a palotában,
Lépegetett óvón-csendben.
Ülésterembe hogy lépett,
Üdvözlő szavakat ejtett:
- „Apósom és vő társaim,
Áldás érje fejeteke!”
- „Apósod a kutya kölyke!
Agyad lágyult, öreg ganaj?
Hé, vitézek! Vőjelöltek!
Hetten vagytok, ugorjatok!
Hét oldalról megfogjátok,
Hét mérföldre hajítsátok!”
Vőjelöltek felpattantak,
Verekedni mégsem tudtak;
Némán állt csak, hagyta, húzzák,
Nem mozdult egy tapodtat sem!

Hát erre meg:

Szogtó vitéz mozdult lassan,
Szigorúan szemét vontá:
Keze kinyúlt koppanással,
Lába lendült loccsanással,
Hét vőjelöltjét a kánnak
Hét mérföldre hajította.
Gazar vára hét sarkába

Galádjait így eldobta.
Repülés közben csodálták,
Rimánkodva rikácsolták:
- „Nem földi ember ez: démon!
Nem földi vitéz ez: sárkány!
Nem maradunk, hazafutunk!”
Kiszaladtak az utcára,
Káromkodva szedték lábuk.
Gazar Baján kánt félelme
Gondolkodásra készítette:
Kuckóban mutatott helyet,
Kutya tányérján eledelt.
Hanhan Szogató szája néma,
Haragot rejt hallgatása.

Akkor aztán:

Gazar kán meg kihirdette:
- „Gondtól-bajtól fő a fejem!
Égig érő palotámba
Érkezett egy rút kísértet!
Nincsen ember, ki elűzze?
Nincs, ki gerincét eltörje?
Gondjaimat ki elűzi,
Ganig birkózó, te légy az!
Hozzád szól az üzenetem:
Holnap, hajnalhasadáskor
Palotámhoz futva gyere!
Porba tördeld a gerincét!
Jutalmad nem leszen csekély,
Jutalmad: leányom keze!”
Tizenhárom szomszéd kánhoz
Tizenhárom futárt küldött.

Ezután meg:

Ganig a hírt meghallotta,
Gomolygó pipáját szívta:
- „Démon ellen miért ne mennék?
Dicsőséget miért ne nyernék?
Vén inától miért félnék?”
Mondta Ganig büszkélkedve.
Kilenc kerekű kocsiját
Kocsiszínből kihozatta,
Kilenc fekete táltosát
Kocsi elé sorra fogta.
Felpattant a szép szekérre;
Táltos-kilenc paripája
Térdéig a sárba süppedt.
Tágas kilenc-kerekűje,
Tengelyig a földbe süllyedt.

Aztán mégis:

Zörögtek a vaskerekek,
Zajt csaptak a kerek küllők;

Palotának udvarába
 Porfelhőben így érkezett!
 Hanhan Szogtó - öreg kérő -
 Hamis arccal fogadta őt.
 Kerítésnek támaszkodott,
 Karámfalba kapaszkodott.
 Csúf rondaság arca helyén,
 Csipa sárgult szeme helyén.
 - „Honnan jöttél, deli legény?
 Honnan sodort ide sorsod?”
 - „Csúf csoroszlya, hát te ki vagy?
 Csúf asszony vagy vénember vagy?”
 Szogtó haraggal felelte:
 - „Régen, mikor én születtem,
 Rivó gyermek volt az apád.
 Szálltak az évek felettem,
 Szíves szód már nincsen hozzám?
 Öreg vagyok, ez így igaz,
 Ördöggel versenyre kelek,
 Dicsekvővel erőm mérem!”
 Ganig vitéz hetykén mondta:
 - „Ördöggel is megverekszel?
 Öreg rútság, kezdjük akkor!
 Ököltre, birokra keljünk?”
 Lassú szókkal beszélgettek,
 Lassan-lassan megegyeztek:
 Nalhan Tajzsa tündérleány
 Nyertesnek majd kezét nyújtja,
 Vesztesnek meg vére hullik
 Veszett földjén Gazar kánnak.
 Ezután meg:
 Északi dobra ütöttek,
 Északi népüket hívták.
 Déli dobjuk megütötték,
 Déli népük összehívták;
 Tamsin fehér pusztájába
 Tolakodva jöttek egyre.
 Rút vénség is megérkezett,
 Rühes-varos csikó-háton,
 Púpos, túros csikó-háton,
 Pókos, petyhüdt csikó-lábon.
 - „Pókos-lábúd miért hoztad?
 Púposhátúd miért hoztad?
 Rühesbőrüd miért hoztad?”
 - „Útitársam, kísérom is
 Út porában; itt barátom.
 Lófuttatás; én nézem őt,
 Lába libbenését érzem,
 Birkózáskor ő néz engem,
 Borús szemmel, lázas szemmel!”

Ekkor aztán:
Gazar Ganig fűre dobban,
Gúnyáját a földre dobta,
Gőgösen magát mutatta.
Szogató-bátor is vetkőzött:
Szorosán hozzácsomózta
Vetett ruha száz darabját
Vert ezüstkengyel végéhez,
Vaskápához, vadjuh-ínnal.

Ekkor aztán:
Ruha nélkül rútsága tünt,
Rettenetes izma látszott:
Megragadták egymás karját,
Mázsás ütések hullottak,
Rántották egymást a földre;
Rúgás esett rúgás után.
Hanhan Szogató bal kezével
Hatalmasan megragadta,
Melle alatt szorította,
Másik, erősebb kezével
Jobb térde alatt megcsapta.
Juh trágyajaként a földön
Gurult, vére permetezett,
Ganig csontja csonkká törött.
Szó nem esett, hang nem hullott;
Szogató-bátor futni hagyta.
Ganig, ruháját feledve,
Kilenckerekűre pattant,
Kilenc táltosára támadt
Kilencven öl ostorával.
Szogató-bátor színes selymét,
Sujtásos ingét felvette.
Gazar kán meg így töprengett:
- „Öregember biz nem ilyen!
Ördögadta vitéz ilyen!
Tán a szellemkánok közül,
Tizenhárom közül jött egy?
Híres, varázs-értők közül,
Hetvenhárom közül jött egy?
Szándékait meg kell tudni!
Rejtett titkát előcsalni!”
Tudakolni odahívta.
- „Mely országból jöttél, vitéz?”
- „Messze, keleti vidéken,
Merészkedtem e világra.”
- „Ki fia-bornya vagy, bátor?”
- „Öreg korában születtem
Ördögadta Irenszejnek,
Kilencvenöt telet látott,
Kemény-izmú, vad vitéznek.

Hanhan Szogtó az én nevem!”

Hát erre meg:

- „Hány telet láttál, te vitéz?
Huszonötnél tán nem többet?”

- „Ki korán férfiásodik,
Korábban is megöregszik.
Tizenöt tavaszt sem láttam,
Tűnt szemembe hó-szakállam.
Húsz tavaszt én még nem láttam;
Hóvá vált a holló hajam!”

- „Huszonöt tavaszt sem láttál?
Hollóváj-forma az arcod!
Mért nem mosod mocskos kezed,
Mért nem szappanozod szemed?
Mocskos kezed ha megmosnád,
Csipás szemed szappanoznád,
Lányom adnám feleségül!
Ha mégis vőm akarsz lenni,
Hanhan Szogtó, változz vissza!
Vedd fel régi alakodat,
Vitéz formád, kerek arcod!
Kérd meg leányom kezét, és
Kerekedj fel otthonodba!
Hetvenhét-szobás palotám
Hetvenhetedik végében
Várakozik Nalhan Tajzsa.
Várakozni ne hagyd soká,
Kérd kezét és vidd sietve!”

Hát erre meg:

Szogtó-bátor ment sietve,
Szobát szoba után hagyott.
Hetvenhét szoba ajtaját
Heves keze lökésével
Kinyitotta, aztán csukta.
Hetvenhetedik szobában
Heverészett Nalhan Tajzsa.
Fehér fénye lágy nyakának,
Fakó fénye hó-hajának,
Szelid sugara szemének,
Szikrázott a szoba falán.
Jobb orcáját fordította:
Jobb oldali ország népe
Éjjel felkelt: itt a hajnal!
Bal orcáját fordította:
Bal oldali ország népe
Öltözködött: itt a reggel!
Őrizték a teheneket,
Kancáikat is megfejték.

Akkor aztán:

Nalhan Tajzsa szeme csillant,

Nyájas szóval marasztalta:
- „Hanhan Szogtó, híres bátor,
Hamar üljünk asztalunkhoz!
Harminc ízű ételt együnk!”

Erre aztán:

Esti árnyékok megnyúltak,
Estek sárga falevelek.
Puha ágyuk megvetették,
Pihe-párnán elszunnyadtak,
Pehely-takarójuk alatt
Pendely nélkül, együtt háltak.
Másnap, mikor felébredtek,
Máris szisszent Gazar szava:
- „Vőm-uram ha akarsz lenni,
Veres tengerhez kell menni!
Távolabb, mint veres tenger
Tejből tenger hullámot vet.
Ordas hullámok partjáról
Óriási Gunig kutyát,
Sárga kutyát el kell hozni!
Sárga kutyát ha elhozod,
Lányom magaddal viheted!
Gunig kutyát ha nem hozod,
Görnyedjen bár hátad hétrét,
Nalhan Tajzsa nem lesz tiéd!
Nalhan Tajzsát másnak adom,
Te pedig kotródhatsz haza!”

Erre Szogtó:

Após-urát menni hagyta,
Arcán kétség, asszony-bánat.
Hetvenhetedik szobában
Heverészve, kérte Tajzsa:
- „Após-urad mit kérdezett?
Hozzad ad vagy másnak ígért?”
- „Após-uram olyat mondott,
Amit mondani nem szabad,
Mástól kívánni sem szabad!
Merész tette szólít engem;
Vérem veszik, szemem szúrják,
Vesztembe küld após-uram!
»Távol, keleti vidéken
Tejtengernek habja ömlik.
Tejtenger távoli partján
Találhatsz egy sárga kutyát.
Sárga kutya: démon-kutya!
Szívja magát tele tejjel,
Távol, messzi tejtengerből.
Ha vőm-uram akarsz lenni,
Hozd el nékem azt a kutyát!«
Igy parancsolta kán-apád!”

Erre Tajzsa:

- „Jaj, szerelmem, galambocskám,
Jáspis-élted végét várjad!
Vastagnyakú vére hullott
Vad vidékén démon-tájnak.
Ezüst-tegzű erős hős is
Erőt veszve porba puffant
Vad vidékén ördög-tájnak.
Hát te akkor hogy mehetnél?
Harcban-hadban hogy győzhetnél?
Hagyj engem bánatba bújni,
Könnyeim koppanva hullni,
Keress más asszonyt magadnak!
Idegen táj; hullá-hajlák,
Irmagja sem marad hősnek,
Sem gyávának, sem vitéznek!
Nyolc idegen nemzetségből
Nyoszolyádra asszonyt válassz!
Hét idegen nemzetségből
Heverődre leányt keress!
Hagyj el engem - élted ára!”

Majd ezután:

Ezüst asztalt terítettek,
Takarosan beszélgettek.
Szogató vitéz szépen mondta:
- „Férfi, célját ha eléri,
Fél világ büszkén néz rája!
Ha a célját el nem éri,
Hulljon feje pusztá porán!
Asszonyember-kötelesség:
Aranytűvel zekét varrni.
Nem teszi, mit tenni kéne?
Nagyujját - nyissz! - le kell vágni!
Farkas jávorszarvast ha űz,
Fordul rája háromszor is.
Jávör-zsákmányt ha engedi,
Jajgató kicsinye bánja!”

Ezután még:

Teát mertek, kumiszt ittak,
Telemerték kupáikat.
- „Nalhan Tajzsa, szép asszonyom,
Nem maradok, tüstént megyek!
Kiváncj nekem isten-áldást!”
Kérte Szogató könyörögve.
Nalhan Tajzsa, tündérleány,
Nem titkolta el, mit tudott:
- „Gunig kutya gonosz orra
Gúnyád szagát ha beszívja,
Éjszakai járóföldről
Érzi, hogy vitéz közeleg!

Három halom között fekszik
Hatalmasan elterülve.
Dombok közé hogy mehetnél?
Dárdát belé hogy döfhetnél?
Siess, fuss, amíg nem késő!
Szánom anyád, hozzá eredj!”
- „Célom mégis elérem én!
Cérnavékony bár életem,
Malán apó őrzi fiát!”

Ekkor aztán:
Lópányvázó cölöpjéről
Lovát lassan leoldotta.
Rühes, pókos csikójának,
Roskadt hátú táltosának
Púpjára pattant sietve;
Pusztá pora el is nyelte.
Gazar kán ablakból leste:
Gondja szállt mint szellő szárnya,
Gégéjén dal gurgulázott.
- „Sárga kutyát legyőzöm én!
Sárga sárba taposom én!
Lássa bár a legyet szeme,
Lenyelni mégsem tud engem!”
Mondta Szogató bátor szóval.
Pusztá pora beburkolta,
Pihenőre csusszant csendben:
Régi formáját felvette,
Ráróját átváltoztatta.

Azután meg:
Keshedt arca kerekedett,
Kehes lova kehe gyógyult.
Csipa csusszant, földre fröccsent,
Csámpás ló-láb pókját dobta,
Púpját porba hajította.
Permetező homok-habban
Száguldott a tajga-táltos.
Száz hegy csúcsa csusszant félre,
Száz szirt hegye hessent félre,
Úgy vágtattak, úgy szállottak.
Aranyos sólyommadárrá
Akkor magát változtatta, s
Tompavégü tűzszerzámmá
Táltosát is változtatta;
Tette Szogató bal zsebébe.
Halvány-hideg holdsugáron
Hussant fel a magas égbe,
Hullott fellegről fellegre.
Felszállott a Hét Kovácshoz
Felkeresni sorban őket,
Falú-széli kovács-házhoz,

Fergetegként odaröppent.
- „Láncot, kérlek, csinálj nékem,
Láb ne tudja felemelni!
Nyakörvet kovácsolj nékem,
Nyak ne tudja megtartani!
Szájkosarat verjél nékem;
Száj ne tudjon tépni-marni,
Nyelv ne tudjon nyelni-nyalni!”
- „Nincs időm most kovácsolni,
Kutyalánccal bíbelődni,
Kilenc égi, harcos isten
Nyilat rendelt, óra késő,
Nem verhetek láncot, látod!”
- „Átkom érjen, áldás tünjön!
Törjön kalapácsod nyele!
Tüzed húnyjon műhelyedben!”

Ezután meg:
Falu-közepi kovácshoz
Fergetegként szállott tovább.
Kérve kérte a kovácsot:
- „Kovácsold, mit kérek tőled!”
- „Nincsen módom kovácsolni,
Nyakörvekkkel bíbelődni.
Kék Ég fiai számára
Kovácsolok kardot, vesszőt!”
- „Törjön kalapácsod nyele,
Tűz aludjon műhelyedben!”

Akkor végül:
Falu-végi más kovácshoz
Fergetegként odareppent.
Kinn a ház előtt kuporgott,
Keze intett: Gyere, legény!
Hívta hamar, integetve,
Hozzáfutott más kovács is,
Hívta ő is: Kerülj beljebb!
Kérésén eltanakodtak,
Kalapácsot, vasat hoztak.
Kemencébe követ kaptak,
Fujtatóval felhőt fujtak.
Felül verték, alul verték,
Lágy vasból keményet vertek,
Láncot lassan készítettek.

Ekkor Szogtó:
Régi formáját felvette,
Ráróját csikóvá tette.
Pöröly pattant, csillag csattant,
Por puffant és felhő fröccsent,
Lágy vas-folyón hullám áradt;
Lánca lassan kerekedett.
Bilincs csörrent, szikra sercent;

Békója is kerekedett.
Szikra szökkent, szén sziszegett,
Szilaj pára halkan pöffent;
Szájkosár is készült szépen
Szájára a vad kutyának.
Tárt karokkal megköszönte,
Táltosán a földre vitte.

Hát erre meg:

Gunig kutya szive rebbent,
Gonosz békót hogy meglátta:
- „Halál halálával halnék,
Halált lelnék, ha támadnék.
Nyakamra a láncot tegye;
Nem állhatok ellent néki!
Nem fogja a vasát fogam!
Tegye csak rám azt a békót,
Tengessem éltem rabszíjon,
Szájkosárral is jobb élni,
Szégyenpírban kezet nyalni,
Mint kard által kínban halni.
Ha kívánnám a kínhalált,
Hátába a körmöm vájnám,
Fogammal a máját marnám,
Fogadnám a kardja vasát!”

Ezért aztán:

Láncos béklyát ráhelyezte,
Lábaira bilincselte.
Nyakörvét is elővette,
Nyulánk nyakára ültette.
Szájkosárba fogát, nyelvét
Szigorúan szorította, s
Pórázon a porban húzta.
Púpos lova kápájához
Póráza végét kötötte,
Pusztta földjére úgy vitte.
Pusztta porán kutya mordult:
- „Ki szájkosarat rám tenne,
Ki pórázon így vezetne,
Békóba verné lábamat,
Bilincselné nyulánk nyakam,
Egy vitéz van, ki ezt merné!
Ezer isten kedvenc kölyke,
Öreg korában született
Ördögadta Irenszejnek:
Hanhan Szogtó: csak ő lehet!
Szégyen nem tépi szívemet,
Szogtó-bátor: isten fia!
Más földi lény ha ezt tenné,
Mordulásom morájára
Földbe fúlna, porba hullna.

Szogtó vitéz, bátrak bátra!
Szorít a szájkosár nagyon,
Lazítsd meg a szorítását!”
- „Lenyelni nem hagyom magam!”
- „Szájkosaram szorítását
Szogtó vitéz ha lazítod,
Szolgád leszek halálomig!
Szavam ha nem tartanám meg,
Szülőanyám, szép tejtenger,
Szünetlenül csak apadna,
Fenekéig kiszáradna!
Fövénye és parti füve
Kiszáradna, elfonnyadna,
Szavam ha nem tartanám meg!”

Ekkor aztán:

Szorítását szájkosárnak
Szogtó vitéz lazította,
Gunig kutya meg ezt mondta:
- „Lazítsd meg a békót is, hisz
Lábam mozgatni se tudom!
Ki kánja ez a Bajan kán,
Kihez láncon viszel engem?
Eledelt tud-e ő adni?
Élő hússal eltartani?”
Szogtó vitéz szive lágyult,
Szoros bilincsét levette.
Lábain a lánc-békót is
Lazította, majd letette.
Nyulánk nyakáról nyakörvét
Nyomban fűbe hajította.

Azután meg:

Lépegettek-beszélgettek,
Lassan, szépen bandukoltak.
Gazar kánnak gondja támadt,
Gégéjén hang alig hallott:
- „Vőm-uram ha akarsz lenni,
Vidd el tüstént ezt a kutyát!
Vőm-uram nem akarsz lenni?
Vezesd ide, hadd faljon fel!
Vérem nyalja, fejem falja!”
Kéregre így szavakat rótt,
Két küldönccel hozzáküldte.
Szogtónak haragja támadt,
Szilaj szavakat sziszegve
Követeit Gazar kánnak
Kutyájával megétette.
Vágtatva az udvarba tért,
Vert cölöphöz vékony szállal
Kutyáját odakötötte.
Kutya után lovát fogta,

Kötőféken odahúzta,
Vert cölöpre rácsomózta.
Végül arany-ezüst lépcsőn
Lépkedett a palotába.
Lába lendült, szava szisszent:
- „Vő-urad akarok lenni!
Vesztett, sárga Gunig kutyát
Vezettem az udvarodba!
Após-uram, eredj, nézd meg!”
Gazar kánnak gondja támadt,
Gondja fulladt zokogásba.
Alig pillantott a szörnyre,
Ájultan hullott a földre.
Ezután meg:
Szogató vitéz élesztgette,
Szomorúan kérdezgette:
- „Feladatot miért adtál?
Fene útra mért biztattál?
Tajzsa lányod mért nem adtad?
Talán éltem terhes néked?”
- „Jaj, vőm-uram, galambocskám,
Vezesd messze ezt a kutyát!
Vérszopó, vad, démon-sarját!”
Szogató, fejét meghajtotta,
Szánakozva széjjelnézett:
Csak evett a szörnyű kutya,
Kán ménesét mind felfalta,
Gondozói felét marta.
Gunig kutya csak ezt mondta:
- „Tíz teljes évig
Testvérek leszünk!
Öt éven által
Öcs-bátya leszünk!
Ha ellenség támad téged,
Harsogjon hatalmas hangod:
Gyere, sárga Gunig kutya!
Gyere győzni ellenkezőt!
Gyere gyűrni hetvenkedőt!
Gyengét védeni fuss, gyere!”
Gazar kán meg ezt mondotta:
- „Hetvenhét-szobás palotám
Hetvenhetedik végében
Várakozik Nalhan Tajzsa.
Várakozni ne hagyd soká!”
Szogató vitéz ment sietve,
Szobát szoba után hagyott.
Hetvenhét szoba ajtaját
Heves keze lökésével
Kinyitotta, aztán csukta.
Hetvenhetedik szobában

Heverészett Nalhan Tajzsa.
Nalhan Tajzsa szeme csillant;
Nyájas szóval enni hívta.
Tarka-vörös jós asztalát,
Takarosan megpakolta.

Majd azután:

Hanhan Szogtó kezét fogva
Hívogatta, leültette,
Meleg, párolt pálinkával
Megitatta, megétette.
Térült-fordult, tett-vett, aztán:
Ezüst asztalra teát tett,
Ezüsttel kiveret asztalra
Ételt, italt tengernyit tett.
Ott ültek és teát ittak,
Okos, bölcs szavakat szóltak.
Csacsogó, csergő pataknak
Habja támadt e beszédűtől,
Félredobott, lapos kövön
Fű zöldült a szép beszédűtől.
Esti árnyékok megnyúltak,
Estek sárga falevelek.
Puha ágyuk megvetették,
Pihe-párnán elszunnyadtak,
Pehely-takarójuk alatt
Pendely nélkül, együtt háltak.
- „Nalhan Tajzsa, szép asszonyom,
Ne hagyjál soká szunnyadnom!
Vörös nap ha arcát nyújtja,
Vérbe mártja tölgyek törzsét,
Rázz fel, serkents mély álmomból,
Riassz reggel ébredésre!”
Vörös nap arcát nyújtotta,
Vérben állt a tölgyek törzse,
Rázta álmából serkentve,
Riasztotta ébredése.
Szogtó vitéz álmát hagyta,
Szappant kapott iszákjából,
Hús forrásból, hengergetve
Hordó vizet maga hozott,
Szappanhabbal, jeges vízzel
Szeme-álmát elkergette.

Azután meg:

Leültek és teát ittak,
Lágy szavakkal beszélgettek,
Három csészével is ittak.
Hallott após-ura hangja,
Harsogott az udvaron át:
- „Meleg ágyból nem tudsz kelni?
Méreg-csókba vesztél talán?

Fehér karok általfontak?
Fehér keblek vakítottak?
Jer tüstént, ha téged hívlak!”
Jött is Szogató lám sietve,
Após-ura egyre szidta:
- „Meleg ágyból nem tudsz kelni?
Méreg-csókba vesztél talán?
Fehér karok általfontak?
Fehér keblek vakítottak?
Jer tüstént, ha téged hívlak!”

Erre Szogató:

- „Após-uram, jöttem tüstént,
Asszonyom mellől ugrottam!
Hosszú útnak felvert porán
Hej, de nagyon elfáradtam!
Halott, mély álmot aludtam!
Táltoscsikóm, tajga fia,
Toporzékol, földed rúgja,
Vágyódik vérei után,
Völgyi víz vas-íze után!
Tizenhét tél múlt azóta,
Tájékat sem láttam eddig,
Távol hagyott otthonomnak!
Ördöggel, démonnal vívtam,
Ősz haj csillan szép fejemen,
Öreg hössé, vénné lettem,
Őrzik-e még gazdagságom?”

Erre Gazar:

- „Ha vőm-uram akarsz lenni,
Harcba, hadba el kell menni!
Hegyes, éles szárnya-tollát,
Herdig kánnak el kell hozni!
Éles szemem éle kopott,
Erős kezem ina remeg,
Régi, ósdi írótollam
Remegő kezem nem bírja.
Herdig madár éles tollát
Hegyezem meg írótollnak,
Írni bizton tudok véle!
Idegen országból jöttél,
Idegen földedre kotródj,
Herdig tollát ha nem látom!”
- „Herdighez tüstént kell menni?”
- „Indulj haza országodba,
Idegenbe, ha most nem mégy!”
- „Teám töltöm, vajam vájom,
Tüstént Herdighez indulok!”
- „Teád töltsed, vajad vájjad,
Távol-vidékre indulj már!”

Ezután meg:

Hetvenhetedik szobában
Heverészve kérte Tajzsa:
- „Após-urad mit kérdezett?
Ad-é, vagy tán másnak ígért?
Csak nem küldött ismét messze,
Csúszós úton, idegenbe?
Távol, hová még a szörnyű
Turag-madár sem tud szállni,
Messze, hová még a bátor
Mindent-bíró sem tud menni?”
- „Nalhan Tajzsa, édes párom,
Nem pihentem, harcba szálltam.
Testem törtem, vérem vették,
Távol-országokban jártam.
Teéretted csontom csapták,
Testemről a húst lenyúzták.
Csontom csillan, izmom puha,
Csúszós uton elfáradtam.
Mégis, mégis el kell menni
Mérhetetlen messzeségbe;
Herdig tollát el kell hozni.”

Erre Tajzsa:

- „Messzi ország gyászos gyepén
Mindent-bíró vére hullott
Puszták porán feje hullott.
Párás hegyek rejtekében
Herdig, a madarak kánja
Harcát vívta; vére bánta:
Sárga kígyó-kán legyőzte!
Herdig, ha a tollát adná,
Hogyan tudna harcba menni,
Sárga kígyó vérét venni?
Siess haza országodba!
Nyolc idegen törzs leánya
Nyoszolyádba búvik nyomban,
Hét idegen család lánya
Heverődre hullik nyomban!
Híres lányt találsz magadnak!”

Erre Szogató:

- „Férfi, célját ha eléri,
Fél világ büszkén néz rája!
Ha a célját el nem éri,
Hulljon feje pusztá porán!
Asszonyember-kötelesség:
Aranytűvel zekét varrni.
Nem teszi, mit tenni kéne?
Nagyujját - nyissz! - le kell vágni!
Farkas, jávorszarvast ha űz,
Fordul rája háromszor is.
Jávorszákmanyát ha engedi,

Jajgató kicsinye bánja!
Nalhan Tajzsa, szép asszonyom,
Nem maradok, máris megyek!”
Asztalától felkelt nyomban,
Aranylépcsőn kisietett,
Türkizlépcsőn, nagy udvarban
Táltos-lovához lépkedett.
Kötőfékjét eloldotta,
Köles-liszttel abrakolta,
Tamariszkus-korbácsával
Tomporát jól megcsapkodta.
Szöcske-szökkenéssel ugrott
Szélesre taposott úton,
Kocogott vagy szállott talán
Keskeny éren, árkon-bokron?
Vágtatott vagy szökkent talán?
Végül céljához ért útján?
Fehér hó csapott szemükbe;
Fene tél lehet - gondolták.
Tarka szarka énekéről
Tavaszi lehet - azt gondolták.
Villám vágott le mellettük;
Viharos nyár - így gondolták,
Énekéről csalogánynak:
Esős ősz lehet - számolták.
Tágas tajgán általtörtek,
Tamsin pusztához érkeztek.
Öreg, odvas vörösfenyő
Öt csúcsát az égbe fúrta:
Keresztjében három útnak
Kantárszárát megrántotta.
Észak felől, nem is messze,
Ég és föld között, középen,
Hófehér palota látszott.
Ugrott, szökkent tajga fia;
Udvarába máris szállott.
Három szép lány egy szobában,
Hevert benn a palotában.
Egynek köztük könnye koppant:
Egereit megitatta.
Másik lány bábuját fogta,
Mórikálta, öltöztette.
Harmadik a karját tárta,
Harmat-friss nótára gyujtott.
Erre Szogató:
- „Három szép lány közül egynek
Hamvas, alabástrom arcán
Keserűen könnye koppan.
Másik szép lány földön ülve
Miért játszik, csillog szeme?

Egy közülük karját tárva
Égő égre énekelget?”
- „Idegen föld fürge fia,
Izmod gyenge, fuss messzire!
Segíteni nem tudsz rajtunk!
Sárga-kígyó reggelire
Közülünk ma felfal egyet;
Kinek könnye búsan koppan.
Másikat, ki bábut dajkál,
Másnap eszi vacsorára.
Harmat-friss-dalt aki dúdol,
Holnapután ozsonnára!
Herdig madár a mi apánk,
Hatalmas, madarak kánja!
Kilenc évig küzdött, fáradt,
Küzdelmében alulmaradt.
Sárga-kígyó vérét vette,
Szárnya csontját csonkká törte.
Vére hullott, tolla tépve.
Vesztes apánk megfogadta:
Három lányát nékiadja,
Három napon egyet-egyet!
Távozz, vitéz, kígyó kúszik,
Táltos sem menekít tőle!
Takarodj! Fuss el előle!”

Erre Szogató:

- „Fene kígyó honnan támad?”
- „Fekete tenger homokján
Csúszik-mászik ronda férge.
Csisszen-csusszan Tebhej lábán,
Csillámokon csusszan ide!”
- „Kínlódástok elmulasztani
Kígyó elé most elmegyek!”
- „Jaj, vitézünk! Jaj, leventénk!
Jaj, éltednek itt a vége!
Herdig madár karma éles,
Hideg bőrét mégsem fogta,
Hüllő pikkelyét nem vágta!”

Ekkor aztán:

Szogató vitéz gondolkodott,
Szemöldökét összevonta.
Lova tomporára csapott,
Lába hajlatára ütött,
Égi imáját elmondta:
Egy szál náddá változtatta.
Másik imáját mormogva:
Magát náddá változtatta.
Fekete-tenger-parti-nád
Fúvó szélben ferdén hajlik,
Feltörő habokban fürdik.

Hullám hussant, permet pergett,
 Csillámon pikkelyek csúsztak.
 Homokszemek hulltak lassan,
 Hüllő hideg bőrén buktak.
 Tenger vizét messze hagyva,
 Tebhej lábán csúszott tova.
 Szogató vitéz átváltozott,
 Hangáj-szülte nyiláért nyúlt.
 Hangájban vágott vesszőből
 Készült nyilra ráolvasott:
 Kék láng libbent áldás nyomán!
 Íját görbén feszítette,
 Idegét jól hátrahúzta,
 Hajlott hátra, fája reccsent,
 Hangáj-vessző húrja pattant.
 Csillámon pikkelyek csúsztak,
 Csillogtak a csillagfényben.
 Kígyó fején csillag csillant;
 Kerek tükör, ezüsttükör.
 Hold fürdője, Nap nyakéke
 Hordó-fején rút hullónek.
 Ekkor aztán:
 Szogató-bátor szava szisszent:
 - „Száguldj, röppenj, Hangáj-vessző,
 Tükörét törd darabokra!
 Töpörödjön lelke össze,
 Vékony inná zsugorodjék,
 Vágjad azt is, vesszőm, ketté!
 Fekete tengernek vizét
 Forrald fel és fújd el mérgét!
 Fordulj aztán tegezedbe!”
 Eszeveszett sivítással
 Ezüst tükrét máris törte.
 Sárga-kígyó lába szárát,
 Szegye csontját kettétörte.
 Fekete tenger mélyére
 Fúródott a Hangáj-vessző.
 Sárga-kígyó fájdalmában
 Szogató-bátorra rárontott,
 Fekete-vér-patak buggyant,
 Freccsent felhők fürtös szélén,
 Reccsent vitéz feje-csontja:
 Ragadt orcájához a vér.
 Földre hullva, testét védve
 Fohászkodott vérbe fúlva:
 - „Hol vagy, sárga Gunig kutya?
 Holttestem se látod többé,
 Ha nem jössz segedelmemre!”
 Földre esve testét tépte,
 Fordult s maradt mozdulatlan.

Akkor aztán:
Három madár-isten-leány,
Hozzáfutott kézen fogva:
- „Jobb lett volna messze menned,
Jobb dühét nem ingerelned!
Kilenc forrás friss vizével
Kellene jól megmosdatni!”
Kilenc forrás friss vizével
Kezét, arcát végigmosták,
Tágas tajgán nőtt boróka
Töppedt, tikkadt bogyójával
Szemét-száját megszentelték.

Egyszerre csak:
Göröngy gördült, kő meg koppant,
Gunig kutya előrontott.
Általuszott három folyón,
Átugratott három dombon,
Átkozódva hozzáfutott:
- „Méregnek miért kell győzni?
Mért kell jószívűnek halni?
Lenyelem én azt a mérget,
Lenyelem, mi reáfröccsent!
Házat fából építsetek;
Hidegében tajga-télnek,
Ne fázzon tejen-nőtt testem!
Nyugvó-helyet készítsetek;
Nyár izzasztó melegében
Ne törjön tejen-nőtt testem!
Jobb sarkába sír-házamnak,
Jáspis asztalt állítsatok!
Alacsony, négylábú asztalt,
Arany díszekkel, hozzatok!
Baldachinos szárral-nyéllel,
Bal mancsomba író tollat,
Jobb mancsomba fehér papírt,
Jávorszarvas-szarv kerettel.”

Ekkor aztán:
Szogató kán fejéhez ugrott,
Szárnyas nyelvét kiengedte;
Szörnyű kígyó vérét nyelte!
Három leány odafutott, s
Kilenc forrás hús vizét a
Kán szájába belemerte.
Szogató-bátor szeme rebbent,
Szája tárult, lába lendült,
Dőlt délnek és hullt északnak;
Mintha nagy beteg lett volna,
Mintha csak berúgott volna.
Kilenc forrás hús vizével
Két lány újra megvitatta,

Harmadik meg megmosdatta.
 Háromszor hányt mérges vizet,
 Harmadszorra ép lett megint.
 Piros arca ismét pirult,
 Pehelykönnyűvé vált lépte.
 Gunig kutya, sárga kutya
 Gubbasztott a félhomályban,
 Göröngyként omlott értelme.
 Három leány ismét futott:
 Kilenc forrás hűs vizével
 Gunig testét végigmosták.
 Hirtelen félhomály támadt,
 Heves forgószél feltámadt,
 Hatalmas szárny szelet kavart:
 Herdig kán az, ki érkezett:
 - „Ellenségemet megölted?
 Mely vidék szült, vitéz legény?
 Merről jöttél, vakmerő hős?”
 - „Keletre innét, jó messze,
 Kilencszáz nap járóföldre,
 Öreg apától születtem,
 Ördögadta Szogtó vagyok!”
 Herdig tisztelettel mondta:
 - „Öreg korában született
 Ördögadta Irenszejnek,
 Hanhan Szogtó derék fia!
 Hallottam biz, rég hallottam!
 Irenszej, míg éltét élte,
 Idegen kéz nem győzhette!
 Kicsiny magja, lám, hogy megnőtt,
 Kemény vitéz: apja fia!”
 Aztán tovább:
 - „Megmentetted három lányom,
 Mi a bére, mit kérsz érte?”
 - „Kalmár fia én nem vagyok,
 Kufárkodás nem kenyerem!
 Nalhan Tajzsát párnak venni,
 Nem féltem én, elindultam!
 Após-uram próbát próbál:
 Arra biztat, hogy Herdig kán
 Éles tollát hozzá hozzam!”
 - „Após-urad erős lehet,
 Aranyvégű szárnyatollam;
 Kés az éle, horog hegye,
 Két kézzel tán felemeli?”
 - „Felemelni ha nem tudja,
 Futva hozom néked vissza!”
 Herdig madár hálás szívvel
 Hű barátnak szépen mondta:
 - „Három lányom megmentetted,

Hangáj-vessződ hogy kilőtted.
Szárnyatollam derék szálát
Szabad-e nékem sajnálnom?”
Tollat tépett - odaadta.

Azután még:

- „Veszély völgyén, harag hegyén,
Vér vörösén ha vándorolsz,
Halál kerget? - Engem hívjál!
Herdig madár! - Ezt kiáltsad!
Tíz teljes évig
Testvérek leszünk!
Öt éven által
Öcs-bátya leszünk!”
Gunig kutya lassan mozdult,
Göröngyöket rúgott lába,
Fülét figyelőn hegyezte:
Szogató vitéz büszkén mondta:
- „Hanhan Szogató - isten fia!
Herdig madár: a barátja!
Gunig kutya: leghűbb társa!
Harcolni kell? - Hadba megyünk!
Hús leszünk egymás húsból,
Fog leszünk egymás szájából!
Feretegként ellen támad?
Hús erdőben óriás tölgy,
Hajlítani vihar sem tudja!
Fülünket az égre tartjuk,
Figyelünk a hívó szóra!”

Akkor aztán:

Szogató keze, Gunig mancsa,
Szorította Herdig karmát,
Vitézi esküt szólottak:
- „Vészben, bajban együtt leszünk!”

Hát aztán meg:

Késélű tollát Herdignek
Kápa vasához kötötte.
Kengyelbe csusztatta lábát,
Kötőfékjét megrántotta,
Herdig madár éles tollát
Házuk lépcsőjéig húzta.
Táltosnak toll: szörnyű teher!
Tántorgott a tollvég alatt.
Mégis sebesen vágattak;
Mérhetetlen tollat hoztak.
Gazar kánnak gondja támadt,
Gömbölyű arca megfogyott,
Gégéjén hang gurgulázott;
- „Jaj, hisz ez meg akar ölni,
Jaj, palotám szétrombolni!
Végzet-tollát Herdig kánnak,

Vigye vissza, adja vissza!”
Vén küldöncét elküldötte.
- „Testem törtem mindhiába?
Tollat hozok semmi-szóra?”
Vén küldönc csak egyre mondta:
- „Vőm-uram ha akarsz lenni,
Vidd vissza Herdig kán tollát!
Vőm-uram biz így lehetsz csak!”
- „Hasznos dolgot nem vetek el,
Herdig tollát sem dobom el!
Palota-falhoz támasztom,
Puha pokrócba csavarom!
Vén követ, igyekezz vissza!
Vérre szomjazik a lelkem,
Fejed, füled levágatom,
Fényes szemed kivájom,
Füves pusztába dobatom!”
Küldönc karja égnek meredt,
Koccant foga, reccsent ina,
Rohant rémültében haza.
Azután meg:
Szogató-bátor, nagy-udvarban
Szerszámozta tajga fiát.
Herdig tollát kézbe fogta,
Palota-falhoz csúsztotta;
Palota-fal, lám, meghajlott!
Gazar kán a földre esett,
Gurult trónusa lépcsőjén,
Gördült ki a nagy-udvarra:
- „Jaj, a házam, dől a házam!”
- „Após-uram, após-uram,
Aranyvégű Herdig-tollad
Palotához támasztottam!”
- „Vőm-uram te nem leszel már!
Vérem akarod tán venni?
Késnél élesebb szárnytollal
Kék véremet kiengedni?”
- „Elhoztam a Herdig tollát,
El ha sose hoztam volna,
Vő-urad hogy lettem volna?
Hallgasd szavam, após-uram:
Haragom gyúl, májam marja.
Tizenkilenc tél is elmúlt,
Távolból hogy elindultam,
Nalhan Tajzsa tündérlányért
Nehéz próbákat kiálltam.
Tágas tajga teremtettem
Táltosom is hazavágyik.
Hazai fű fanyar íze,
Honi forrás friss hidege,

Apja, anyja után vágyik!
 Alattvalóid hívd össze,
 Gazdag lakodalmat üljünk!”
 - „Gondod üzzed távol-tájra,
 Pihenj pehely-paplanodon
 Pendely nélkül, leányommal!”
 Így történt biz! Így hallottam!
 Másnap, mikor hajnal hasadt,
 Megüttette gyűlés-dobját:
 Északi dob dőrejére
 Észak népe összegyűlött,
 Déli dörömbözésére
 Déli nép is összeszaladt.
 Hordó gurult, csapja csöppent,
 Hombárokban tenger támadt;
 Bortenger vert hullámokat.
 Hús halomban, rák rakáson,
 Hal hordóban - hegy belőle!
 Lakodalmat olyat csaptak,
 Láthatatlan lett a város:
 Bortengertől, húshegyektől,
 Bámulhatod, mégsem látod;
 Mögjük elbújt a város!
 Mulatoztak, vigadoztak,
 Kilenc nap és kilenc éjjel
 Kacagtak meg lakmároztak.
 Nyolc napon és éjen által
 Nyerítettek, vigadoztak.
 Egyszerre csak:
 Szogató vitéz szava szisszent:
 - „Após-uram, após-uram,
 Felnyergeltetem a táltost,
 Hajnal hűvösében holnap
 Hazafelé elindulunk!
 Messzi ország határáig,
 Méreg-folyón általkelünk!”
 - „Nyergeltesd, fiam, a táltost!
 Nyíló hajnal vér-sugarán,
 Sárga Nap-anyó hajnalán
 - (Egyik fele Altáj mögött,
 Egész korongja még nincs fenn) -
 Jó korán elinduljatok!
 Jaj nektek, ha nem indultok!
 Éjszakának ébredésén
 Égi szörnyek rátok törnek!”
 Éjszakai árnyak hulltak, s
 Égből sárga falevelek.
 Pihe-párnán elszunnyadtak,
 Pendely nélkül, jót aludtak.
 Hajnal hasadt, hús szél támadt,

Horákolva készülődtek.

Ekkor aztán:

Arany-tündér Nalhan Tajzsa

Apja-urától kérdezte:

- „Vélem mit adsz, apám-uram?”

- „Véled adom sárga csikóm,

Nyolcvan öl a háta hossza,

Nyolc a kajla füle hossza,

Kantárostól legyen tiéd!”

- „Szerelmes anyámasszony,

Szíved mit küld hosszú útra?”

- „Véled adok aranyollót,

Vághatsz vele vasat, rezet,

Véled adok ezüstollót,

Vághatsz vele csontot, szenet!”

- „Hát te, bátyám, mit adsz vélem?”

- „Véled adok fehér kaftánt,

Végig-gombos csodakaftánt,

Halott-ember felélesztőt!”

Hozta elő s tüstént adta.

- „Sógorasszony, mit adsz vélem?”

- „Meritőkanalam tiéd,

Mindent tudó ezüstkanál!

Soha nem fogy, mit véle mersz,

Szegény vagy? - De lesz mit merned,

Nem halsz meg, ha van mit enned!

Csodakanalamat adom!”

Arany Nap-anyó korongja

Altáj bérceit messze hagyta,

Hühej bérceit tapodta.

Hanhan vitéz lába lendült,

Kantárát és kötőfékjét

Kerítette táltosára.

Akkor aztán:

Tündérleány, Nalhan Tajzsa,

Tárta karját búcsúzóra;

Törődött anyját csókolta.

- „Bátyuskámnál búcsú kumisz!”

Bús bátyuska felesége,

Sógorasszony, ételt hozott.

Sóval-borssal fűszerezett

Hetvenféle ételt adott.

Habzsolták a hordó habját.

- „Jó korán elinduljatok,

Jaj nektek, ha nem indultok!

Éjszakának ébredésén

Égi szörnyek rátok törnek!

Lakjatok jól pukkadásig!”

Laktak is jól pukkadásig,

Lábuk tették vaskengyelbe.

- „Jaj, nehéz a lányok sorsa,
 Játékai férj-uruknak!”
 Két öreghez visszatértek,
 Kérte őket Nalhan Tajzsa:
 - „Ósi szokásunk őrizzük,
 Öreg szüléim, fogjatok,
 Nyeregbe ti emeljétek!”
 Nyergéből még földre hajlott,
 Csókja cuppant, karja tárult,
 Csillagot rugott a patkó!
 - „Leánygyermek nem szerencse,
 Lám, most ez is elhagy minket.
 Mégis, jó volt felnevelni,
 Móriskálni, ringatgatni,
 Sírdogálását csitítani.”
 Édes bátyja értenyúlt, és
 Nyugodt-lassan felemelte
 Nyergébe, majd visszatette.
 - „Édes bátyám, jó bátyuskám,
 Ég apó őrizzen téged!
 Terelgessed csordáidat,
 Takarosán urald néped!
 Most, mikor az idő romlott,
 Másét venni rabló kíván,
 Fiatal a vént megöli,
 Fehér hajú fiát öli,
 Csordáidra rá kell nézni!
 Én most megyek, messze megyek,
 Ég villáma utol sem ér,
 Soha nem jövök már vissza,
 Sem napfényben, sem titokban!”
 Akkor pedig:
 Szogtó vitéz karja kinyúlt,
 Szegyet lovának megcsapta.
 Tamariszkusz-korbácsával
 Táltos tomporára csapott,
 Kajlafülűt megugratta.
 - „Lakodalmas, szomjas népem!
 Lovam nyomát kövessétek!”
 - „Mi most megyünk, elindulunk,
 Minden éjjel együtt hálunk!”
 Szogtó-bátor lovát csapta:
 Széles-törzsű vörösfenyőt
 - Tíz ember sem érhetné át -
 Tépett ki ott gyökerestől.
 Lova farkához hurkolva
 Lassan húzta maga után.
 - „Lakodalmas, szomjas népek!
 Lakodalmat otthon ülünk.
 Vörösfenyő széles csíkja

Vezet el az országomba.
 Hol kört ír a fenyő nyoma,
 Heverjete le álomra!”
 Kilenc nap és kilenc éjjel
 Kűszködtek az út porával,
 Kilencediken megértek.
 Aguj Nogón hugocskája,
 Arca napfény, eléfutott.
 Jobb kezét felényujtotta,
 Jobb orcáját megcsókolta,
 Jó szavakkal elhalmozta,
 Nalhan Tajzsát, szép rokonát
 Nagy örömmel megölelte.
 Bal kezét kezébe fogta,
 Bal orcáját megcsókolta,
 Simogatta, babusgatta.
 - „Jaj, de soká utaztatok,
 Jaj, be sírtam miattatok!”
 - „Ellenséggel harcba szálltam,
 Erőm fogyott, mégis jöttem!”
 Régi házba csak bementek,
 Régi ízeket ízleltek.
 Hetvenféle húsnak ízét
 Hetven tányérba gyűjtötte,
 Kilencven ételnek ízét
 Kilenc nagy tálba keverte -
 Vendégelte Nogón őket.
 Végül csendben beszélgettek:
 - „Nyugalomban, békességben,
 Nyomor nélkül éltetek-é?”
 - „Nyugalomban, békességben!”
 - „Három öreg, édes szülém,
 Háza ép-e, nyája szép-e?”
 - „Háza is ép, nyája is szép!”
 Pukkadásig falatoztak,
 Por csapott fel: Szent Orjol jött!
 - „Szerencsével jártál, fiam!”
 - „Szerencse kísérté utam,
 Szép menyét hoztam a házhoz!”

Ezután meg:
 Északi dobra ütöttek,
 Észak népe máris futott;
 Érezte a friss hús szagát.
 Déli dobjuk is dűbörgött,
 Délről gyűlt a déli ország.
 Hordót csapoltak sietve,
 Hordták a bort szerteszéjjel.
 Húsból halmok emelkedtek,
 Hegyekig ért csonka csúcsuk.
 Lassú lábak zaja zizzent;

Lám, apósa vándor-népe
 Lépegetett libasorban,
 Nyomán a vörösfenyőnek.
 Nappal játsztak, mulatoztak,
 Néha ettek - mindig ittak!
 Éjjel pendely nélkül háltak!
 Ébren voltak, nem aludtak.
 Így azután:
 Hét napon és hét éjszakán
 Hetvenkedtek, vigadoztak.
 Nyolc napon és nyolc éjszakán
 Nyugodalom nélkül voltak.
 Kilencedik éj hajnalán
 Ki-ki indult hazafele.
 Aguj Nogón hú húgocska,
 Asztalát megterítette,
 Ezüst asztal tetejére
 Tajga-bogyóból erjesztett
 Legjobb ízű borát tette.
 Lassan ittak, beszélgettek:
 - „Bátyus, add a gyűrűm vissza!”
 - „Bizony jó volt gyűrűt kapni,
 Jó volt az ujjamra húzni.
 Jártam gonosz sűrűjében,
 Jégesőben - mégsem féltem!”
 - „Mely országban vándoroltál,
 Milyen ellenséget láttál?”
 - „Számát se tudom már néki,
 Szivem-lelkem mégse rettent!”
 - „Hangáj-nyilad a párnámban
 Hervadt egyre, fonnyadt egyre.
 Három napig csak hervadott,
 Három éjjel csak fonnyadott.
 Kertben csengő, arany nyárfa,
 Két nap alatt kiszáradott.
 Bánat marta bús szivemet,
 Bíztam mégis - gyűrűm segít!
 Bátyuskámat, lám, megleltem!”
 Azután még:
 - „Hangáj-nyilad csak száradott.
 Határoztam: érted megyek!
 Nyolcvanöt csikóból számlált
 Nyergeletlen méneseimből
 Választottam pej paripát,
 Vas-patájú jó paripát;
 Kilencven öl háta hossza,
 Kilenc kajla füle hossza.
 Nyergemet már előhoztam,
 Nyeregkápám megcsiszoltam,
 Kötőfékem kizsíroztam.”

Kotyogással, kárálással
Szállt az égen fehér madár,
Szerteszálltak; vagy ezernyi!
- „Jaj, húgocskánk, Aguj Nogón,
Jó hírt néked nem hozhattunk.
Édes bátyád élte szakadt!
Égeti a méreg máját,
Fekete tengernél fekszik;
Fene-kígyó mérge marta.
Jó húgocskánk, Aguj Nogón!
Jó hírt végül mégis hoztunk!
Halott éltét visszanyerte,
Herdig tollát messze vitte!”
„Lovamról a nyerget kaptam,
Láztól rázva egyre vártam.
Éjszakának ébredésén
Égő lázam alábbhagyott,
Hangáj-vesszőből csepp csordult;
Hasadása egybeforrott.
Arany-ezüst jegenyének,
Arasz-levelei nyíltak,
Bimbó bársonya kipattant!”
Bibor hajnal sugaránál -
Fele Nap-anyáknak fenn volt,
Fele Altáj-bérc alatt volt -
Puha ágyukból felkelve,
Papucsukat felöltötték.
Arcuk mosták hideg vízben;
Alabástrom bőrük csillant.
Igy volt, bizony! Igy hallottam!
Ezüst asztalt terítettek,
Tetejére teát tettek,
Reggelihez készülődtek.
Régi kalandok emléke
Szívük szögleteit szúrta,
Nyugtalan izmuk nyugtatta,
Nyelvük fékjét megoldotta.
Bátor szókkal beszélgettek,
Bölcs ígéket rebesgettek.
Távol-ködbe tűnt vitézek
Tűntek fel a közelükben,
Tűntek ismét tarka ködbe.
Azután meg:
- „Aguj Nogón, szép húgocskám,
Altáj óvja méneseim?
Gazdálkodók gazdasága,
Gyűjtögetők gazdagsága
Gondban van-e, jóban van-e?”
- „Gazdálkodók gazdálkodnak,
Gyűjtögetők gazdagodnak.

Méneseink fiadzottak,
Mindenütt csak csikók futnak.
Csordáink is szaporodtak,
Csíkos boci, lám ezernyi.
Gazdálkodók gazdálkodnak,
Gondjuk kevés, gazdagság sok,
Gyötrelem számolni őket!”

Erre Szogtó:

- „Öröm önti szivem szélét,
Öreg apám, ördögadta,
Örökösen csordánk óvta!
Mai napon még elmegyek,
Messzi vidékre sietek.
Harminchárom bazáromat,
Három kőfalú boltomat
Még ma este megszámolom!”

Azután meg:

Felemelte nyugvó lábát,
Feledte a teát, vaját,
Feleségét vigasztalta:
- „Harminchárom bazáromat,
Három kőfalú boltomat
Végignézem, visszatérek!
Végigszámolom, megtérek!”

Erre aztán:

Hanhan Szogtó, derék vitéz,
Hosszú szakállat növesztett:
Szakálla a térdét verte.
Sántikált a biccent lábán,
Fehér nádszál néma botja;
Fehér hajú, gyenge öreg.
Harminchárom bazár előtt,
Három kőfalú bolt előtt
Emberszem fel nem ismerte,
Ember-elme nem sejtette.
Harminchárom bazárjában,
Három kőfalú boltjában
Heherészett, vihorászott.
Töméntelen volt az árú,
Tengernyi a nyeresége.
Hosszú szakállát tüntette,
Híres alakját felvette,
Három kő-bolt inasait
Hálás szókkal megdicsérte.
- „Minden árút megszámoltam,
Minden inas gazdag úr lesz!”

Majd ezután:

Táltos lovát lovagolva
Tamsin pusztán hazaindult.
Hosszú szakállat növesztett;

Szakáll a térdét verte.
 Sántikált a biccent lábán,
 Fehér nádszál néma botja.
 Nyolcvan öl a háta hossza,
 Nyolc a kajla füle hossza,
 Tágas tajga teremtetten
 Táltosát átváltoztatta,
 Állófánál megkötötte.
 Kűszöb fáján általlépett,
 Kúporodott a sarokba.
 Mondta neki Nalhan Tajzsa:
 - „Mozdulj, apó, jer közelebb!”
 Öreg-apót kézen fogta,
 Ördögadta, vitéz férje
 Asztalához leültette;
 Arany asztalnál etette.
 Vitézt talált az asztalnál;
 Veszett bátort, hős Güldemejt.
 - „Após-uram, legyél áldott!”
 Mondta Güldemej habozva.
 - „Mely vidékről jöttél, legény?
 Milyen ország hazád, legény?
 Akivel csak asztalhoz ülsz,
 Apósodnak hívod, legény?”
 Az meg erre:
 - „Keleti tájon születtem,
 Kendhez útra kerekedtem.
 Sok vitéz nincs országunkban,
 Számuk százezer sincs talán,
 Legkülönb köztük én vagyok,
 Legény nékem ellent nem áll!
 Aguj Nogón húgért jöttem.
 Hanhan Szogtó bátyuskátok
 Hamar szokott visszatérni?
 Hosszan szokott elmaradni?”
 - „Harminchárom jó bazárját,
 Három kőből épült boltját
 Megvizsgálja, megszámolja,
 Mindegyiket végigjárja.
 Hamar jön-e, hosszan vár-e,
 Hogy is tudnám megmondani?”
 - „Harminchárom jó bazárhoz,
 Három kőből épült bolthoz
 Hóka lovamon elmegyek.
 Aguj Nogón kezét kérem,
 Adja vagy sem, meg kell tudnom!”
 Hát erre meg:
 Hanhan Szogtó csendben mondta:
 - „Kért lány bátyját nem ismerni,
 Kopott vént apósna hinni,

Micsoda egy málé legény!
 Menjetek! Hivjátok vissza!”
 Varázs-szavakat mormogott;
 Vitéz formáját felvette.
 Nalhan Tajzsa meg korholta:
 - „Más alakjába bebújni,
 Mást becsapni, tréfálkozni,
 Mivégre kell átváltozni?”
 Erre Szogtó:
 Varázs-szavakat mormogott,
 Vitéz formáját felvette.
 Hordóból hús, hideg vízben
 Hályogos szemét megmosta,
 Kimart kezeit megkente.
 Kilincs csörrent, küszöb koppant,
 Güldemej ismét belépett.
 Gondját látta messze szállni:
 Szogtó vitéz hordó vízben
 Szikkadt sebeit locsolta,
 Kimart kezeit kencélte.
 Kerek arcán öröm fénylett,
 Kencélt kezét csak kitárta:
 - „Sógorom ha akarsz lenni,
 Siess, ülj az asztalunkhoz!”
 Jobbját szeliden megfogta,
 Jó falatokhoz vezette.
 Örültek, hogy találkoztak,
 Öreg szavakat mondtak,
 Régi ígéket rebegtek:
 - „Rokonságba legyek véled,
 Jöttem, Szogtó, országodba!”
 - „Jányos házhoz jönnek-mennek
 Nyápicok is, vitézek is,
 Nyolc idegen nemzetségből:
 Híresek is meg gyávák is,
 Hét idegen nemzetségből.
 Most is jönnek, közelednek,
 Mormogásuk messze hallik.
 Mégis adom! Legyen tiéd!”
 Északi dobját üttette,
 Észak népét összehívta,
 Déli dob dörömbözése
 Déli népét futva hívta,
 Lakomára egyre hívta.
 Hordók bora csapon csurrant,
 Halom teteje nem látszott,
 Hegyekben hús feltornyozva:
 Hegyek csúcsa felhőkbe bújt.
 Forgolódtak-sürgölődtek.
 Nyolc napon és éjen által

Nyakalták a hordó levét,
Fröcskölték a bort napszámra.
Fürödtek is reggel benne,
Folyt a bor az udvarokban.
Halmokban hús feltornyozva:
Hegyek lába borban ázott.
Bortengernek partja mentén
Berúgottakból kerítés;
Körbe-körbe ott aludtak,
Kihányták és újra ittak.
Kik józanul megmaradtak;
Kisdedek - kevesen voltak!
Gyermekeiket nevelőik
Gyengéden vezették haza.
Kilenc nap és kilenc éjjel
Koccantak a kupák sorra.

Akkor aztán:

Güldemej vitéz azt mondta:
- „Sógorocskám, galambocskám,
Sorsunk az, hogy újra váljunk!
Táltosom is türelmetlen,
Tapodja testvérem földjét,
Hazai forrás vizére,
Hazai fű nyers ízére,
Hazájába vágyakozik.
Kérlek, bocsáss el bennünket!”

Erre aztán:

Nyolcvan öl a háta hossza,
Nyolc a kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltos-lovát Szogató-bátor
Kikötőfához vezette,
Kötőfékkel megkötötte.
Nogon húgocska kérdezte:
- „Vélem mit adsz, Szogató bátyó?”
- „Véled adom sárga csikóm!
Nyolcvan öl a háta hossza,
Nyolc a kajla füle hossza,
Tágas tajga teremtetten
Táltosomat véled adom,
Találj utat véle hozzám!”
- „Vélem mit ádsz, sógorasszony?”
- „Véled merítőkanalam,
Varázs-kanalamat adom.
Mindent tudó ezüstkánál,
Soha nem fogy, mit véle mersz;
Szegény vagy? De van mit merned!
Nem halsz meg, ha van mit enned!
Csodakanalamat adom!
Csodakanállal ha keversz,

Ami távol van, közel ér,
Arasznyira hever tőled.
Halott felé ha himbálsz,
Hangja harsan, élet éled.
Szegény felé ha lóbálsz,
Színes drágakő lesz könnye,
Gazdag gazda lesz belőle.”

Ezután meg:

Aguj Nogón lába lendült,
Asszony módra nyeregbe szállt.

- „Szüleimet látogatom,
Szentjeimet megsiratom!”

Mondta bánattal búsongva.

Szoptó bátya hosszú útra
Szeletelt húst, bort borított
Széles száju butykosokba,
Szíjból fűzött tarisznákba.
Hordót halmokba halmozott,
Húst hegyekbe feltornyozott,
Összes dobját megütötte,
Összes népét összehívta:
Örvendezve gyülekeztek.

Fürödtek a borpatakban,
Fröcskölték a bort napestig.

Ismét ittak, iddogáltak,
Idegent barátnak láttak,
Ellenséggel kibékültek.

- „Aguj Nogón hugocskákat
Arany nyárfáig kísérjük!”

Ismét ittak, iddogáltak,
Idegent barátnak láttak.

Nogón asszony - sárga lován -
Népét inni hátrahagyta.

Apja jó palotájába,
Arany udvarába toppant.

Akkor aztán:

Orjol Bogdót megkérdezte:

- „Óh apácskám, galambocskám,
Messzi földre visznek engem,
Messzi földre mit adsz vélem?”

- „Véled adom könnyű késem,
Vért ontani véled adom!

Rimánkodókat segíti,
Rémítőket leteríti,
Varázs-késem véled adom!”

Aztán Irenszejt kérdezte:

- „Vélem mit adsz, édesapám?
Vezet utam messzi földre!”

Ördögadta öreg vitéz
Örömmel, párnája alól

Bokacsontnyi követ kapott.
 - „Szép leánykám, madaracskám!
 Színes követem véled adom.
 Nem drágakő, nem is hamis,
 Ne mutasd emberfiának!
 Kőbe zárva boldogságod,
 Kő közepén hosszú élted
 Körömnyi ládába zárva,
 Nyugszik a kő közepében.
 Halottat élővé teszi,
 Hullott testét felemeli.
 Szegény ember soványságát,
 Szegénységét, betegségét
 Semmi vidékére űzi!
 Őrizd köved lankadatlan,
 Örökké kezedben legyen!
 Halhatatlanság a neve,
 Halni nem fog, ki ezt bírja!
 Gazdagság a másik neve,
 Gondot nem lel a gazdája.
 Hosszú évek hullnak, múlnak,
 Ha álmodban előbújok,
 Ha tán az eszedbe jutok;
 Ördögadta öreg apád.
 Őrizzed csak egyre jobban!
 Idő kereke foroghat,
 Idegennek meg ne mutasd.
 Ha az évek messze szálltak,
 Hó hullik holló hajadra,
 Legidősebb férfi-sarjad
 Láncára fűzzed a követ!”
 Tanácsolta vén Irenszej.
 Így volt, bizony! Így hallottam!
 Aguj Nogón újra kérte:
 - „Anyám, Szorjol, édesanyám,
 Vélem mit adsz messzi útra?”
 - „Kapj lovadra, galambocskám,
 Kaptatónál, nagy hegy alján
 Felejtettem fehér ládám.
 Fekszik fonnyadt füvek alján.
 Ládában ön ollót találsz:
 Lepattogott lakkozása,
 Lehullott a cifrázása,
 Mégis hozd el: varázsolló!
 Mágikus hatalma nincsen,
 Szabni-varrni lehet véle.
 Szegénységbe nem hullsz soha,
 Ha mozgatja fürge ujjad.
 Hamar tedd el: néked adom!
 Szegény koldus sosem lesz,

Szerencsét hoz néked, meglásd!
 Míg ujjaidat mozgatod,
 Míg ollódat csattogtatod,
 Szegény árva sosem leszel.
 Szépen élezd, feltjét töröld,
 Olajozd, ha nyele csuklik!”
 - „Jobb kezedet nyujtsad, anyám!”
 Jobb kezét kezébe fogta,
 Jobb orcáját megcsókolta.
 Három öreg nevelőjét
 Hálás szívvel megölelte,
 Ráncos-piros orcájukat
 Ríva-sírva csókolgatta.
 Lova kötőfékét fogva
 Lassan sétált az utcában;
 Bátyja házához vezette,
 Bánatosan kikötötte.
 - „Kezemnél vezessél, bátya,
 Kezem fogjad, sógorasszony!”
 - Sőhaj szakadt szája szélén,
 Sógorasszonyát ölelte,
 Sajgó szívvel megcsókolta.
 - „Add a kezed, édes bátya!”
 Jobb kezét odanyújtotta,
 Jobb orcáját megcsókolta.
 - „Jávorszarvas szarva voltunk,
 Jaj, most mégis el kell válnunk!”
 - „Húgocskám, szép galambocskám,
 Hulljon csendben évek sora,
 Báty-uradat el ne feledd!
 Bánatot ne hozz uradra,
 Boldogságot hozz házára!”
 Azután meg:
 Bátyját ismét megcsókolta,
 Bibor könnyeit hullatta.
 Átállépett a küszöbön,
 Átállépett az udvaron,
 Kikötőhelyén lovának
 Kötőfékjét eloldotta.
 Hanhan Szogató, jó testvére,
 Húgocskája táltosának
 Kötőfékjét megoldotta,
 Kő-kemény, harcos karjába
 Nogón testvérkéjét kapta.
 Nyergébe táltos-lovának,
 Szemhunyás alatt emelte.
 Nogón bánatosan mondta:
 - „Rakjunk tüzet, máglyatüzet!
 Ríva kísérjenek minket
 Fogatlan vénnek, öregek,

Fiatalok, pajtásaim!”

Ekkor aztán:

Jobb kezével táltosának
Jobb kantárát megrántotta,
Tamariszkusz-korbácsával
Táltos tomporát megcsapta,
Tamsin pusztába ugratta.
Göröngy gurult, fű elfonnyadt:
Güldemejjel elvágatott.
- „Lakodalmas, léha népem,
Lassan jertek, kövessetek!
Táltosom patája nyomán,
Távol tájra bizton értek!”
Kánok kitaposott útján,
Köd utánuk - elvágattak!
Népek letaposott útján
Néma szélvészként ugrattak,
Igy volt, bizony! Így hallottam!

*

Be nem fejezett énekért
Büntetéssel sújt a végzet.
Bár csak jobban tudtam volna,
Szebben énekeltem volna!
Szegény szívemből, mit tudtam,
Szárnyas szókkal ím elmondtam!

Utószó

Belső-Ázsia ma már az egyetlen olyan területe a világnak, ahol még élnek, vagy a legközvetlenebb múltban még éltek a hősénekek, azok a néha sokezer soros hősköltemények, amelyek régmúlt idők emberfeletti erejű vitézeinek dicső tetteit mesélik el. A nagyapák és dédapák még emlékeznek a híres mesemondókra, énekesekre, akik téli estéken, néha hét-nyolc éjszaka egymás után énekeltek vagy kántáltak egy-egy hőséneket, újra meg újra csodálatra ragadva nagyszámú hallgatóságukat. Az énekesek kora azonban visszavonhatatlanul lejárt, s ma már csak többnyire a halott papír vagy az előbb magnetofonszalag őrzi e csodás művészet alkotásait.

A hősénekek a nemzetségi társadalom korában keletkeztek, amikor az ember még ki volt szolgáltatva a természet szeszélyeinek, amikor a természet vak erői uralkodtak, s az ember engedelmeskedett. Ebben az időben a természeti jelenségek még emberi alakban a földön jártak, és lépten-nyomon beavatkoztak az emberek életébe; segítették vagy akadályozták őket.

A hősének a korábbi idők költészeti anyagát használta fel s alakította át az ember megváltozott körülményeinek megfelelően. A verses mitológia és a sámánénekek, a rituális költészet időben megelőzte a hőséneket s később annak alapanyagává vált.

Belső-Ázsia népeinek legkorábbi irodalmi emlékei a mítoszok és a rituális költészet. E két - egymás mellett párhuzamosan létező - forma a kor embere tudatának két oldalát képviseli. A mítosz a passzív, a magyarázó oldal. Az ember a mítosz segítségével magyarázza a világot s jelenségeit: leírja környezetét, s a természet bonyolult folyamatait igyekszik a maga módján értelmezni. Természetes, hogy e mozgások és folyamatok képviselői és létrehozói az istenek, akik emberformát kaptak, s az emberi társadalommal megegyező viszonyok között éltek.

A tudat másik oldala a cselekvő: a rituális költészet. Ez, a mítosszal ellentétben, nem magyarázza a világot, hanem befolyásolására törekszik. A mágia és a rítus az ember szolgálatában áll, eszköz, amelynek segítségével az ember a mítosz által megmagyarázott valóságot a maga számára igyekszik kedvezően befolyásolni. A mítosz megmagyarázza, hogy - például - mi az eső, a rituális költészet pedig igyekszik hatni rá, hogy akkor essék, amikor szükséges.

Mind a mítosznak, mind a rituális költészetnek megegyező vonása, hogy szereplőik istenek vagy legalábbis emberfeletti lények.

A nemzetségi társadalom fejlődése következtében azonban az ember egyre méltóbb vetélytársává válik a természetnek. Az ember nyila földre teríti a mezők gyors lábú vadját, háziállatainak szőre és bundája megóvjá a tél hidegétől, húsa és teje az éhségtől. Harcba keveredik más nemzetségekkel asszonyért vagy állatokért, lovas csapatával bekóborolja a pusztákat, és egyre újabb területeket hajt uralma alá.

Az ember előretörésének irodalmi vetületeként jelenik meg az új műfaj, a hősének, amelyben a főszerepet, az előző műfajoktól elütően már az ember játssza. A hősének az első emberközpontú műfaj. A nemzetségi társadalom hőséneke azonban magán viseli keletkezésének jegyeit is, azoknak a műfajoknak a vonásait, amelyekből megszületett.

A verses mítosz és a rituális költészet hatásaként a hősénekekre igen erős hatást gyakorol a természetfeletti. A hősök többnyire vagy isteni származásúak, vagy maguk az istenek, akik leszálltak az emberek világába. Ennélfogva természetesen hatalmuk is jóval nagyobb az emberénél. Mégis, a hősének problematikája már emberi, és noha hősei isteni eredetűek, ez

az eredet az események során gyakorta eltűnik, és az isteneket semmi sem különbözteti meg más, közönséges halandóktól.

A verses mitológia alakította ki a nomád verselés hagyományos formáját. A hősének csak átvette a már kialakult formai sajátosságokat, és jellegének megfelelően kisebb változtatásokat végzett rajtuk. De milyen is ez a verselési forma?

Az ázsiai mongol nomádok költészetének jellemző sajátága a sor eleji rímeltetés, illetve a sor eleji alliteráció. A verssoroknak nem a vége, hanem az eleje cseng össze, mégpedig olyan módon, hogy a sor első szótagjának kezdő mássalhangzója és a következő magánhangzó, vagy pedig a kezdő magánhangzó megegyezik.

A verssorok szótagszáma viszont kevésbé kötött, aminek az az oka, hogy a hősének elképzelhetetlen zenekíséret vagy recitáció nélkül. A kíséret vagy recitáció következtében elsőrendű követelmény, hogy az énekelt vagy dünnyögött szöveg minden sora azonos időegység alatt fejeződjék be. Azt a sort, amely több szótagot tartalmaz, gyorsabban, a kevesebb szótagszámút pedig lassabban énekli az énekes, és csak arra vigyáz, hogy a sorok éneklési ideje azonos legyen. A sor eleji alliteráció és a sorok éneklésének időazonossága teszi a nomád verset verssé. A hősének sorainak szótagszáma általában hét vagy nyolc, de az előbb elmondott okok következtében előfordulnak ugyanabban az énekben tíznél magasabb és hétnél alacsonyabb szótagszámú sorok is. Igen gyakori a sor belseji alliteráció, valamint néha találkozunk sorvégi rímekkel, ezek azonban többnyire sorvégeken ismétlődő azonos nyelvtani szerkezetek csupán.

Hőséneket nem énekelhetett mindenki, hanem csak arra hivatott énekes, aki gyermekkorától kezdve tanulta a nemegyszer több tízezer soros énekek tartalmát és az előadás módját is.

Mivel a burjátok hőséneke a rituális költészet elemeit és céljait is magában foglalta, nem a természeti, hanem a természetfeletti számára adatott elő. Az előadás célja elsősorban nem a szórakoztatás, hanem a mágia, a természetfeletti befolyásolása. Így az előadás csak szigorúan meghatározott körülmények között történhetett meg. Hőséneket csak akkor adhatott elő arra hivatott, a mesterséget művészi fokon ismerő énekes, ha ünnepélyes alkalom közeledett (hadjárat vagy vadászat!), csak télen, csak éjszaka és csak akkor, ha a Fiastyúk az égen volt. Bármelyik feltétel hiánya, vagy az énekes valamilyen lényeges szöveghibája (kihagyás) a legnagyobb szerencsétlenséget zúdíthatta elsősorban magára az énekesre, de a hallgatóságra is. Ha azonban nem történt hiba az előadásban, és az idő is megfelelt a feltételeknek, az énekek isteni eredetű hősei a vadászaton vagy a hadjáratban természetfeletti hatalmukkal támogatták a nemzetséget.

Az énekesek a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből verbuválódtak. Később, a nomád feudalizmus idején szegény pásztorok fiai, de arisztokraták is, gyakorta választották az énekesi mesterséget, amely elsősorban rendkívüli emlékezőtehetséget és előadókészséget követelt.

A hősének éppen emberközpontúságánál fogva, bármily népszerű volt is az egyszerű emberek körében, előbb a sámánarisztokrácia, később pedig a buddhista egyház elkeseredett üldözésének volt kitéve. Hiszen a hősök, bár isteni származásúak voltak, mégiscsak emberi hőstetteket hajtottak végre, s nemegyszer dacoltak az istenek hatalmával is. Ezért a papság tűzzel-vassal harcolt ellenük, az énekeseket üldözték, a hallgatókat pedig a halál utáni rettenetes büntetések emlegetésével igyekeztek megfélemlíteni.

A hősének elleni harc nem merült ki az énekek és az énekesek üldözésében. Van példa rá, hogy kolostori műhelyekben egyházi személyek átdolgoztak hősénekeket, a buddhista egyház normáihoz igazították őket, hogy az így megváltoztatott, megszelídített művek már a buddhista vallás és egyház szolgálatában állva fejtsenek ki kedvező hatást.

A nemzetségi társadalom később átadta a helyét a nomád feudalizmusnak. A társadalmi változás hatására a nemzetségi társadalom hőséneke is megváltozott. A nemzetségi társadalom hősénekére a magányos hős volt a jellemző, az egyéni bosszú, a párviadal. A későbbi korban viszont az énekek hősei már gazdag kánok ivadécai, akik hatalmas seregeket vezetnek, elragadják egymás állatait, felégetik egymás jurtáit. Jellemző, hogy ezekben a hősénekekben az antropomorf ellenfél is „feudalizálódik”: serege és vagyona támad, s többé már elsősorban nem az ember életére, hanem vagyona támad.

Az *Irenszej* a burját-mongol nemzetségi társadalom talaján született, és lényegében napjainkig megőrizte e társadalom jellemző vonásait. Jóllehet a főhős, Hanhan Szogtó és ellenfelei maguk is kánok, mégis inkább csak nevükben azok; tetteik és viselkedésük módja a nemzetségi társadalom emberére jellemző. E társadalom ábrázolásának megőrződése az *Irenszej*-ben azért sem meglepő, mert a burját-mongolok jelentős része Szibéria orosz meghódításáig megőrizte a nemzetségi kötelékeket, és az egyéb mongoloktól eltérő módon nem jutott el a nagyállattartó nomád-feudális társadalmi formáig.

A burját hősének emiatt megőrizte a régi, verses mitológia számos emlékét is; mitikus hősök, istenek, s a mindenk felett álló Nagy Kék Ég-apó igazgatják hőseink sorsát. Maga Hanhan Szogtó is égi eredetű, bár földi apától származott. Igazi apja Nap-apó, anyja pedig Föld-anyó.

A Mongol Népköztársaság területén gyűjtött hősénekek nagy többségén több-kevesebb nyomot hagyott a buddhizmus. A buddhista-lámaista pantheon alakjai befurakodtak a régi mitikus hősök, istenek közé, sőt nemegyszer éppen azok helyére léptek. Burját-Mongólia nyugati területein azonban a buddhizmus nem tudott gyökeret verni. Az egymástól elszigetelt kolostorok között a lakosság nagy többsége megőrizte ősei hitét, a sámánizmust. Az énekek szinte teljesen mentesek a buddhista befolyástól, s éppen ezért a régi mítoszok és a rituális költészet kutatásának is fontos anyagát jelentik.

A nemzetségi társadalom hősénekeinek problematikája igen egyszerű és nem túlságosan változatos. Alig néhány típusát különböztethetjük meg. Igen gyakori az ún. *feleségszerző típus*. Az *Irenszej* egy része is e típusba tartozik. Az ide tartozó hősénekekben a hős idegen országba indul az istenek által kijelölt feleségért, és hosszú küzdelem, változatos próbatételek után elnyert asszonyával visszatér ősei szállásterületére. E típusban az exogám házasság szokása őrződött meg, amely szigorúan előírta, hogy feleséget csak idegen nemzetségből szabad választani. A hősnek tehát akkor is útra kellett indulnia, ha a saját nemzetségében is akadt volna számára megfelelő feleség.

Gyakori típus a *feleség visszaszerző* hősének, amelyben a vitéz távollétében ellenség tör szálláshelyére, és vagyonával együtt feleségét is elrabolja. Hősünk késlekedés nélkül útnak indul, és fárasztó, de győztes kalandok után visszanyeri elrabolt javait és természetesen feleségét is.

A *gonosz anya vagy testvér* típusú hősének igen elterjedt Belső-Ázsia népei között. Az ének tartalma a következő: a vitéz távollétében felesége vagy testvére összeszűri a levet a sárkánnyal vagy egyszerűen egy ellenséges vitézzel, és a hős életére tör. A merénylet többnyire sikerül, hősünk az áruló rokonok ravaszsága következtében elesik az egyenlőtlen küzdelemben. Életben maradt kisgyermek (esetleg testvére) azonban életre kelti, és együttesen állnak bosszút az árulókon.

E típusok elemzése nyomán kiderül, hogy az *Irenszej* két egyszerű típus összekapcsolása révén jött létre. Első fele a *gonosz anya* típusba tartozik. Irenszejt áruló felesége a sárga-sárkány karjába hajtja, aki hordóba zárva tengerbe veti. A táltos által megmentett fiú, Hanhan Szogtó, bosszulja meg aztán apját, s bünteti meg gyilkos anyját.

Az utána következő rész pedig már a *feleségszerző* típust képviseli, illetve egy ilyen típus felhasználásával készült. Hanhan Szogtó próbatételek sikeres végrehajtása után elnyeri felesége, Gazar Baján kán lánya, Nalhan Tajzsa kezét.

A hosszú, sokezer soros hősénekek ilyen egyszerűbb típusú énekek egymás után fűzése, ciklusossága révén jöttek létre. Részletes elemzéssel azonban a leghosszabb éneknek is megállapíthatjuk alkotóelemeit, alaptípusait.

Az énekek előadásmódja az előadó személyétől és tehetségétől függ. Leggyakoribb a *húr* (húros hangszer) segítségével történő előadásmód, de énekelheti az előadó a szöveget zenekíséret nélkül, vagy egyszerűen recitálhatja is. Néha szinte extázisba esik, s kezének, lábának mozdításával pantomimszerűen eljátssza az eseményeket. A hallgatóság megbűvölten figyeli az ilyen előadót, és csak az elragadtatott felkiáltások törik meg a varázst. Múlt századi utazók leírásai nyomán tudjuk, hogy egy-egy hosszabb éneknek az előadása tíz éjszaka is eltartott, s a hallgatóság ez alatt az idő alatt nem csökkenő figyelemmel hallgatta a történetet.

Az *Irenszej*-t a kiváló burját származású mongolista kutató, C. Zsamcarano gyűjtötte 1905-ben. Az énekes, az akkor már középkorú Mansud Emegejev (Imegenov), az ehirit-bulagat törzsből származott, Irkutszk környékéről. Mesélik, hogy Emegejev az énekesek sajátosan furcsa típusát képviselte. Fekve énekelt, zenekíséret nélkül, szemét behunyva.

Az énekesek ideje ma már végérvényesen lejárt, de a Szovjetunió lenini nemzetiségi politikája szerint a kis népek kultúrkincseinek feltárása egyre intenzívebben folyik. Egymás után jelennek meg a burját, szibériai török, tungúz nyelvű kiadványok, hogy a kis szibériai népek már-már elfelejtett népköltészetét az emberi kultúra szolgálatába állítsák.

A fordító maga is hónapokat töltött a mintegy háromezrezer lelket számláló Burját Autonóm Köztársaság fővárosában, Ulan Udéban, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Burját Filiáléjában, és meggyőződhetett arról a lelkes és odaadó munkáról, amellyel a burját és orosz kutatók megmentik és közkinccsé teszik a burját népköltészet alkotásait. Munkájuk nyomán kibontakozik egy korábban szinte ismeretlen világ gazdag népköltészete, amely méltó versenytársa Európa folklórjának. Segítségükért külön is köszönettel tartozom Tatjana Tudenovának és Gunga Tudenovnak.

Lőrincz L. László